

Det norske bedriftsbankmarkedet

En beskrivende analyse av bankmarkedet for norske bedriftskunder

Ove Rein Hetland
Aksel Mjøs
Li Zhang

SNF

SNF

SAMFUNNS- OG NÆRINGSLIVSFORSKNING AS

- er et selskap i NHH-miljøet med oppgave å initiere, organisere og utføre eksternt-finansiert forskning. Norges Handelshøyskole og Stiftelsen SNF er aksjonærer. Virksomheten drives med basis i egen stab og fagmiljøene ved NHH.

SNF er ett av Norges ledende forskningsmiljø innen anvendt økonomisk-administrativ forskning, og har gode samarbeidsrelasjoner til andre forskningsmiljøer i Norge og utlandet. SNF utfører forskning og forskningsbaserte utredninger for sentrale beslutningstakere i privat og offentlig sektor. Forskningen organiseres i programmer og prosjekter av langsiktig og mer kortsiktig karakter. Alle publikasjoner er offentlig tilgjengelig.

SNF

CENTRE FOR APPLIED RESEARCH AT NHH

- is a company within the NHH group. Its objective is to initiate, organize and conduct externally financed research. The company shareholders are the Norwegian School of Economics (NHH) and the SNF Foundation. Research is carried out by SNF's own staff as well as faculty members at NHH.

SNF is one of Norway's leading research environment within applied economic administrative research. It has excellent working relations with other research environments in Norway as well as abroad. SNF conducts research and prepares research-based reports for major decision-makers both in the private and the public sector. Research is organized in programmes and projects on a long-term as well as a short-term basis. All our publications are publicly available.

SNF-rapport nr. 06/17

DET NORSKE BEDRIFTSBANKMARKEDET

**En beskrivende analyse av bankmarkedet
for norske bedriftskunder**

av

**Ove Rein Hetland
Aksel Mjøs
Li Zhang**

Finansiert av:

Kapitaltilgangsutvalget,

SNF-Prosjekt 9117

**SAMFUNNS- OG NÆRINGSLIVSFORSKNING AS
BERGEN, 2017**

© Dette eksemplar er fremstilt etter avtale med KOPINOR, Stenergate 1, 0050 Oslo. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og i strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

ISBN 978-82-491-0959-3 Trykt versjon
ISBN 978-82-491-0960-9 Elektronisk versjon
ISSN 0803-4036

Forord

Kapitaltilgangsutvalget ble satt ned av Regjeringen 4. april 2017 for å belyse om kapitalmarkedene i Norge effektivt kobler kapitalbesittere og kapitalsøkere i å finansiere lønnsomme prosjekter. Mandatet dekker i utgangspunktet kapitaltilgangen til alle ikke-finansielle private norske virksomheter fra alle kilder, og da er bankfinansiering en naturlig del av dette. Samfunns- og næringslivsforskning og Norges Handelshøyskole har utført en rekke prosjekter knyttet til bankfinansiering, og ble valgt til å utrede denne delen av kapitalmarkedet. Rapporten legges fram som et digitalt vedlegg til NOU 2018:5 fra Kapitaltilgangsutvalget 1. mars 2018.

«Det norske bedriftsbankmarkedet» beskriver bankmarkedet definert som de banker norske bedrifter benytter for sine lån. Første utgave av Bedriftsbankboka ble utgitt i 2011 som SNF-Rapport 04/11 av Aksel Mjøs og John Phan. Denne utgaven, med data til 2015, er oppdatert og utvidet av Ove Rein Hetland, Li Zhang og Aksel Mjøs, alle knyttet til Samfunns- og næringslivsforskning. Den viktigste utvidelsen er en analyse av kredittilgangen for grupper av virksomheter som kan antas å ha vanskeligere tilgang til banklån.

Vi takker for oppdraget og har hatt et godt samarbeid med Kapitaltilgangsutvalget og fått gode innspill både fra utvalgs- og sekretariatsmedlemmer. Vi vil understreke at vi selv står ansvarlig for alle analyser, vurderinger og konklusjoner.

Ove Rein Hetland, Aksel Mjøs og Li Zhang

INNHALDSFORTEGNELSE

1	Introduksjon.....	1
1.1	Overblikk.....	1
1.2	Hva det norske bedriftsbankmarkedet omfatter.....	2
2	Hovedfunn.....	3
3	Bakgrunn.....	4
3.1	Datakilder	4
3.1.1	Ligningsdatabasen.....	4
3.1.2	Regnskapsdatabasen	5
3.1.3	Relasjon til andre statistikker	6
4	Analytisk struktur	8
5	Oversiktsbildet	10
5.1	Dagens status.....	10
5.2	Nasjonal utvikling over tid.....	11
6	Kredittilgang for norske vekstselskaper	21
6.1	Beskrivelse av utvalget: Norske selskaper som låner i bank i periode 1997 - 2015.....	23
6.2	Variabler som indikerer selskapers kredittrisiko.....	26
6.3	Utvikling i vekstselskapers tilgang til banklån.....	29
6.3.1	Kredittilgang for små selskaper	29
6.3.2	Kredittilgang for unge selskaper	32
6.3.3	Kredittilgang for Skattefunnselskaper	34
6.3.4	Kredittilgang til eiendomsselskaper	36
6.4	Har endringer på tilbudssiden påvirket vekstselskapenes tilgang til banklån?.....	39
6.4.1	Kredittilgang etter bankstørrelse.....	40
6.4.2	Kredittilgang etter om banken er norsk eller utenlandsk.....	42
6.4.3	Kredittilgang fra sparebanker sammenlignet med forretningsbanker	45

6.5	Robusthetsvurderinger	47
6.6	Oppsummering – Kredittilgang til vekstselskaper	47
7	Geografiske variasjoner	48
7.1	Landsdelsanalyse.....	48
7.2	Fylkesoversikt.....	53
7.3	Pendleregioner	57
8	Bransjevariasjoner.....	62
9	Variasjoner etter alder	66
10	Variasjoner etter selskapstype	68
10.1	Banklån etter selskapsstørrelse	70
	Vedlegg.....	71
11.1	Databehandling	71
11.1.1	Ligningsdata - Rådata.....	71
11.1.2	Rensing, rydding og supplering av dataene	71
11.2	Beregning av nøkkeltall	72
11.2.1	Konsentrasjonsindekser	72
11.2.2	Rentemarginer	73
11.3	Komplette regresjonstabeller fra analysen av kredittilgang som funksjon av bankegenskaper.....	75
11.4	Oversikt per landsdel.....	81
11.4.1	Østviken	81
11.4.2	Innlandet.....	85
11.4.3	Vest-Viken	89
11.4.4	Sørlandet.....	93
11.4.5	Vestlandet	97
11.4.6	Trøndelag	101
11.4.7	Nord-Norge.....	105
11.5	Rentetabeller	109
11.5.1	Renter - Nasjonalt.....	109

11.5.2	Renter – Landsdeler (1)	110
11.5.3	Renter – Landsdeler (2)	111
11.6	Geografisk inndeling.....	112

1 INTRODUKSJON

«Det norske bedriftsbankmarkedet» (Bedriftsbankboka) beskriver bankmarkedet definert som de banker norske bedrifter benytter for sine lån¹. Første utgave av Bedriftsbankboka ble utgitt i 2011 som SNF-Rapport 04/11 av Aksel Mjøs og John Phan. Denne oppdaterte og utvidede versjonen er gjort på oppdrag fra Kapitaltilgangsutvalget². Bankene representerer den viktigste kilden til lånefinansiering for de fleste norske bedrifter. Det er derfor av stor betydning med økt forståelse av hvordan dette markedet fungerer i Norge. Bedrifter etterspør og møter ulike banktilbydere avhengig av lokalisering, størrelse, kredittverdighet, bransje, alder og andre kjennetegn, og det er derfor relevant å beskrive variasjonen i tilbud og konkurransedynamikk også innen aktuelle underutvalg. Bedriftsbankboka beskriver markedsstrukturen gjennom markedsandeler både på geografiske, bransjemessige og andre inndelinger, ulike konsentrasjonsmål for delmarkeder, antall aktive banker, statistikk for bedriftenes bruk av banker, og indikative renter. I tillegg analyserer vi bankenes risikotaking overfor ulike kategorier vekstselskaper etter finanskrisen. Vi skiller også mellom ordinære (kommersielle) banker og andre aktører som for eksempel offentlige finansieringskilder. Den samlede databasen gir både anledning til å supplere bankkontoinformasjonen med bedriftskjennetegn innenfor et enkelt år og til å studere utviklingen over perioden 1997-2015. Vi har informasjon om lån og påløpte renter målt i norske kroner, men mangler øvrig kontoinformasjon³. Vi har heller ikke informasjon om andre finansielle tjenester som bedriftene benytter fra de samme bankene. Dette gir et fokus på bankenes primærrolle som yter av kreditt. I den forrige utgaven av Bedriftsbankboka var også innskuddsaktiviteten dekket, men den er ikke med her på grunn av omfang og fokuset på kapitaltilgangen.

Dokumentasjonen av status i bankmarkedet gir et supplerende bilde sett fra etterspørselssiden og derfor konkurranseforholdene i fremmedkapitalmarkedet. Aktuelle målgrupper vil være bankene selv som del av sin løpende markedsovervåkning, myndighetene som er opptatt med kreditttilbudet, men også faren for svekket konkurranse, markedsanalytikere og ikke minst bedriftene selv og deres organisasjoner som gis større innsikt i sine aktuelle og potensielle långivere.

Databasen med oversikt over bedriftenes bankkonti er omfattet av taushetsplikten definert i Ligningsloven § 3-13 og Bedriftsbankboka navngir derfor ikke de enkelte bankene eller deres kunder i de ulike oversiktene som bygger på denne databasen.

1.1 OVERBLIKK

Bedriftsbankboka er en statistisk dokumentasjon og analyse av markedsforholdene for bedrifter som har lån i norskrapporterende banker. Den baseres på kundeinformasjon fra Skatteetaten og skiller seg derfor fra de eksisterende statistikkene fra FinansNorge og Statistisk Sentralbyrå. Vi finner en overraskende høy vekst i utlån for årene fram til finanskrisen (2005-2007/8). Markedet preges generelt av høy konsentrasjon, men den er og sterkt varierende i ulike geografiske inndelinger og den lokale, opplevde, konkurransen varierer trolig sterkt. I oversikten over

1 Dette ekskluderer markedsfinansiering som sertifikater og obligasjoner selv om disse er tilrettelagt av bankenes meglerenheter. Det ekskluderer også lån fra utenlandske banker som ikke rapporterer sin aktivitet til norske skattemyndigheter.

2 Kapitaltilgangsutvalget ble oppnevnt av Regjeringen 4. april 2017.

3 Dette omfatter bl.a. sikkerhet, valuta, rentebinding, varighet, nedbetalingsprofil, covenants og prioritet.

konsentrasjon i lokale økonomiske regioner⁴ har en stor andel svært høye tall og derfor lite konkurranse. Ved sammenligninger av landsdeler finner vi at de landsdeler som samlet har de største utlånsvolum også er de som i gjennomsnitt har størst lån per selskap. Rentemarginene viser for det første at de marginer den typiske bedrift møter er til dels vesentlig både høyere og har større spredning (målt som standardavvik) enn andre kilder indikerer. Variasjonen skyldes åpenbart ulik kredittverdighet og kontraktsvilkår, men kan også skyldes konkurranseforholdene. Vi finner også at yngre og mindre bedrifter både bruker relativt mye banklån i forhold til samlet balanse, men også har en mindre andel av samlede lånevolum. Bransjemessige variasjoner er også store, om ikke uventede. Dataene er primært framstilt grafisk, med supplerende tabeller. I analysen av vekstselskaper finner vi indikasjoner på at små, unge selskaper og selskaper som ikke er eiendomsselskaper har fått redusert tilgang til banklån under og etter finanskrisen.

«Det norske bedriftsbankmarkedet» er analysert og skrevet av Aksel Mjøs, førsteamanuensis ved Institutt for Finans ved Norges Handelshøyskole/Forsker ved Samfunns- og næringslivsforskning AS, Ove Rein Hetland, senior manager EY/Forsker ved Samfunns- og næringslivsforskning AS, og Li Zhang, forsker ved Samfunns- og næringslivsforskning AS. Vi takker Kapitaltilgangsutvalget for oppdraget og Skattedirektoratet v/Audun Solli m.fl. for levering av rådataene til ligningsdatabasen 1997-2015. Tillatelse til tilgang til dataene er gitt av Skattedirektoratet. Aksel Mjøs leder Kapitaltilgangsutvalget, men tildelingen av dette oppdraget er gjort av utvalgets sekretariat v/Camilla Bretteville Froyn i Nærings- og fiskeridepartementet. Vi tar selv ansvar for mulige feil.

1.2 HVA DET NORSKE BEDRIFTSBANKMARKEDET OMFATTER

Tilbudssiden:

- Kategorier
 - Forretningsbanker
 - Sparebanker
 - Offentlige
 - Nasjonalitet
- Produkter
 - Lån

1997 – 2015

Etterspørselsiden:

- Markedsinndeling
 - Landsdeler
 - Fylker
 - Pendleregioner
- Bransjer
- Selskapsstørrelse
- Selskapsalder

⁴ Vi benytter SSBs 89 økonomiske regioner for Norge, se <http://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/108/korrespondanser/254>

2 HOVEDFUNN

Bedriftsbankboka gir omfattende beskrivelser og delanalyser av bankmarkedene. De viktigste funnene er:

1. Andelen bedrifter som benytter banklån har falt mye og jevnt i perioden, fra 48 % til 32 %. Banklån er derfor mindre viktig enn tidligere i å finansiere næringslivet selv om andelen lån hos de som låner øker noe.
2. Rentemargin, målt som lånerente – NIBOR betalt av SMB-selskaper er mer enn doblet i perioden, over hele fordelingen. Økningen var sterkest fra 2004.
3. Utenlandske bankers markedsandel falt etter finanskrisen og har vært stabil etter det.
4. Bankene har gjennomgående skjerpet sine krav til kredittkvalitet hos kundene, særlig små og unge selskaper, samtidig som andelen av nye lån som går til disse selskapskategoriene er fallende.
5. Sparebanker aksepterer noe høyere belåningsgrad hos små og unge selskaper.
6. Utenlandske banker sine små og unge kunder er gjennomgående noe mer risikable enn de som får lån i norske banker etter bankkrisen.
7. Eiendomsselskaper utgjør ca 32 % av bankkundene, men får nær 50 % av alle nye lån. Sektoren har høyere belåning og lavere målt risiko enn andre næringer ved sammenligningene.
8. I en sammenligning mellom landsdeler er utlånsvolumet dominert av Øst- og Vestlandet.
9. I mange av inndelingene er det fall i variasjonen mellom bedriftskategoriens risiko etter finanskrisen.

3 BAKGRUNN

Beskrivelsen av det norske bankmarkedet gjennom Bedriftsbankboka er et oppdrag satt ut av Regjeringens Kapitaltilgangsutvalg våren 2017 og tildelt Samfunns- og næringslivsforskning AS i brev av 21.6.2017. Bakgrunnen for prosjektet er et ønske om økt forståelse av fremmedkapitalmarkedene som møter norske bedrifter. Bedriftsbankboka er beskrivende og gir en oversikt over markedenes utvikling tilsvarende i forrige versjon. Utvidelsen i denne utgaven inkluderer analyser av kreditttilgangen for ulike grupper av vekstselskaper.

3.1 DATAKILDER

3.1.1 LIGNINGSDATABASEN

Skatteetaten har årlig siden 1997 samlet inn ligningsoppgaver (Skjemakode RF1183B, se Vedlegg 11.1.1.) fra alle norske långivere og innskuddsmottakere til bruk ved ligningen av deres kunder. Databaseen er konfidensiell. Finansdepartementet har med hjemmel i Skatteforvaltningslovens § 3-8 og Forvaltningslovens § 13 gitt Samfunns- og næringslivsforskning AS v/Aksel Mjøs tillatelse⁵ til å motta en samledatabase med disse oppgavene for bedriftskunder for årene 1997-2015 under strenge krav til betryggende og konfidensiell oppbevaring og behandling av dataene.

Ligningsoppgavene avgis årlig av oppgavegivere, typisk banker, for hver enkelt bankkonto og inneholder saldo per 31.12. i rapporteringsåret, samlede renter opptjent eller påløpt for kalenderåret, samt betalte eller tilbakeførte tidligere misligholdte lånerenter. Oppgaven inneholder dessuten kontonummer, navn og organisasjonsnummer for både oppgavegiver og kunde og dette gjør det mulig å knytte kontoinformasjonen til andre datakilder på bedriftsnivå. Påløpte lånerenter inneholder også provisjoner og andre engangskostnader knyttet til lånet. Ligningsoppgavene oversendes Skatteetaten i januar hvert år, med etterrapportering og rettinger senere. Dataene antas å være bortimot korrekte, men vi har nødvendigvis ikke hatt mulighet til å etterprøve dette og våre presentasjoner vil derfor kunne påvirkes av mindre feil. Vi antar at dette ikke er vesentlig for framstillingen og at avvik fra andre statistikker skyldes definisjonsforskjeller.

Den mottatte databasens kundeside inneholder både selskaper med begrenset ansvar (typisk AS og ASA selskaper), sameier, foreninger, stiftelser, og de fleste andre organisasjonsformer. Tilbydere omfatter både sparebanker, forretningsbanker, forsikringsselskaper, samvirkelag, advokater, kommuner og statsbanker som långivere og/eller mottakere av innskudd. Databaseen er komplett bortsett fra bankrelasjoner mellom norske bedrifter og utenlandske banker uten tilstedeværelse i Norge, og derfor rapporteringsplikt til Norge. Vi antar at dette i hovedsak gjelder et fåtall av de aller største bedriftene siden utenlandske filialer er inkluderte. Både kontoeierne (heretter "kundene") og tilbyderne (heretter "bankene") rapporteres i grunnlagsdataene som juridiske enkeltselskaper og ikke konsoliderte konsern siden de reflekterer kontraktsmessige relasjoner mellom partene.

Vi ønsker å fokusere på det ordinære bankmarkedet for kommersielle virksomheter. Dette er både av samfunnsøkonomisk størst betydning og må antas å være et marked preget av markedsmessig konkurranse. Dette innebærer derfor å utelukke ikke-kommersielle aktører på både etterspørsels- og tilbudssiden. Konkret ser vi på kundekategorien selskaper med begrenset ansvar (AS, ASA, BA, DA, KS) og partnere (ANS, sameier), og tilbyderkategoriene forretningsbanker, sparebanker, forsikringsselskaper og datterselskaper av disse. En

⁵ Tillatelse gitt i brev av 23.06.17. Tillatelsen omfatter også Ove R. Hetland og Li Zhang.

hovedforutsetning er dessuten at siden det på tilbudssiden er usannsynlig at noen datterselskaper i et bankkonsern i realiteten vil konkurrere mot mor- eller søsterselskaper, har vi definert samlede bankgrupper som derfor behandler alle tilbydere i et konsern som en og samme aktør. Vi har valgt å utelate «interbankmarkedet», dvs. lån fra långivere til andre långivere, men også lån til et hvilket som helst selskap som står i et konsernforhold til en av långiverne. Disse selskapene er ikke del av en normal, konkurranseeksponert etterspørselsside i lånemarkedet.

I enkelte oversikter avviker vi fra disse hovedprinsippene, men det er da presisert eksplisitt. Kundene er identifisert med juridisk enhets organisasjonsnummer og dette medfører at konserner ikke vil framstå samlet. Vi ser dette som en mulig analytisk utfordring, men har ikke tilstrekkelig fullstendige eierskapsdata til å behandle konserner som en enhet.

3.1.2 REGNSKAPSDATABASEN

Regnskapsdatabasen inneholder regnskaper for alle norske virksomheter og konserner for årene 1992 - 2015, dog om med noen manglende selskaper i de første årene. Tabell 3-1 viser antallet selskaper og konserner⁶ de enkelte år.

År	Selskap	Konsern	År	Selskap	Konsern
1992	88025	5891	2004	156769	2918
1993	96603	7261	2005	170928	2979
1994	100771	7691	2006	201404	3118
1995	105944	8204	2007	221815	3491
1996	111529	8772	2008	234213	3732
1997	119318	9671	2009	237947	3890
1998	127300	10251	2010	240758	3846
1999	132116	3200	2011	249190	3863
2000	140248	3078	2012	264271	3965
2001	150048	3135	2013	277101	4090
2002	140969	3024	2014	289455	4197
2003	153789	2995	2015	301915	4296
			Total ('92-'15)	4312426	117558

TABELL 3-1

Dataene har blitt levert årlig til SNF, i samarbeid med Menon Business Economics AS, fra Brønnøysundregistrene via Bisnode D&B Norway AS. De mottatte filene har vært lite konsistente og hatt til dels stor variasjon i variabelnavn i tillegg til de endringene som nye regnskapsregler i perioden har medført. Dette gir et behov både for standardisering og ren kvalitetssikring. I tillegg har vi fått levert annen foretaksinformasjon som stiftelsesår, adresse, bransjekoder, selskapsform, adresser osv. Disse dataene krever også til dels uførlige forklaringer for å være til nytte. Innkjøp av data er finansiert av SNF, men er tilgjengelig også for forskning og studentutredninger

⁶ Regnskapsloven av 1998 endret kravene til hvilke selskaper som måtte levere konsernregnskaper og dette forklarer den store reduksjonen i antall konserner fra 1998 til 1999.

på NHH forutsatt at det ikke benyttes til kommersielle formål. Databasen er dokumentert i Endre Berner, Aksel Mjøs og Marius Olving "Dokumentasjon og kvalitetssikring av SNFs og NHHs database med regnskaps- og foretaksinformasjon for norske selskaper" (SNF Arbeidsnotat 10/16, tilgjengelig på www.snf.no).

I Bedriftsbankboka benyttes Regnskapsdatabasen til å definere analyseutvalget ut fra selskapsform og at de faktisk er i virksomhet. Vi beregner dessuten relativ betydning av banklån i forhold til balansestørrelser for selskapene, samt deler opp utvalget etter bransjegrupper, alder, geografi og størrelse. Selskapenes adresse (postnummer) er gitt både i ligningsdatabasen og i regnskapsdatabasen og der det er konflikt lar vi ligningsdatabasen ha prioritet. Postnummer er videre nøkkelen til alle geografivariablene, både kommune, SSB-region, fylke og landsdel. Størrelsene for sum eiendeler, totale inntekter og antall ansatte benyttes tilsvarende for inndeling av databasen etter selskapsstørrelse. Regnskapsdatabasen inneholder også informasjon om børsnoteringer hentet fra NHHs Børsdatabase og gir oss mulighet til å definere børsnoterte selskaper som et underutvalg.

3.1.3 RELASJON TIL ANDRE STATISTIKKER

De to andre hoveddatabasene for bankstatistikk i Norge er:

- Statistisk Sentralbyrås statistikkområde "10.13.10 Finansinstitusjoner", med delstatistikk for Finansforetaks balanser (<http://www.ssb.no/orbofba/>).
- Finans Norges Bankstatistikk som viderefører statistikkene fra hhv. Finansnæringens Hovedorganisasjon og Sparebankforeningen (<https://www.finansnorge.no/statistikk/bank/>).

Disse databasene er basert på bankenes (tilbydernes) innrapportering av lån og innskudd med volum og renter, geografisk inndeling og kundegrupper. Dataene rapporteres aggregert ut fra forhåndsdefinerte skjema og i SSB rapporteres det kvartalsvis mens Finans Norges statistikk er på årlig basis. Definisjonen av hvilke tilbydere og kundegrupper som omfattes er dessuten noe forskjellige og statistikkene varierer også noe over tid. Eksempelvis omfatter Finans Norges statistikk regnskaper kun for hovedbanker, ikke hele bankkonsernene. Bedriftsbankboka definerer alle aktører som både har rapportert inn i ligningsdatabasen og som tilhører juridisk samme konsern som en enhet. En viktig forskjell er også at vi kun behandler bedriftskunder i privat sektor mens mange andre statistikker også omfatter personkunder. Finanstilsynet og Norges Bank har også omfattende data for bankenes virksomhet, men disse er ikke allment tilgjengelige. Bedriftsbankboka skiller seg fra disse databasene ved at oversiktene er bygd opp fra etterspørselssiden ved bruk av kundedata på enkeltkundenivå. Dette medfører for det første en alternativ markedsdefinisjon ut fra hvem som *kjøper* tjenestene og ikke hvem som *tilbyr* dem. Dette er i samsvar med god praksis for markedsdefinisjon fra andre markeder. Kundebeskrevet marked er dessuten særlig relevant for finansielle tjenester som lettere enn andre kan kjøpes på tvers av geografiske inndelinger både nasjonalt og internasjonalt. Konkret gir de oss mulighet til å beregne markedsandeler og konsentrasjonsmål innenfor for eksempel et fylke ut fra hvilke banker kundene faktisk benytter og ikke ut fra bankenes lokalisering av filialer eller interne organisering av virksomhetsområder. Inndelingen trenger ikke alltid å gi store endringer i analysene, men vil alltid være et supplement til den tradisjonelle tilbyderdefinerte statistikken. Oversikter og analyser ut fra mikrodata har dessuten den fordelen at vi kan definere alle typer inndelinger også etter at dataene er mottatt. Dette er en forutsetning for vår forskning på bedrifters bankrelasjoner, men har også stor verdi for Bedriftsbankboka. Konkrete eksempler er

beregning av markedsstatistikk etter andre inndelinger enn de geografiske, og beregning av rentemarginer betalt av den enkelte bedrift. Vi kan dessuten beregne gjennomsnittlige rentemarginer og hvordan disse varierer innenfor aktuelle underutvalg. Dette er ikke mulig ved bruk av aggregerte data rapportert per bank. Mikrodata gir derfor mulighet for bedre konsistens på tvers av både kunder, tilbydere, geografi og over tid.

Bedriftsbankboka vil gi andre størrelser for aktuelle markedsinndelinger sammenlignet med SSB og Finans Norge sine tall. Vi har forsøkt å beskrive våre forutsetninger så langt som mulig slik at man kjenner premissene for våre statistikker. Vi har valgt å ikke prøve å forklare årsakene til de forskjellene vi ser mellom statistikkene, men antar at det meste kan avklares gjennom å studere definisjoner og kriterier fra statistikkleverandørene.

4 ANALYTISK STRUKTUR

Ambisjonen for Bedriftsbankboka er å gi et beskrivende overblikk over bankmarkedet for norske private kommersielle bedrifter. Motivasjonen er dessuten å gjøre disse dataene tilgjengelige for leserne på en oversiktlig måte. Dette er dessuten en respons på den tilliten myndighetene har vist oss ved å gi tilgang til dataene. Bedriftsbankboka er samtidig ikke en analyse av verken årsakene til at vi ser den strukturen vi ser i bankmarkedet, betydningen for norske bedrifter, eller bakgrunn for endringene i risikoadferd hos bankene. Dette er en viktig presisering og gjør at omtalen av grafer og statistikker primært er kortfattet og beskrivende heller enn forklarende og tolkende. Vi antar likevel at lesere med god kjennskap til næringslivet og bankmarkedet vil kunne dra nyttig kunnskap ut av våre framstillinger.

Framstillingene bruker i hovedsak selvforklarende begrep, men for enkelte størrelser er presise definisjoner tatt inn i vedlegg. Dette gjelder renteberegninger og indekser for konkurranseintensitet. Presiseringer av inndelingene i underutvalg er tatt inn i det enkelte aktuelle kapittelet der det dekkes.

Geografisk er de mest omfattende beskrivelsene gjort på landsdelsnivå, og detaljerte oversikter er lagt i vedlegg:

- Østviken
- Innlandet
- Vest-Viken
- Sørlandet
- Vestlandet
- Trøndelag
- Nord-Norge

Denne inndelingen forutsetter at landsdelene for både bedrifter og banker er en naturlig konkurransemessig inndeling og er valgt ut fra at fylke og kommune antas å være en for snever inndeling. Fylkes og/eller kommuneinndeling ville dessuten utvidet analysene vesentlig. SSB og Finans Norge er dessuten en alternativ kilde med historiske fylkesoversikter. Vi har likevel med samleoversikter over fylker på enkelte størrelser.

Bedriftsbankboka innleder med et oversiktsbilde over bankmarkedet i Norge i dag og for perioden 1997-2015:

- Inndeling av utlånsmarkedet etter banktype og nasjonalitet. Oversiktene gjelder for 2015 og er relative etter volum.
- Volumutvikling i utlån for perioden 1997-2015 etter banktype, både absolutt i mrd.kr og relativt.
- Betydning av banklån som andel av selskapenes samlede eiendeler og «bruttogjeld» definert som sum eiendeler – egenkapital for perioden 1997-2015.
- Gjennomsnittlige, nasjonale rentemarginer for perioden 1997-2015.
- Gjennomsnittlige rentemarginer per selskap for perioden 1997-2015.
- Fordeling av rentemarginer per selskap for perioden 1997-2015.
- Rentemarginer for SMB-bedrifter 1997-2015.
- Volumutvikling for perioden 1997-2015 etter bankenes nasjonalitet, både absolutt i mrd.kr og relativt.
- Konsentrasjonsindekser for perioden 1997-2015 for utlån.
- Sum største bankers markedsandeler for perioden 1997-2015 for utlån.
- Rangeringer av 10 største banker i markedet i 2015.

Neste kapittel analyserer kredittilgangen for norske vekstbedrifter under og etter finanskrisen:

- Utvikling i lånetilgang og kredittkvalitet for ulike grupper av vekstselskaper sammenlignet mot deres respektive kontrollgrupper
- Utvikling i kredittrisiko for ulike grupper av vekstselskaper etter aktuelle inndelinger av banker

Neste kapittel er en samleoversikt inndelt etter landsdeler og viser:

- Volumfordeling 2015 for utlån.
- Volumfordelinger etter banktype og nasjonalitet.
- Utenlandske bankers utlånsandeler over tid.
- Samlestatistikk som sammenligner landsdelene på markedsstørrelse, konsentrasjon, gjennomsnittlige utlån per kunde og betydning av utlån per kunde.

Videre framstillinger per landsdel er lagt til vedlegg:

- Volumutvikling for samlede utlån over perioden 1997-2015 etter banktype.
- Betydning av banklån som andel av selskapenes bruttogjeld og sum eiendeler for perioden 1997-2015.
- Gjennomsnittlige rentemarginer for perioden 1997-2015.
- Gjennomsnittlige rentemarginer per selskap for perioden 1997-2015.
- Fordeling av rentemarginer per selskap for perioden 1997-2015.
- Konsentrasjonsindekser i utlånsmarkedet for perioden 1997-2015.
- Sum største bankers markedsandeler for utlån for perioden 1997-2015.
- Rangeringer av 10 største aktører i markedet i hhv. 1997 og 2015.

De følgende kapitlene gir oversikter organisert etter hhv:

- Fylke
- SSBs økonomiske regioner
- Bransjegrupper (12 ulike)
- Selskapsalder (3 grupper)
- Selskapstype – levebrød, SMB (Små og mellomstore bedrifter), børsnoterte selskaper og andre.

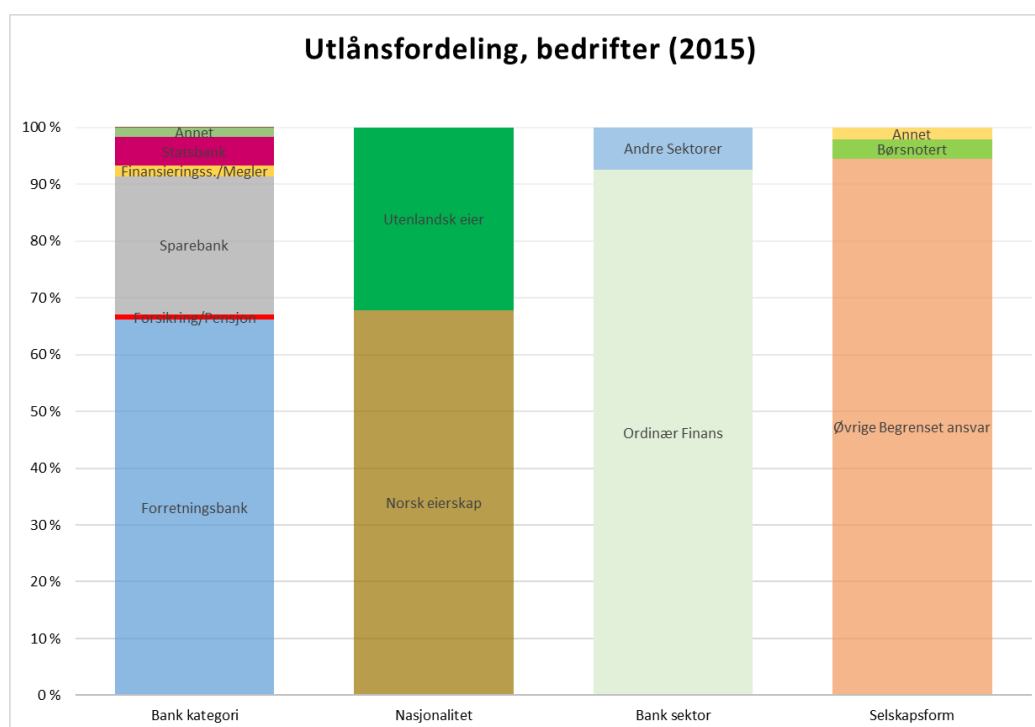
Disse oversiktene gir volumfordelinger og samlestatistikk tilsvarende som nasjonalt og for landsdelene, alle tall for 2015. Unntaket er SSBs økonomiske regioner, en inndeling av landets kommuner i 89 regioner og for disse rapporterer vi kun konsentrasjonsindekser. Dette er dels motivert ut fra at lokal konkurranse er av særlig interesse, men også av plasshensyn.

5 OVERSIKTSBILDET

Dette er en samleoversikt over bedriftsbankmarkedet i Norge i dag og over perioden 1997 – 2015.

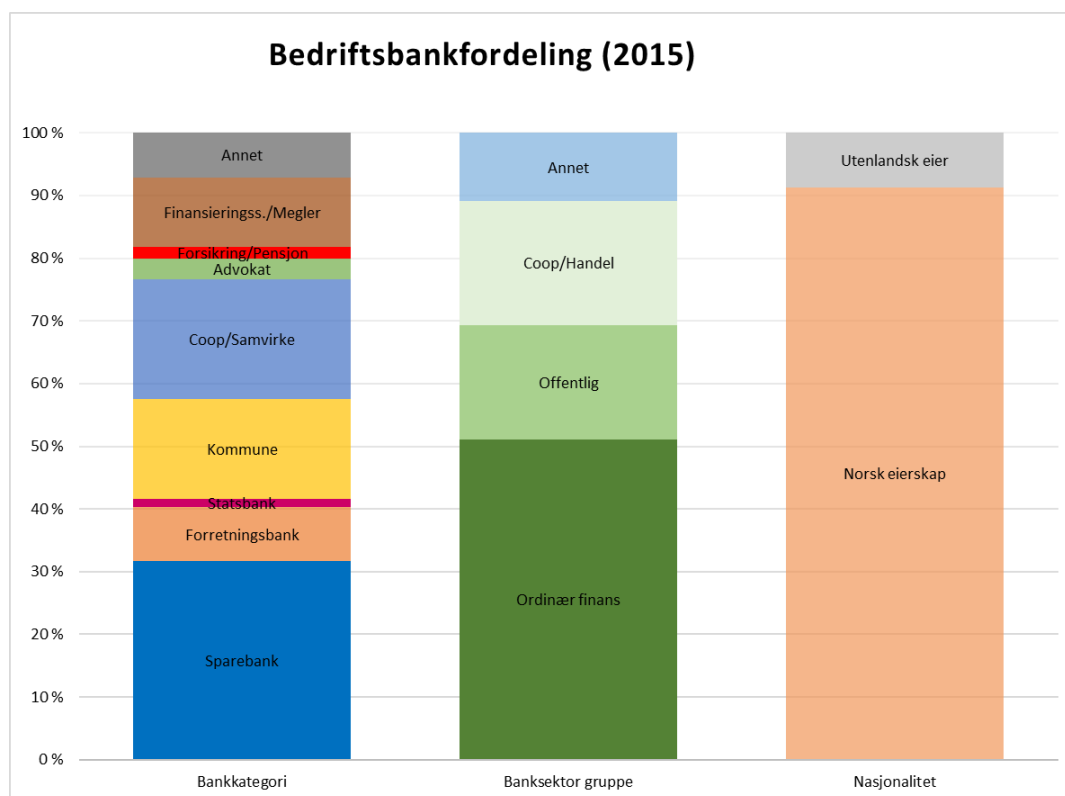
5.1 DAGENS STATUS

Figur 5-1 viser relativ fordeling av bedriftsutlån pr. 31.12.2015 etter ulike kriterier. Forretningsbanker har 66 % av markedet, sparebanker 24 %, statsbanker inkludert Innovasjon Norge 5 %, kredittforetak 2 %, mens øvrige har bare små andeler. Utenlandske banker har 32 % av utlånene. For øvrig er det klart at aksjeselskap skylder 95 % av lånene og dominerer både andre selskapsformer og børsnoterte selskaper. Sistnevnte har trolig også langt mer lånefinansiering fra både obligasjons- og sertifikatmarkedene og fra internasjonale kreditorer av ulike slag.

FIGUR 5-1

I motsetning til de foregående figurene så viser Figur 5-2 samlet antall aktører som rapporterer utlån inn til ligningsdatabasen pr. 31.12.2015. Framstillingene i Bedriftsbankboka viser det kommersielle bankmarkedet så disse er kun tatt med for å illustrere bredden i databasen. I opptellingen av aktører har vi summert innenfor konsern så langt vi kjenner det. Sparebankene er ikke uventet den største gruppen i antall, men også kommuner og samvirker er store i antall selv om beløpene er små. Annet omfatter advokater, forsikringselskaper og andre selskaper. Det er videre kun 27 rapporterende utenlandske aktører i Norge.

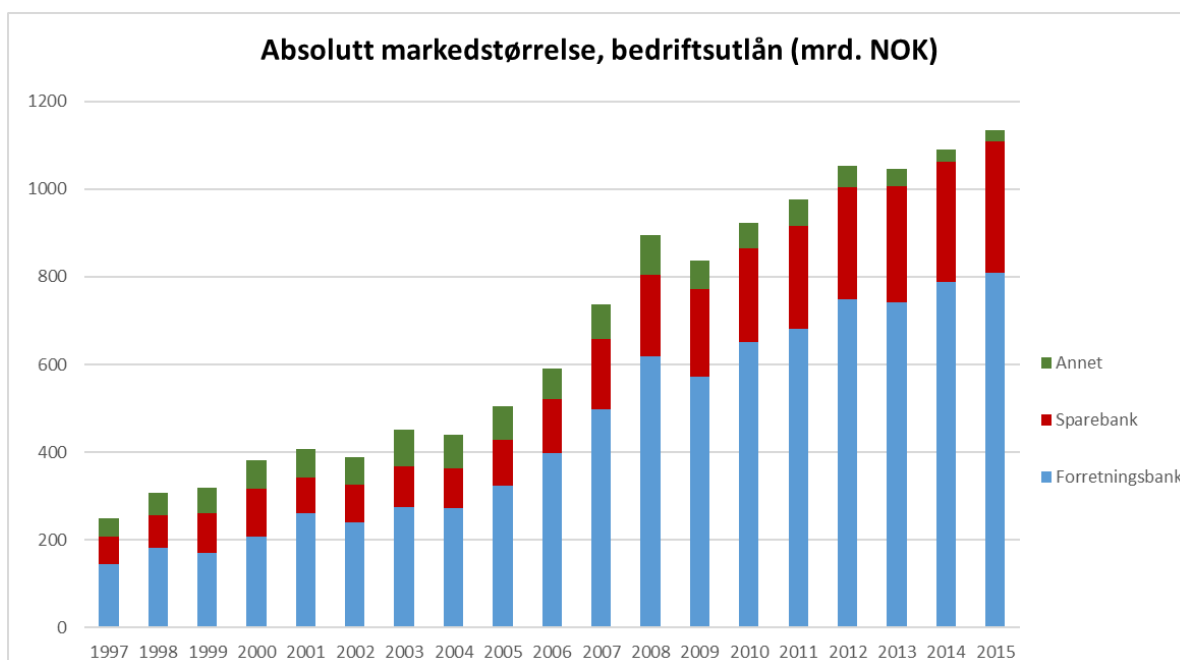
FIGUR 5-2

5.2 NASJONAL UTVIKLING OVER TID

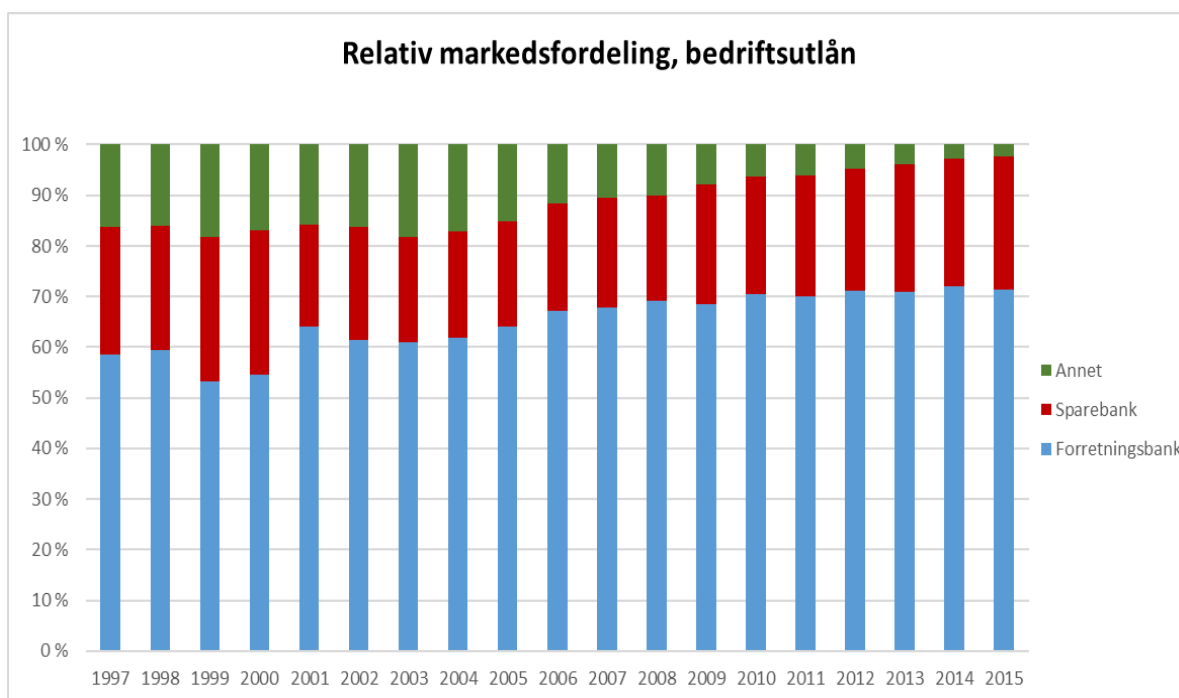
Dette kapitlet viser langsiktige utviklingstrekk for det nasjonale bankmarkedet samlet. Figur 5-3 viser en dramatisk utvikling i samlede utlån med over en tredobling målt i 2015-kroner i perioden og en årlig vekst på 6,6 %⁷. Fordelingen er relativt stabil selv om sparebankenes andel falt fra 25 % i 1997 til 21 % i 2008, men har så økt igjen til 26 % i 2015. Figuren viser dessuten tydelig effekten av tilbakeslagene i 2002 – 2004, kredittveksten fram mot den siste krisen og hvordan bedriftsutlånene falt fra 2008 til 2009. I tillegg har andelen utlån fra andre enn sparebanker og forretningsbanker falt fra 16 % til 2 %.

Figur 5-3 viser den relative fordelingen mellom ulike aktører og understreker særlig veksten blant forretningsbankene og tilbakegangen blant andre aktører som kredittforetak og finansieringsselskaper.

⁷ Målt som årlig reell geometrisk vekst, CAGR, i samlet utlånsvolum inflasjonsjustert i 2015-kroner med SSBs konsumprisindeks' årlige gjennomsnitt.

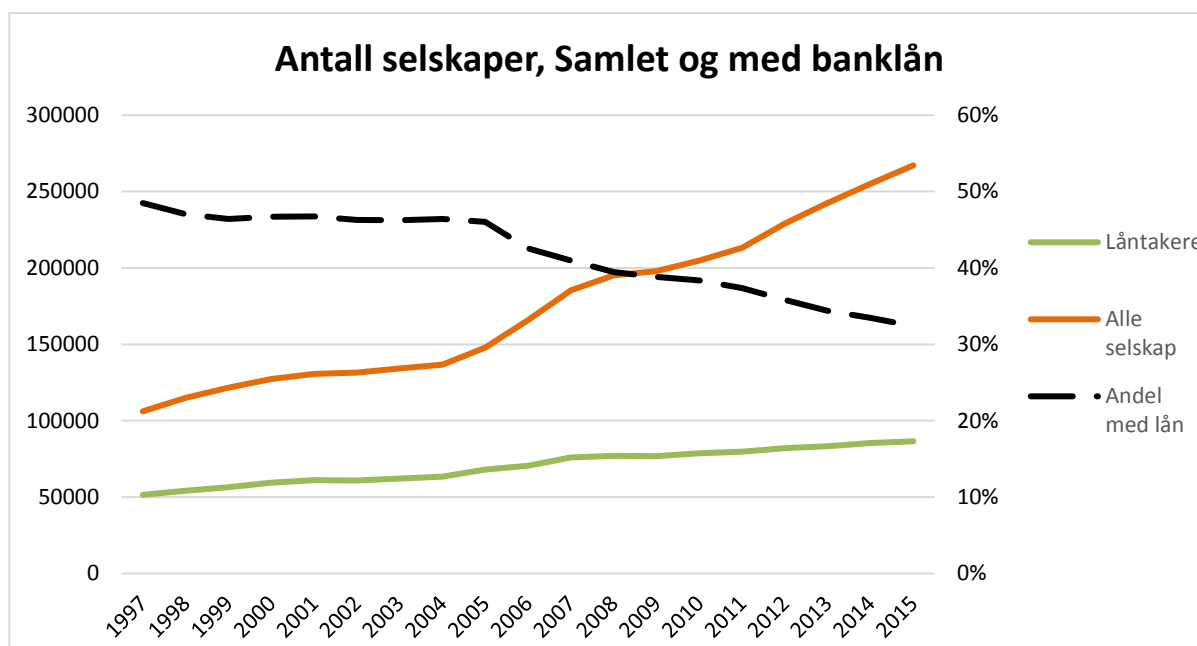

FIGUR 5-3

FIGUR 5-4

Figur 5-5 viser en stor nedgang i antall selskaper som benytter banklån, ut fra våre databaser. Årlig veksten i antall selskaper 1997-2015 er 5,3 %, mens selskaper som er banklåntakere kun vokser med 2,9 % årlig i samme periode. Et resultat er at andelen selskaper med banklån faller fra 48 % til 32 %. En del av dette skyldes nok etableringen av private investeringsselskaper som følge av fritaksmetoden for avkastning på aksjeinvesteringer i EØS-området som ble innført fra 2004. I figuren kan dette forklare veksten i selskaper i de påfølgende årene.

FIGUR 5-5

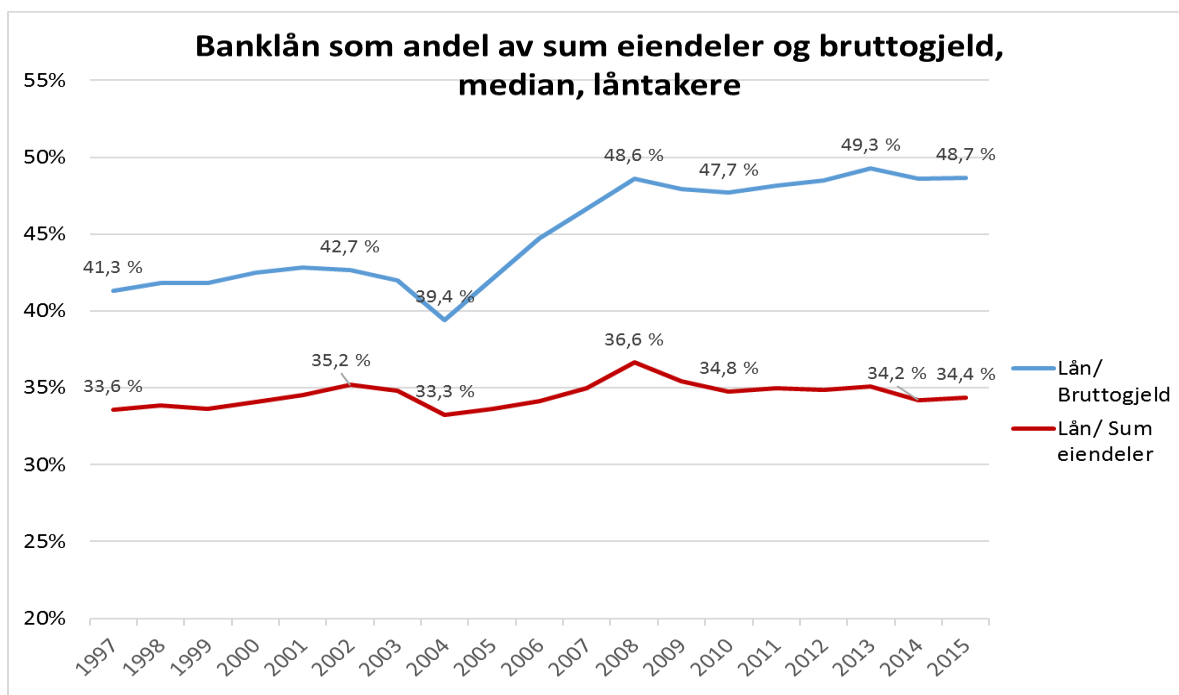
Figur 5-6 viser betydning av bankrelasjonene for norske bedrifter målt som utlån i prosent av bruttogjeld (bruttogjeld = sum eiendeler – egenkapital) og sum eiendeler for hele perioden. Nøkkeltallene er beregnet for det enkelte selskap som er låntakere, og så viser grafen medianverdiene av disse nøkkeltallene. Denne metoden gir en likevektet median der pølseboden og oljeselskapet gis samme vekt, men viser derfor også hva dette betyr for den typiske norske bedriften. Alternativet ville ha vært å ha gjort dette samlet, men da ville de store bedriftene ha dominert gjennomsnittet. Grafen viser stabil andel av finansieringen av eiendelene fra banklån og en muligens uventet lav andel av bruttogjelden i form av bankgjeld, men det kan skyldes dels andre forpliktelser generelt og dels at mange selskaper baserer seg på enten private lån fra eierne, leverandørkreditt, eller markedsgjeld. Banklån økte vesentlig som andel av samlet gjeld i årene 2004-8.

Beregningene av rentemarginer er spesifisert i Vedlegg 11.2.2. En mulig feilkilde er at vi beregner rentesatsen på den enkelte bankkonto ved å dele rentebeløp oppgitt på gjennomsnittet av saldo 1.1. og 31.12 i året slik at hvis saldoen har variert mye gjennom året vil dette estimatet være feil og det er fare for at fordelingen får «fete haler». I framstillingen har vi derfor kuttet de 5 % laveste og høyeste renteestimatene for å redusere feilene. Det er likevel grunn til å anta at samlet sett for hele utvalget blir ikke gjennomsnittsverdiene systematisk for høye eller for lave. Siden vi trenger både inngående og utgående balanse for det enkelte år er det første året (1997) nødvendigvis utelatt fra beregningene.

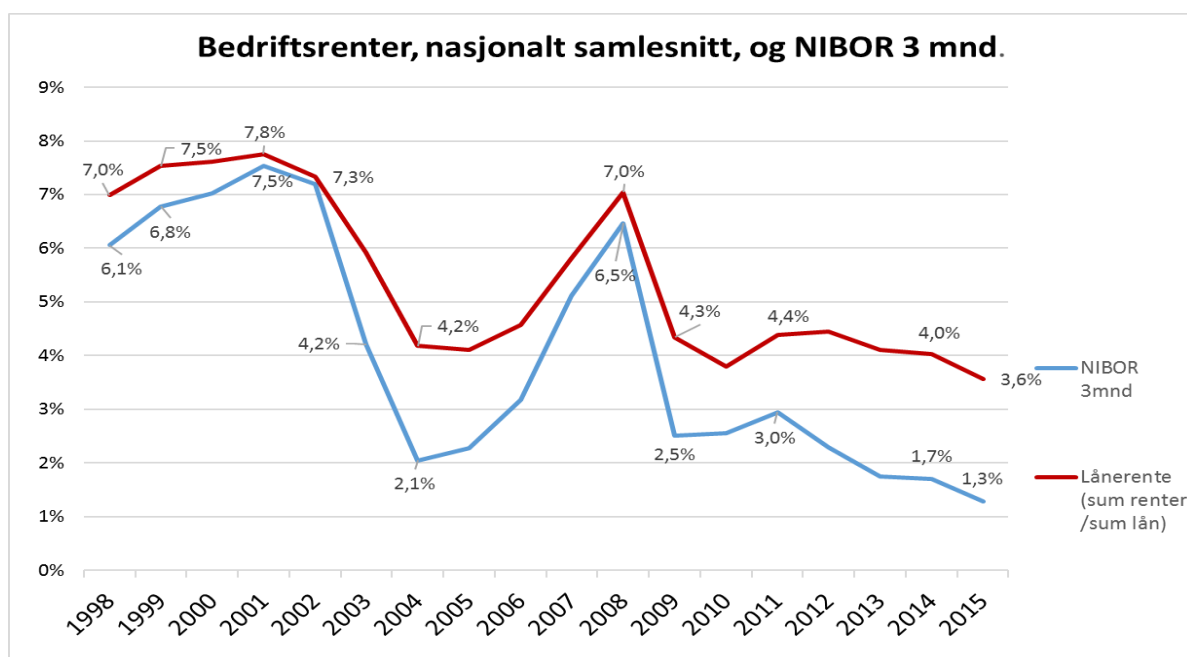
Figur 5-7 viser samlede, nominelle rentesatser på bedriftsutlån i perioden beregnet som nasjonalt gjennomsnitt, dvs. ikke per selskap. I tillegg vises NIBOR_{3mnd}. NIBOR_{3mnd} er gjennomsnittlig 3 måneders NIBOR (Norwegian Interbank Offered Rate)-rente for dette året beregnet som effektiv rente (årlig, etterskuddsrente) og hentet fra Norges Banks og Oslo Børs' hjemmesider⁸. Rentesatsene og NIBOR samvarierer langt på vei, dog er forskjellen på sitt minste

⁸ Norges Bank (til 9.12.13): <http://www.norges-bank.no/statistikk/rentestatistikk/> og Oslo Børs etter denne datoen: <https://www.oslobors.no/markedsaktivitet/#/list/nibor/quotelist>

i 2007-8 og økende etter dette. Det er kjent fra andre kilder at bankenes faktiske innlånskostnad i markedet har vært vesentlig høyere enn NIBOR i årene etter finanskrisen.

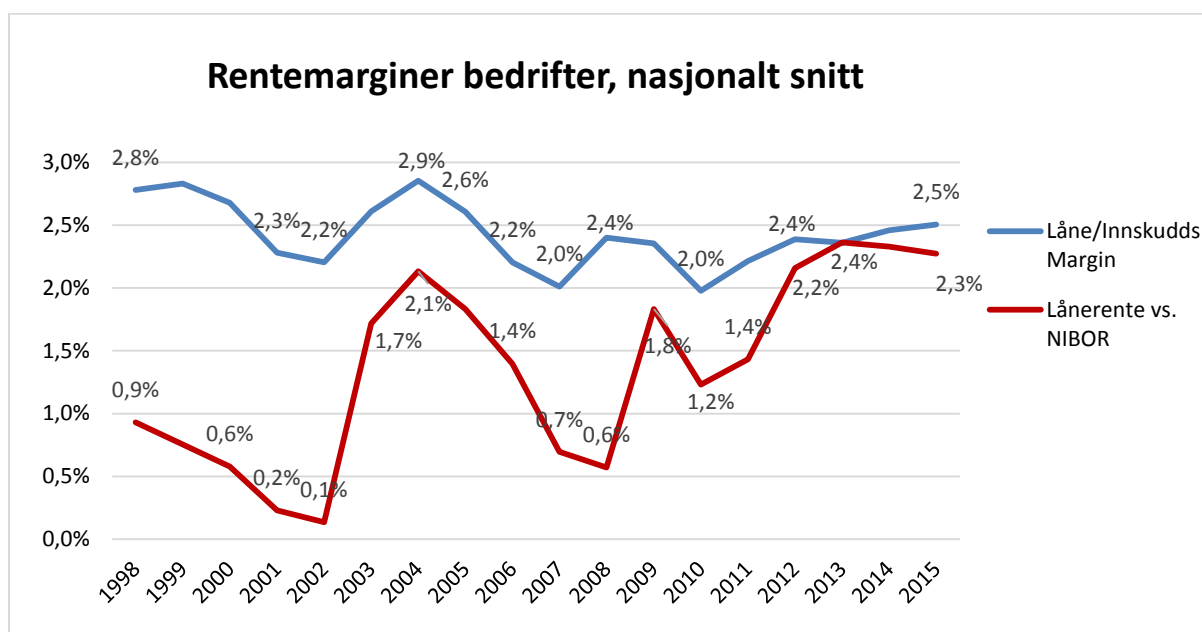
FIGUR 5-6

FIGUR 5-7

Figur 5-8 viser nasjonale rentemarginer gjennom perioden beregnet som et nasjonalt gjennomsnitt, dvs. ikke per selskap. Låne/innskuddsmargin viser forskjellen mellom lånerente og innskuddsrente. Lånerente vs. NIBOR viser kredittmarginen som betales utover referansen for bankenes innlånsrente, NIBOR. Rentemarginene er en indikasjon på bedriftenes

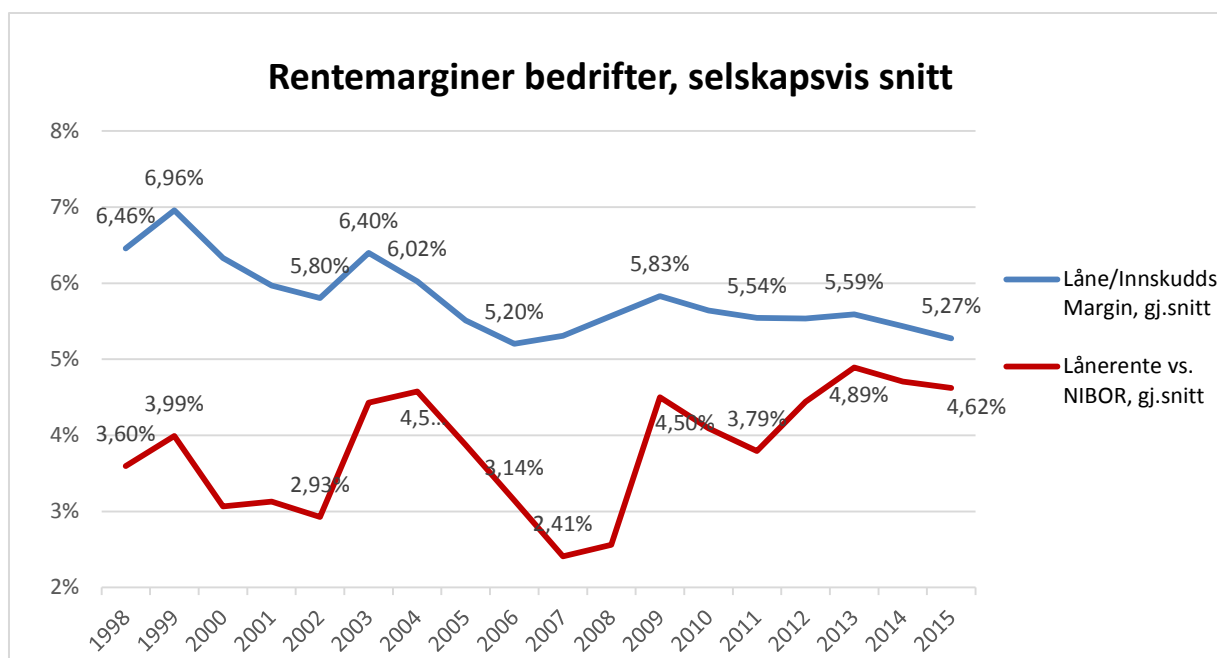
kredittverdighet, samt hvor effektivt bankmarkedet fungerer. Sammenholdt med data i Figur 5-7 ser det ut til at rentemarginene mot NIBOR ikke er fullt korrelert med NIBOR og det kan skyldes at bankene overfor lånekundene i noen grad jevner ut variasjonene i egen fundingkostnad. Banken har en stor del av sin funding fra innskudd og andre kilder hvor ikke kostnaden er direkte knyttet til NIBOR. NIBOR er likevel en god indikator på bankenes gjennomsnittlige fundingkostnad. Låne/innskuddsmarginen er forholdsvis stabil og viser en noe fallende trend gjennom perioden. Lånerente vs. NIBOR (kredittmarginen) viser likevel en utvikling som langt på vei samsvarer med forventningen om høye marginer i vanskelige perioder og lavere i bedre perioder i økonomien.

FIGUR 5-8

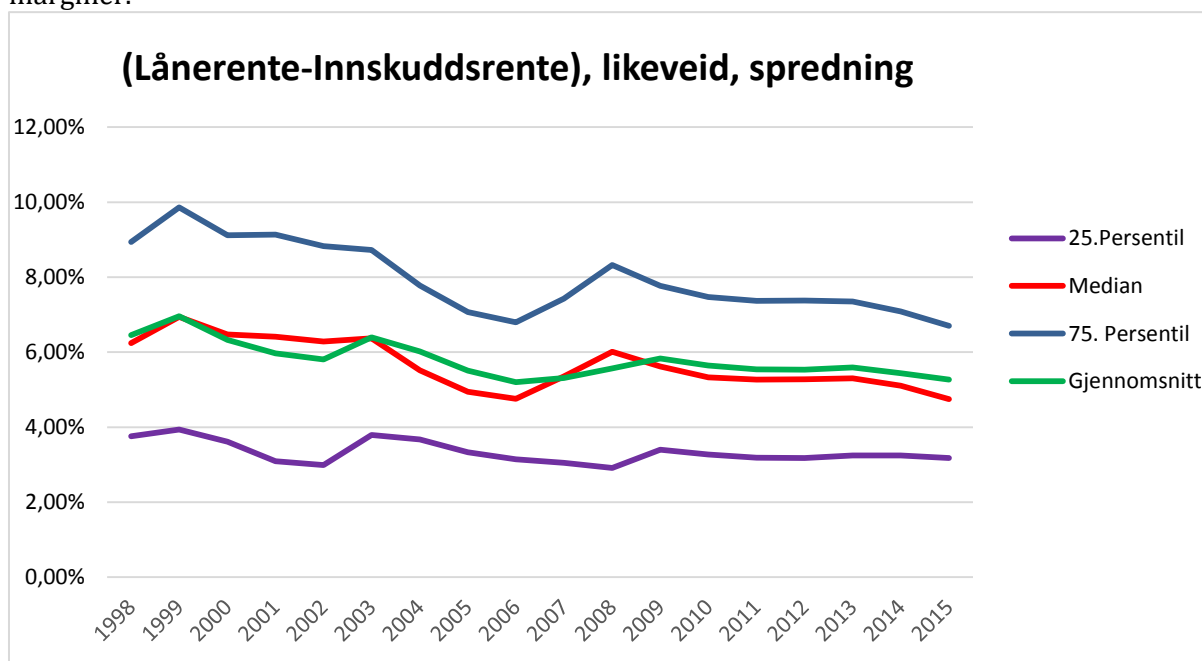
Figur 5-9 viser de samme rentemarginene som ovenfor, men beregnet per selskap. Vi beregner disse marginene for det enkelte selskap i det enkelte år og tar så et gjennomsnitt. En viktig forskjell er likevel at her beregner vi låne-/innskuddsmargin per selskap og den beregningen vil typisk preges av at enkeltelskaper kan ha store lån og små innskudd eller motsatt. Det er mindre sannsynlig at samme selskap har både store innskudd og store lån og derfor kan den ene siden av marginen være et resultat av aktive søk og konkurranse (for eksempel lånerenten) mens den andre siden (for eksempel innskuddsrenten) er satt mer tilfeldig og gjerne av tilbyder uten konkurranse. Dette kan også bidra til å forklare hvorfor denne marginen er såpass mye større enn det nasjonale gjennomsnittet vist i Figur 5-8.

Den mest åpenbare forskjellen sammenlignet med Figur 5-8 er likevel nivåene. Selskapsmarginen, som fanger opp at mange mindre selskaper trolig opplever høye marginer, er i snitt 2,5 % høyere på lån og 1,2 % større på innskudd. Marginene basert på likeveid gjennomsnitt varierer også mindre enn det nasjonale snittet og har slik sett trolig mindre sammenheng med NIBOR-utviklingen.

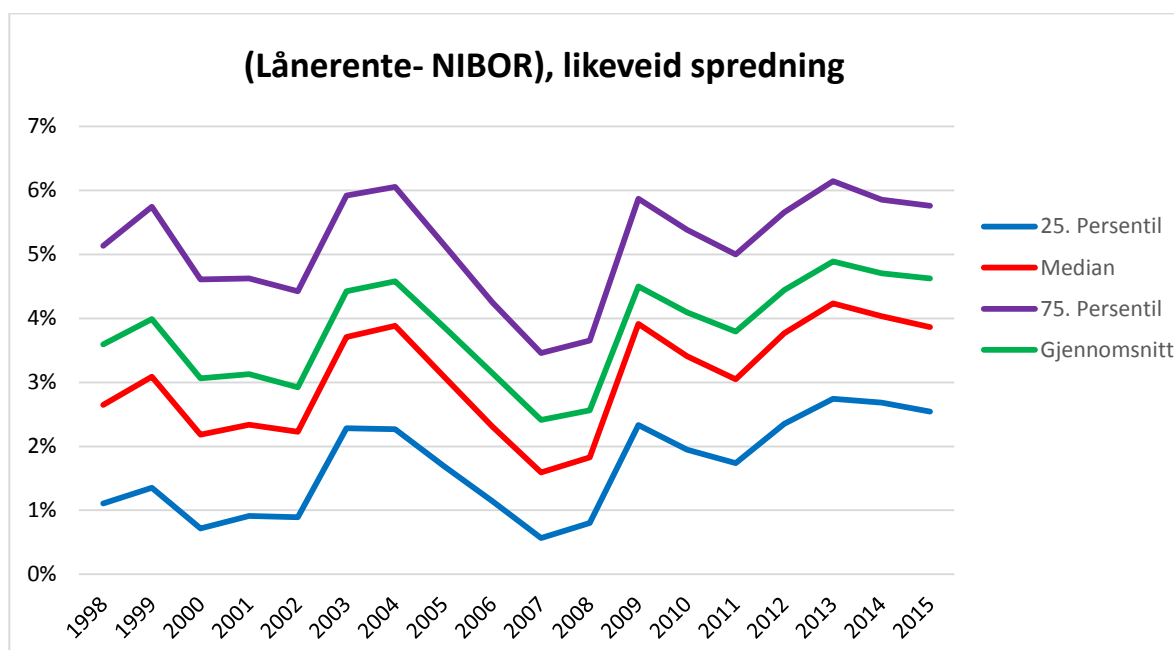
FIGUR 5-9

Figur 5-10 viser hvordan låne/innskuddsmarginen varierer mellom ulike kundegrupper, igjen basert på selskapsvis beregnede nøkkeltall. Grafen viser marginen for selskapet som ligger på 25. persentil. Dette innebærer at hvis man sorterer data fra lavest mot høyest, så er dette 25 % fra starten av fordelingen. Medianen er tilsvarende selskapet i midten og 75. persentilen er selskapet som ligger 75 % utover i fordelingen. Marginen er ikke skjevfordelt siden gjennomsnitt og median stort sett sammenfaller, og har en stabilt, men noe fallende spredning mellom 25. og 75. persentilene. Hovedinntrykket er likevel at det er stor spredning når bare halvparten av selskapene i 2015 ligger mellom 3,2 % og 6,7 % og de øvrige har enten høyere eller lavere marginer.

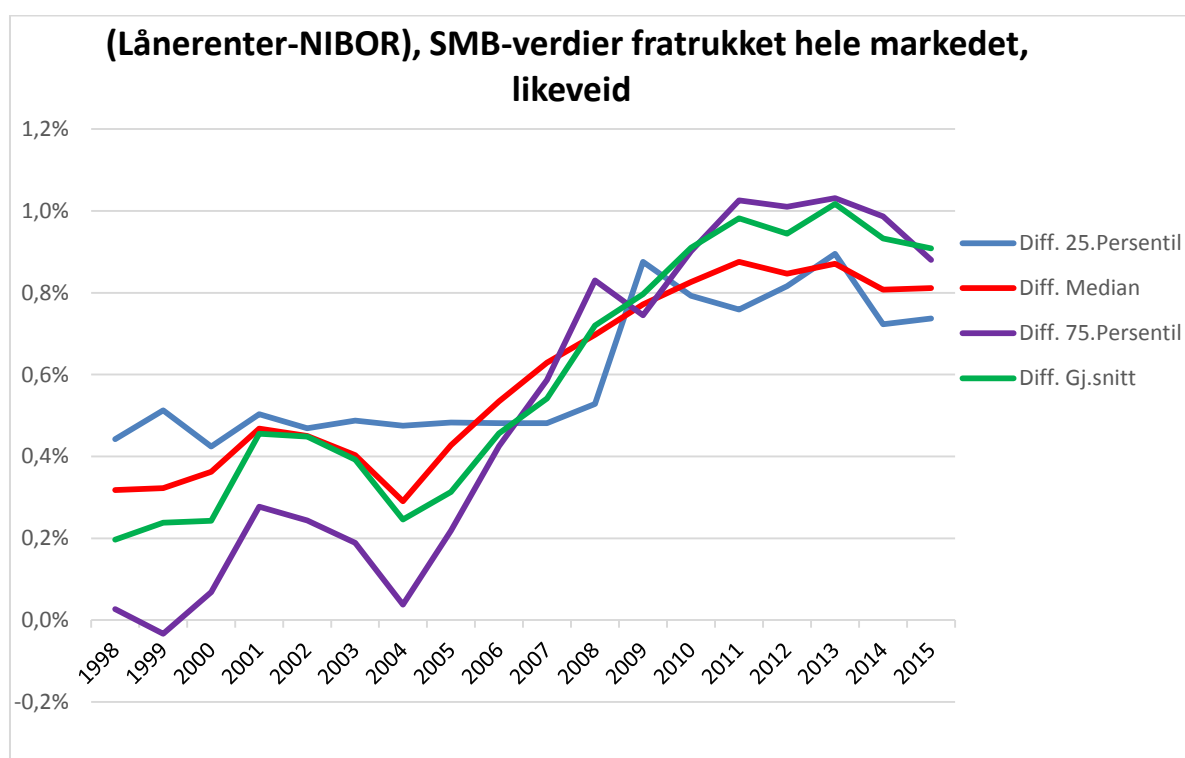

FIGUR 5-10

Figur 5-11 viser spredningen av lånemarginen mot NIBOR. Marginen er klart skjevfordelt på oversiden siden gjennomsnittet ligger over medianen i hele perioden, har en stabil spredning mellom 25. og 75. persentilene. Spredningen er likevel noe større i midten og på slutten av perioden. Hovedinntrykket er likevel at det er forholdsvis stor spredning når halvparten av selskapene i 2015 ligger mellom 2,6 % og 5,8 % og de øvrige har enten høyere eller lavere marginer.

FIGUR 5-11

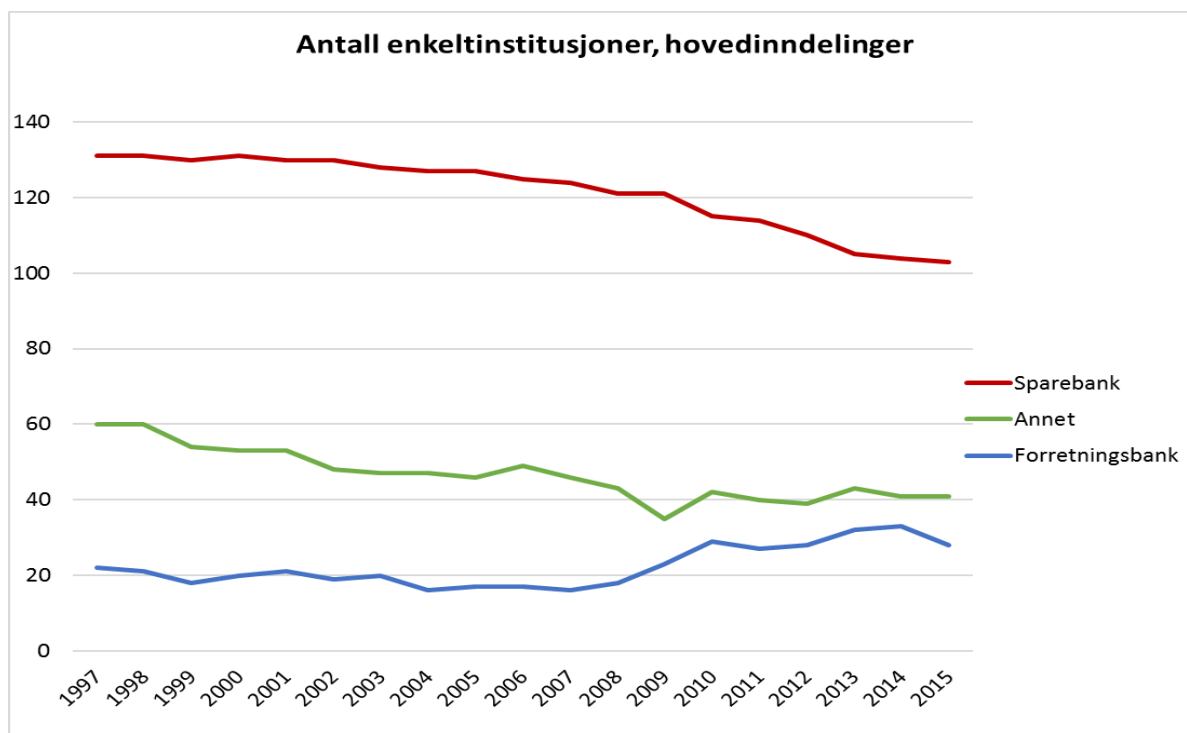

FIGUR 5-12

Figur 5-12 viser fordelingen av forskjellene mellom de gjennomsnittlige marginer og de marginene SMB-bedrifter betaler. Disse forskjellene har økt markert fra rundt 2006 og er nå rundt 0,9 %-poeng for både gjennomsnitt, 25. og 75. persentilene.

Alle verdiene i rentegrafene både nasjonalt og per landsdel er tatt inn i tabell i Vedlegg 11.5.

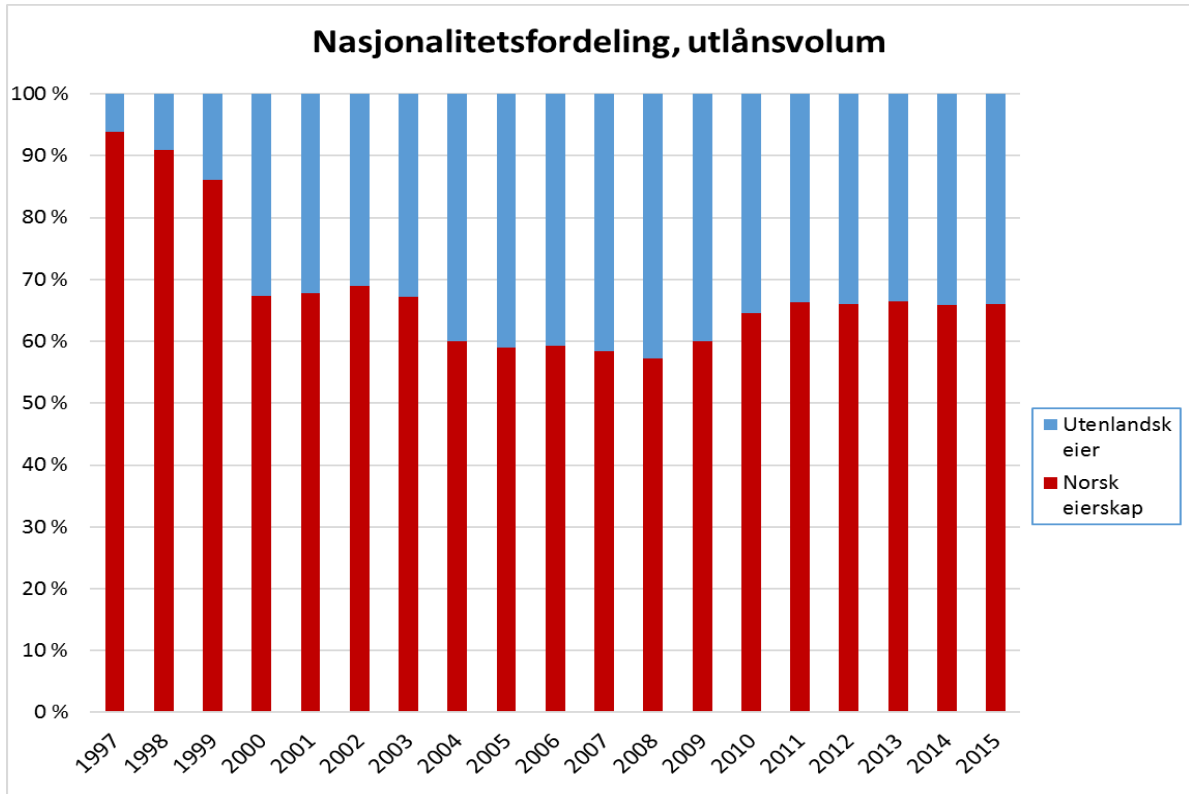
Figur 5-13 viser antallet bankgrupper i det kommersielle markedet. Bankgrupper tilsvarer bankkonserner, men allianser/samarbeid som ikke er basert på eierskap er ikke slått sammen. Bildet viser et gradvis fall i antallet sparebanker og andre finansielle aktører, mens antallet forretningsbanker er forholdsvis stabilt før det stiger mot slutten av perioden.

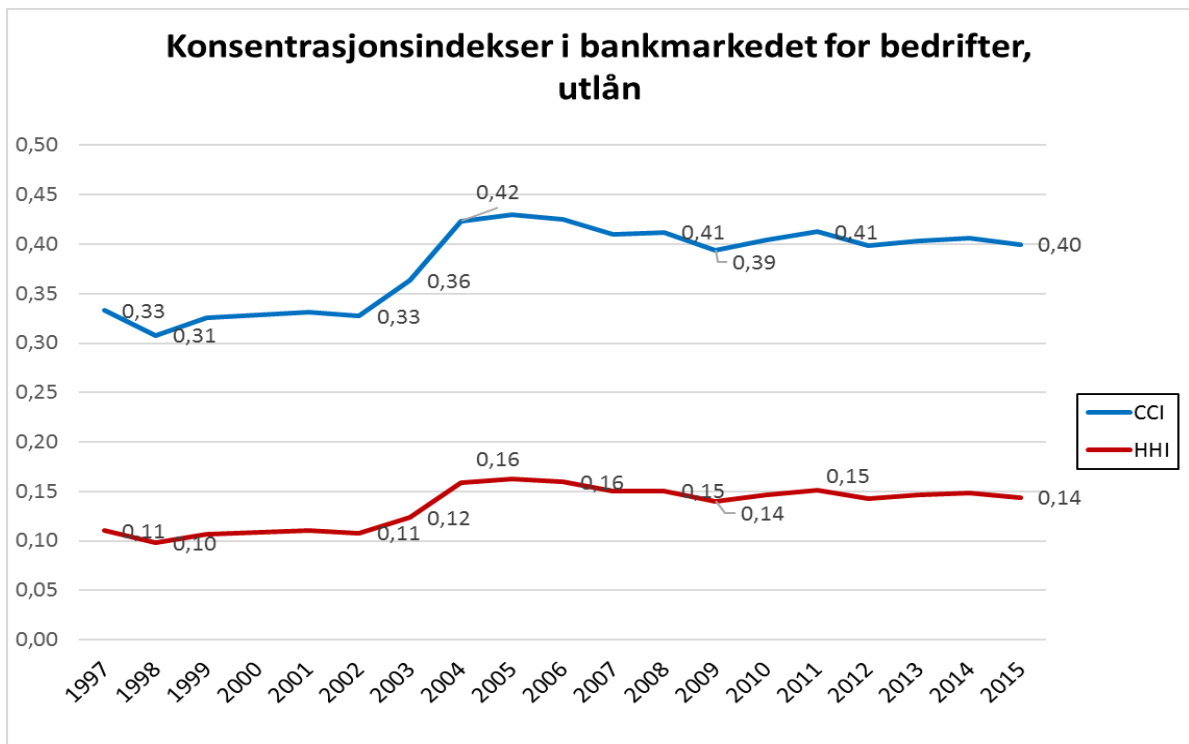
FIGUR 5-13

Figur 5-14 viser utviklingen i relativ nasjonalitetsfordeling av långiverbanker over perioden målt i utlånsvolum. Banker er definert som utenlandske dersom de er eid og har hovedkontor utenfor Norge, uavhengig av om de opererer med filial eller som datterselskap. Grafen viser store økninger i lån tilbudt av utenlandsk eide aktører i 1999 - 2000 og 2003 - 2004, trolig pga. utenlandske oppkjøp av norske banker. Etter bankkrisen, fra 2009 har andelen lån ytt av utenlandske banker falt til et lavere, men så stabilt, nivå.

Figur 5-15 viser nasjonal utvikling i konsentrasjonen i bankmarkedet ved bruk av Herfindahl-Hirschmann-indeks (HHI) og Comprehensive Concentration Index (CCI). Disse indeksene er definert i Vedlegg 11.2.1. Der er det også en illustrasjon av nivået på HHI-indeksen dersom alle aktører har samme andel, dvs. minimum konsentrasjon og maksimum konkurranse for et gitt antall aktører. Begge indekser baserer seg på aktørenes markedsandeler, men CCI gir større vekt til den største aktøren. Markedet preges av en langsiktig økning i konsentrasjonen uansett indeks, med et markert hopp fra 2003 til 2004, for så å være svakt fallende. Konsentrasjon måler effektene både av hvordan konkurransen påvirker bankenes markedsandeler og av oppkjøp, fusjoner og salg av banker eller andre aktører mellom bank-grupper.

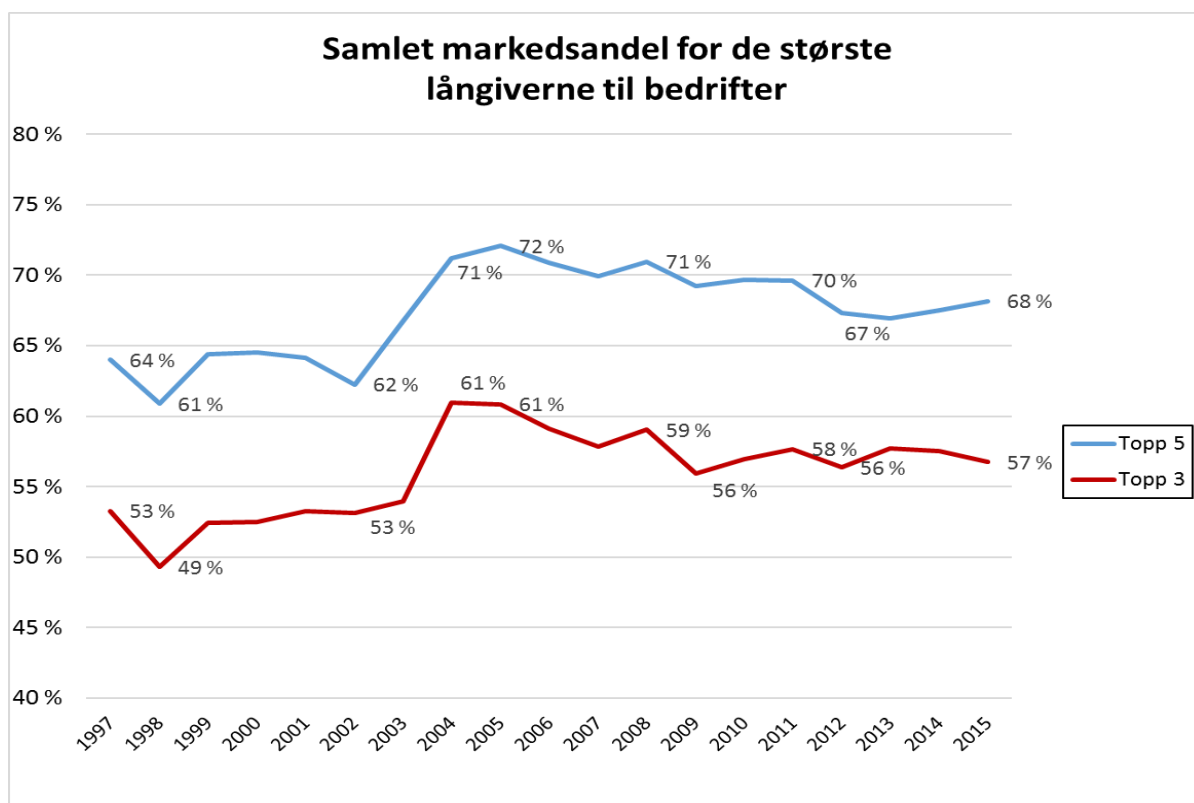

FIGUR 5-14

FIGUR 5-15

Figur 5-16 viser en alternativ måte å måle konsentrasjonen i markedet på ved å summere markedsandelen til de største aktørene. Vi summerte de 3 og de 5 største bankene i utlånsmarkedet og ser i hovedsak samme utvikling som ved bruk av konsentrasjonsindeksene. Begge figurene har samme skala på y-aksen for å gjøre visuell sammenligning enklere. Markedsandelene viser at mens "Topp 3" har mistet noe mer andel enn "Topp 5" i utlånsmarkedet ved at bank nr. 4 og nr. 5 har styrket seg. Vi vil for ordens skyld understreke at dette er rangeringer det enkelte år og vi må anta at hvilke banker som inngår i disse gruppene varierer mellom årene. Vårt fokus er markedsutviklingen og ikke enkeltaktører som vi forøvrig ikke har anledning til å identifisere.

FIGUR 5-16

6 KREDITTILGANG FOR NORSKE VEKSTSLSKAPER

Vi ser i dette kapittelet nærmere på utviklingen i norske selskapers tilgang på lånefinansiering. Vi er spesielt opptatt av hvordan hendelser de siste ti årene, som finanskrisen og endrede kapitalkrav for bankene, kan ha påvirket vekstselskapers tilgang på nye banklån. Mer konkret vil vi belyse følgende problemstillinger, hvor vi benytter ulike definisjoner av vekstselskaper:

1. Hvordan har utviklingen vært for norske vekstselskapers tilgang til nye banklån, med særlig fokus på å sammenligne perioden før og etter finanskrisen? Her ser vi på lånetilgangen uavhengig av banktyper.
2. Hvordan har endringen i bankenes adferd siden finanskrisen påvirket tilgangen til nye banklån for norske vekstselskaper, for eksempel som følge av endrede kapitalkrav? Her ser vi på om ulike banktypers utlånsadferd varierer.

Utviklingen i selskapers banklån påvirkes både av tilbud og etterspørsel. For eksempel kan en observert reduksjon i nye lån fra banker til visse selskaper skyldes at bankene har mindre kapasitet til å yte lån (reduisert tilbud) eller at selskapene har færre gode prosjekter å investere i (reduisert etterspørsel etter finansiering). Dette medfører endogenitetsproblemer som vi må forholde oss til i vår analyse.

Det er vanligvis en målsetning at kun samfunnsøkonomisk lønnsomme prosjekter skal få finansiering. Det vil si at en reduksjon i bankenes utlån til visse typer selskaper kan være samfunnsøkonomisk gunstig dersom for eksempel denne reduksjonen skyldes at bankene finansierer færre ulønnsomme prosjekter. Dette er en krevende problemstilling å analysere, og det er for eksempel ikke åpenbart hvordan en slik lønnsomhet skal beregnes. Vi har ikke tilstrekkelig informasjon til å studere denne problemstillingen, og vil ikke se nærmere på dette i denne rapporten.

For å si noe om utviklingen i vekstselskapers tilgang til nye banklån, sammenligner vi derfor definerte vekstselskaper («testgruppe») mot grupper av lignende selskaper som vi ikke definerer som vekstselskaper («kontrollgruppe»). Metoden vi benytter er å studere forskjellene i hvordan kredittrelevante størrelser endrer seg for disse gruppene under og etter finanskrisen. Dette minner om det som innen økonometri kalles for en difference-in-difference metode. Forutsetningen er at test- og kontrollgrupper av selskaper treffes noenlunde likt av etterspørselsfaktorer som for eksempel konjunktursvingninger og renteendringer, slik at forskjeller i observert låneatferd skyldes tilbudssideforhold. Denne forutsetningen trenger ikke alltid å være oppfylt, og resultatene våre må derfor tolkes i lys av dette.

Rent konkret definerer vi test- og kontrollgrupper basert på selskapskarakteristika som vi antar indikerer høyere sannsynlighet for å være vekstselskaper. Hypotesen er at testgruppene har mer begrenset tilgang til nye lån enn mer modne virksomheter uten vekstambisjoner. Grupperingene gir kun en indikasjon, og er ikke en entydig definisjon på vekstselskaper. Vurderingene må derfor bygge på de samlede resultatene på tvers av ulike inndelinger. Grupperingene må nødvendigvis skje basert på forventet, ikke realisert, vekst, siden det er det eneste bankene kan kjenne til når de gir nye lån. Faktisk vekst er først kjent i ettertid og kan derfor ikke benyttes som inndelingskriterie. Vi har valgt å definere følgende selskapsgrupperinger:

- **Små selskaper** (testgruppe) mot store selskaper (kontrollgruppe)
- **Unge selskaper** (testgruppe) mot eldre selskaper (kontrollgruppe)
- **Selskaper som får innvilget Skattefunn** (testgruppe) mot selskaper som ikke får Skattefunn (kontrollgruppe)
- **Ikke-eiendomsselskaper** (testselskaper) mot eiendomsselskaper (kontrollgruppe)

I første del av analysen ser vi på hvordan kredittkvaliteten til selskaper som tar opp nye lån, definert ved disse grupperingene, endret seg under og etter finanskrisen. Hvis kredittkvaliteten har blitt bedre for testgruppene relativt til kontrollgruppene, er det en indikasjon på at mer risikable og marginale selskaper (testgruppene) i mindre grad får nye lån. Ved å fokusere på forskjellene mellom test- og kontrollgruppene kontrollerer vi for endringer i nye låntakeres kredittkvalitet som skyldes generelle makroøkonomiske forhold før, under og etter finanskrisen.

Det kan likevel tenkes at utviklingen i kredittkvalitet mellom vekstselskaper og andre selskaper skyldes at vekstselskaper blir utsatt for positive sjokk, og dermed at populasjonen av vekstselskaper er blitt bedre. I dette tilfellet ville vi imidlertid forvente at bankene vil gi en relativt større andel av nye lån til slike selskaper, siden økt kvalitet på populasjonen medfører at flere selskaper blir kredittverdige. Vi studerer derfor også fordelingen av nye lån mellom testgruppene og kontrollgruppene i det enkelte år. Hvis andelen nye lån til testgruppene går ned selv om kredittkvaliteten styrkes antyder det redusert kreditttilgang til marginale selskaper (testgruppene), siden bankene normalt ventes å ville låne ut mer til grupper av selskaper som får forbedret kredittkvalitet.

I andre del ønsker vi å se på effekter av potensielle hendelser på tilbudssiden i banklånmarkedet som kan ha hatt betydning for kreditttilgangen. Lover, reguleringer og løpende tilsyn av banker har blitt innskjerpet etter finanskrisen i 2008-9. Endringene har blitt motivert av ønsket om å styrke finansiell stabilitet gjennom mer robuste banker som også i større grad kan motstå en ny finansiell krise uten å få likviditets- eller soliditetsproblemer. Generelt innebærer dette styrket eiendelskvalitet, høyere andel risikobærende kapital og bedre risikostyring. For banker som i hovedsak driver med utlån vil styrket eiendelskvalitet i hovedsak innebære mindre risikable utlån både til selskaper og privatpersoner. En ventet konsekvens av dette er redusert volum av nye lån til mer risikable selskaper og prosjekter. I vår analyse ser vi på ulike indikatorer på selskapers risiko – og derfor risikoen ved lån til dem – i bankenes porteføljer. Vi studerer endringer i nye låntakeres risiko, og ser om dette varierer for vekstselskaper mellom ulike typer banker. Vi sammenligner utviklingen i utlån mellom følgende bankkategorier:

- **Store og små banker:** Er de nye kapitalkravene mer kostnadskrevende for små banker? Har store banker et konkurransefortrinn gjennom å bruke IRB (Internal Rating-based)-modeller i kapitaldekningsberegningene?
- **Norskeide og utenlandskeide banker:** Utenlandsk eide banker kan enten være underlagt norsk regelverk og norsk tilsyn, eller tilsvarende i landet der hovedkontoret er lokalisert. Vi velger å skille nasjonalitet etter eierskap fordi det utenlandske bankkonsernet vil kunne velge hvilket reguleringsland den norske bankvirksomheten legges under, og vil alltid ha kommersiell frihet til å gjøre sine tilpasninger. Denne inndelingen kan avvike fra annen norsk bankstatistikk, for eksempel enkelte oppstillinger brukt av Finanstilsynet.
- **Forretningsbanker og sparebanker:** Hvis det er skalafordeler knyttet til å etterfølge nye og mer krevende reguleringer, kan dette redusere sparebankenes relative evne til å

yte kreditt. Hvis sparebankene har spesielt gode forutsetninger til å yte kreditt til mindre, lokale selskaper, kan dermed mer regulering svekke kreditttilgangen for vekstselskaper i denne gruppen. Ved denne inndelingen vil vi se om forskjellen påvirker utlånsadferden og om denne effekten har blitt endret over tid.

For hver av disse bankinndelingene sammenligner vi utviklingen i kredittrisiko for vekstselskaper som får nye lån før, under og etter finanskrisen. Formålet er å belyse hvorvidt banker som har vært mest påvirket av innskjerpet regelverk har redusert risikoen i låneporte-føljen mer enn andre banker, noe som kan gi indikasjoner om redusert kreditttilgang for marginale låntakere etter finanskrisen.

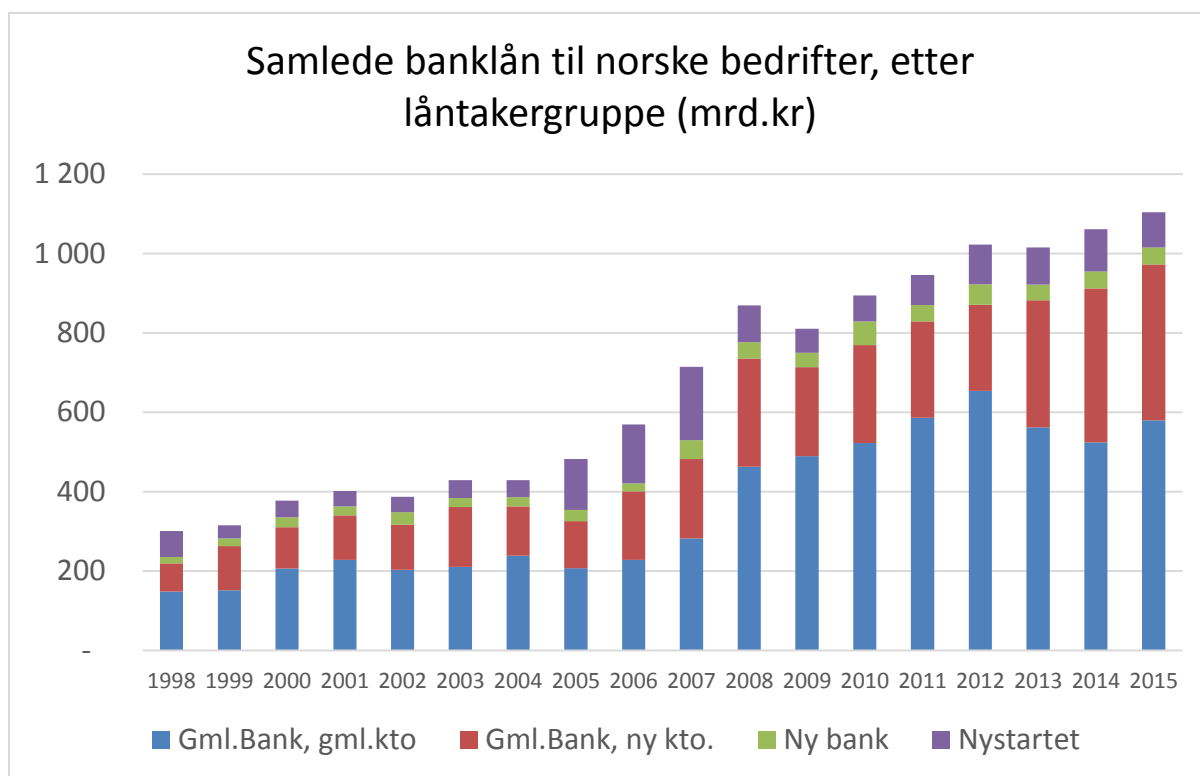
6.1 BESKRIVELSE AV UTVALGET: NORSKE SELSKAPER SOM LÅNER I BANK I PERIODE 1997 - 2015

Vi innleder med en kort, overordnet beskrivelse av utviklingen i utlån til norske selskaper i perioden 1998-2015. Datasettet med bankkontoinformasjon begynner riktignok i 1997, men siden vi trenger ett års historikk vil første år i våre analyser være 1998.

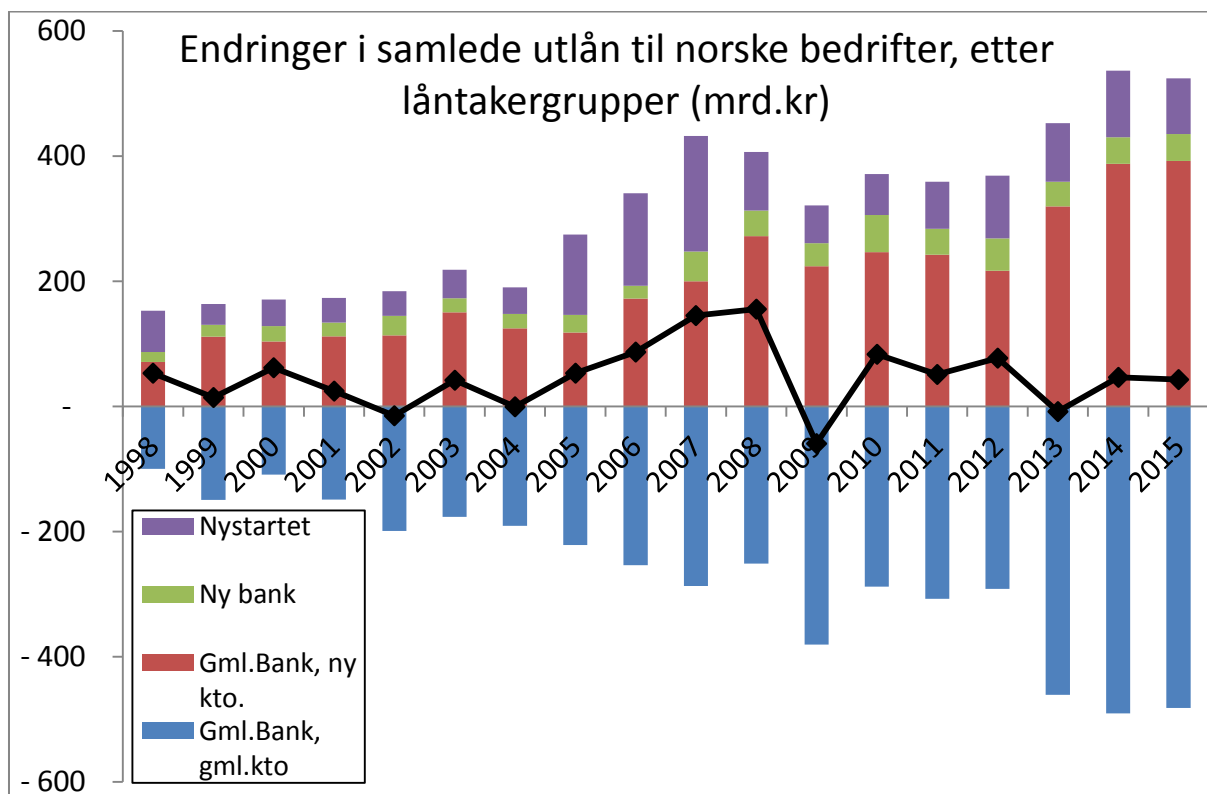
Banklån kan ha varierende løpetid, og forfall kan ofte være flere år etter at lånet ble innvilget. Dette betyr at bankenes portefølje av selskapslån på et gitt tidspunkt også inneholder lån som ble gitt flere år tidligere. Gamle lån som bankene innvilget for flere år siden sier ikke nødvendigvis så mye om dagens utlånspraksis. For å få et bedre mål på nåværende utlånspraksis deler vi derfor låneporteføljen inn i grupper basert på hvorvidt en selskapslåntaker har fått nytt lån i inneværende år eller ikke. Gruppene vi bruker er:

- **Låntakergruppe 1:** Gammel bank, gammel konto: Et selskaps lån på en eksisterende konto i en bank som selskapet har en eksisterende relasjon med. Vi antar at dette stort sett inkluderer eksisterende lån som er innvilget i tidligere år, og disse gir derfor begrenset informasjon om bankenes lånepraksis i dag. Saldo på disse lånekontoene vil normalt reduseres over tid i tråd med avtalte nedbetalingsplaner, men i noen tilfeller kan også saldo øke fra et år til et annet, f.eks. ved opptrekk på en eksisterende kassekreditt.
- **Låntakergruppe 2:** Gammel bank, ny konto: Et selskaps lån på en ny konto i en bank som selskapet har en eksisterende relasjon med. Opprettelse av ny konto kan indikere at det er foretatt en oppdatert vurdering av kredittkvaliteten fra bankens side, og kan derfor ha en viss sammenheng med dagens utlånspraksis.
- **Låntakergruppe 3:** Ny bank: Et eksisterende selskaps lån i en ny bank som selskapet ikke tidligere har hatt en relasjon til. Dette vil kreve en kredittvurdering og derfor reflektere dagens utlånspraksis i banken.
- **Låntakergruppe 4:** Nytt selskap: Et nystartet selskaps lån i en bank. Vi har definert nystartede selskap til å være selskaper som er stiftet i inneværende eller foregående år. I tillegg defineres et selskap som nytt selskap hvis inneværende år er første år selskapet er med i bankkontodatabasen enten med innskudd eller lån. Et konsern anses som nystartet hvis morselskapet er stiftet inneværende eller forrige år.

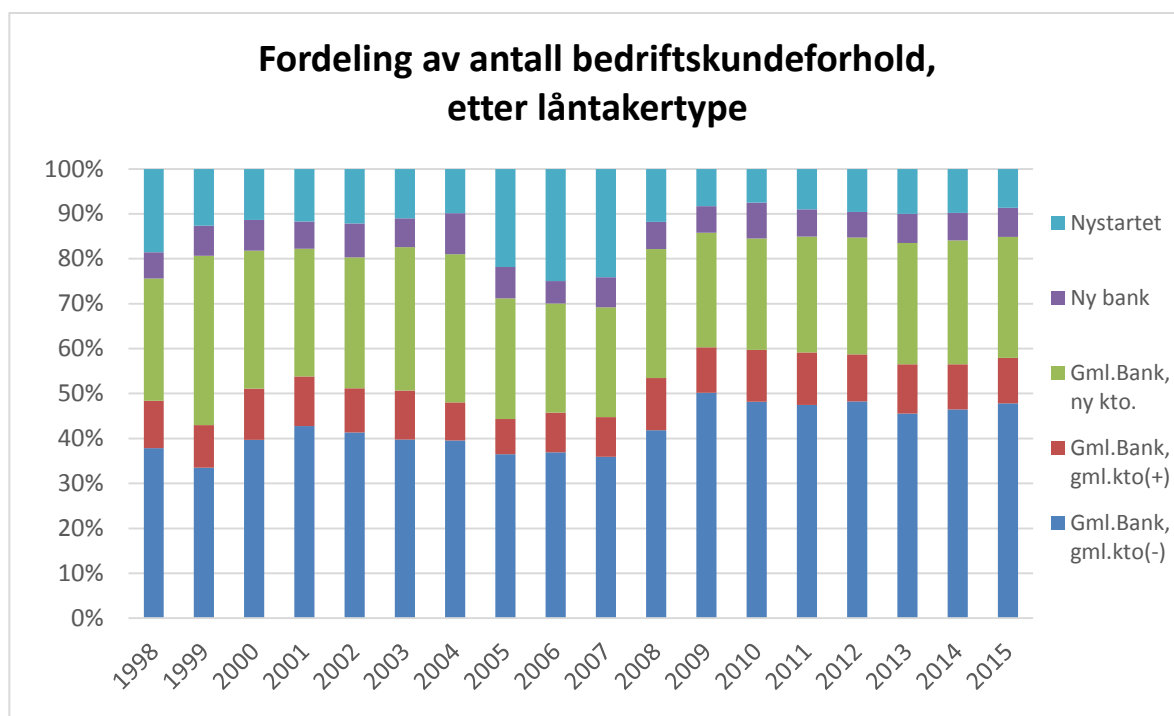
Figur 6-1 viser årlig fordeling av samlede utlån i norske banker etter disse låntakergruppene, mens Figur 6-2 viser årlige endringer i utlån etter de samme grupperingene. Figur 6-3 viser tilsvarende relativ fordeling av antall kundeforhold etter låntakertyper:

FIGUR 6-1

FIGUR 6-2

FIGUR 6-3

Figur 6-2 og Figur 6-3 gir et inntrykk av lave skiftefrekvenser i bedriftsbankmarkedet ved at andelen kundeforhold som er hos sin eksisterende bank er godt over 80 %, bortsett fra i årene 2005-7 der nystartede og kunder som gikk til nye banker er rundt 25 % av markedet.

De negative søylene i Figur 6-2 viser netto låneopptak for bankkunder som ikke har opprettet nye lånekonti. De fleste av disse nedbetaler på sine banklån, men noen øker lånet på eksisterende konti, trolig kassakreditt og andre trekkrettigheter (Gruppe 1). Den neste kategorien er bankkunder som tar opp nye lån ved opprettelse av nye konti hos sin eksisterende bank (Gruppe 2). Den tredje kategorien er etablerte selskaper, som tar opp nytt lån hos en bank de ikke tidligere har lånt fra (Gruppe 3). Den siste kategorien er nye lån til nye selskaper (Gruppe 4). Figuren viser at årlige endringer er økende i perioden, uansett låntakergruppe. Hovedparten av nye lån gis fra eksisterende bank og andelen som gis fra ny bank er stabilt liten og kan indikere relativt lite konkurranse. Lånevolumet til nye selskaper er syklisk, med stor økning fram til finanskrisen (til 2008) og lavere vekst etter dette, selv om den er økende de siste årene.

Tabell 6-1 viser nøkkeltall for de ulike låntakergruppene:

Låntakergrupper (gjennomsnitt)	Kundekjennetegn:			
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Skattefunn? (0/1)	Eiendom? (0/1)
0	115	13,7	0,9 %	34,8 %
1	210	13,4	2,1 %	21,0 %
2	331	13,3	1,2 %	29,6 %
3	250	11,8	1,3 %	29,3 %
4	107	1,2	0,4 %	36,1 %
Samlet	194	11,9	1,1 %	31,8 %

TABELL 6-1

I vår analyse vil vi fokusere på selskaper som har fått nye lån i løpet av året, dvs. kapitaltilgang i form av banklån. Det vil si at vi analyserer følgende låntakergrupper:

- Selskaper som har opprettet ny konto i eksisterende bank (Gruppe 2)
- Selskaper som får lån i en ny bank som det ikke tidligere hadde en kunderelasjon til (Gruppe 3)
- Nye selskaper, som naturlig nok ikke har lånt tidligere (Gruppe 4)

Vi grupperer selskaper i konsern basert på informasjon fra regnskaps- og foretaksinformasjonen. Dette betyr at vi summerer opp banklån for alle selskapene som inngår i et konsern, og bruker konsernet som en enhet når vi ser på bankrelasjoner. Konserner har ofte interne kapitalmarkeder og morselskapet gir gjerne garanti når datterselskaper tar opp banklån. Kredittrisikoen for enkelt-selskaper i konsern trenger derfor ikke ha sammenheng med deres lånepraksis, og vi må se på hele konsernet samlet. Hvis konsernet har konsernregnskap, bruker vi dette for å finne kredittrisikovariabler basert på regnskapsdata. Hvis konsernet ikke har konsernregnskap, estimerer vi et *pro forma* konsernregnskap ved å summere selskapsregnskapene til alle selskapene som inngår i konsernet, samt å gjøre noen overordnede eliminerings av konsernfordringer og -gjeld m.v.. Hvis vi mangler opplysninger om konserntilhørighet for et selskap, legger vi til grunn at selskapet er en selvstendig enhet i analysen.

Vi ser kun på selskaper med banklån over NOK 100.000, og ser bort fra selskaper med sum eiendeler under NOK 1 million for et gitt år, målt i faste 2015-kroner.

6.2 VARIABLER SOM INDIKERER SELSKAPERS KREDITTRISIKO

Innenfor hver delanalyse ser vi på forskjeller både i utlånsvolum etter låntakertyper og bankenes risikotaking målt ved bruk av regnskapsbaserte nøkkeltall for låntakers kredittrisiko. Bankene vil riktignok kunne redusere sin risikoesponering gjennom å ha pantesikkerhet, prioritet, covenants, og lønnsomhet i andre banktjenester, men vi anser likevel at nøkkeltallene for låntakerne på konsern- eller selskapsnivå er gode kredittrisikoindikatorer og egner seg til å vise forskjeller i bankers risikotaking.

Vi forventer at de minst risikoutsatte selskapene har størst sannsynlighet for å få tilgang til kreditt.⁹ Etter hvert som lånesøkerne med høyest kredittverdighet får dekket sine finansieringsbehov, må bankene låne ut til mer risikable kunder for å øke sine utlån. Vi forventer derfor at gjennomsnittlig kredittrisiko vil øke (= kredittkvaliteten faller) for de selskapene som får lån, dersom bankene øker tilbudet av kreditt. Basert på dette bruker vi observert kredittrisiko blant selskaper som får lån som en indikator på kreditttilgangen, hvor høyere observert kredittrisiko indikerer høyere kreditttilgang.

⁹ Dette kan selvsagt avhenge av hvordan kredittrisiko prises. Det finnes imidlertid en omfattende forskningslitteratur som indikerer at långivere ofte foretrekker å rasjonere lån fremfor å øke prisen til mer risikable, potensielle låntakere, se f.eks. Stiglitz og Weiss (1981). Dette kan for eksempel skyldes agentkostnader eller asymmetrisk informasjon, som medfører at økt pris på utlån faktisk øker långiverens kredittrisiko. Hvis bankenes mulighet til å øke prisen for å kompensere for økt risiko som følge av dette er begrenset, vil vi forvente at de mest risikable låntakerne rasjoneres i kredittmarkedet.

De variablene for kredittrisiko vi ser på er:

- **Gjeldsandel:** Målt som rentebærende gjeld delt på sum eiendeler. Dette viser betydningen av gjeldsfinansieringen av selskapenes samlede eiendeler.
- **EBITDA/NIBD:** Gjeldsbetjeningsevne målt som EBITDA (Earnings before Interest, Taxes, Depreciation, and Amortizations) delt på rentebærende gjeld. Dette er et nøkkeltall som ofte brukes i praksis, og som sier noe om selskapenes kontantstrøm fra driften i forhold til omfanget av gjeldsfinansieringen. For vårt utvalg er det en utfordring at flere selskaper er holdingsselskaper uten drift, og resultatene våre ved bruk av dette nøkkeltallet må tolkes i sammenheng med de andre risikovariablene.
- **Totalavkastning:** Målt som driftsresultat pluss finansinntekter delt på gjennomsnittet av sum eiendeler ved starten og slutten av rapporteringsåret. Dette viser totalavkastningen på den samlede kapitalen bundet i virksomheten, uavhengig av hvordan den er finansiert. Vi ser både på totalavkastning for inneværende år og gjennomsnitt for de neste tre år. Framtidsavkastningen er en indikasjon på hvilken framtidig utvikling banken som långiver forventet da lånet ble gitt. Vi benytter dette siden vi ikke har informasjon om interne framtidsvurderinger gjort i banken ved etableringen av lånet.
- **Konkurshyppighet:** Dette viser andelen av selskaper i aktuell underkategori som går konkurs i løpet av de påfølgende tre år, basert på konkursdato fra Konkursregisteret. I regresjonen benyttes en binær avhengig variabel. Denne er 1 for selskaper som gikk konkurs og 0 for øvrige selskaper. En rekke selskaper som er i finansielle problemer vil enten bli restrukturert uten en formell konkurs, bli kjøpt opp eller lagt ned. Disse fanges ikke opp av konkursindikatoren, så banker kan tape på utlån uten at selskapet går konkurs.

Tabell 6-2 viser årlige gjennomsnitt for disse kredittrisikovariablene samlet for bankkunder som får nye lån, dvs. låntakergrupper 2-4.

Kundekjennetegn (Nye låntakere):				
År	Gjeldsandel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	Konkurs hyppighet
1998	51,8 %	43,9 %	7,3 %	2,7 %
1999	51,9 %	43,4 %	7,8 %	2,8 %
2000	53,2 %	38,1 %	6,9 %	3,2 %
2001	53,8 %	36,1 %	6,6 %	3,4 %
2002	54,3 %	40,1 %	8,0 %	2,6 %
2003	54,1 %	41,7 %	7,9 %	2,0 %
2004	50,9 %	50,0 %	10,0 %	1,4 %
2005	51,4 %	45,3 %	9,9 %	1,6 %
2006	52,1 %	41,6 %	10,7 %	1,4 %
2007	51,3 %	42,3 %	12,1 %	3,7 %
2008	54,9 %	30,2 %	8,4 %	1,9 %
2009	53,4 %	31,1 %	8,0 %	2,2 %
2010	51,5 %	32,0 %	7,8 %	1,7 %
2011	52,8 %	34,6 %	8,4 %	1,8 %
2012	52,0 %	35,3 %	8,8 %	2,0 %
2013	52,3 %	33,5 %	8,7 %	1,5 %
2014	53,0 %	34,3 %	9,1 %	
2015	53,5 %	33,2 %	9,2 %	

TABELL 6-2

Vi gjør regresjonsanalyser for å se på endringer i kredittilgang for vekstselskaper under og etter finanskrisen. Vi bruker kredittrisikovariablene som en indikasjon på kredittilgang. Hvis låntakere som tar opp nye lån i gjennomsnitt er mindre risikable, tolker vi dette som at bankene har tatt mindre risiko og kredittilgangen er redusert. I regresjonsanalysene inkluderer vi bare selskaper som får nye lån, dvs. låntakergrupper 2-4. Analysen omfatter altså ikke hele populasjonen av norske selskaper, og heller ikke alle låntakere i norske banker eller vekstselskaper generelt. Vi definerer finanskrisen som årene 2008 og 2009, mens årene fra og med 2010 er post-finanskrisen. Vår regresjonsmodell er:

$$y = \beta_0 + \beta_1(\text{vekstselskap}) + \beta_2(\text{finanskrise}) + \beta_3(\text{vekstselskap})x(\text{finanskrise}) + \beta_4(\text{post} - \text{finanskrise}) + \beta_5(\text{vekstselskap})x(\text{post} - \text{finanskrise})$$

Dette tilsvarer en såkalt *difference-in-difference* regresjon der vi ser på endring i ulike risikomål (y) for vekstselskaper sammenlignet med kontrollselskaper over tre tidsperioder: finanskrisen (koeffisient β_3) og etter finanskrisen (koeffisient β_5), i begge tilfeller sammenlignet med perioden før finanskrisen. Vårt fokus er på hvordan en hendelse i finansmarkedene påvirket vekstselskap og kontrollselskap ulikt når de søkte nye lån og dette vises med de nevnte koeffisientene. Øvrige koeffisienter vil kunne summeres for å få indikasjoner på samlet nivå for de enkelte kredittrisikovariablene i de enkelte periodene, før, under og etter finanskrisen. En sammenligning av test- mot kontrollgruppe uten å se på endring over tid kontrollerer ikke for andre systematiske forskjeller mellom selskapene som inngår i gruppene (f.eks. «firm fixed effects»). Vi velger derfor å ikke drøfte nivåer, men fokusere på endringskoeffisientene for vekstselskaper i ulike perioder.

Vi markerer koeffisientenes statistiske signifikans i regresjonstabellene ved at * indikerer signifikans på 5 %-nivå, ** på 1 %-nivå og *** på 0,1 %-nivå. Vi rapporterer også koeffisientenes standardfeil i parenteser under hver koeffisient. Dataene er winsorisert på 5 %- og 95 %-nivå,

bortsett fra for variabler som skal utgjøre en andel av noe, hvor winsorisering gjøres med 0 og 1 som hhv. nedre og øvre grense.

6.3 UTVIKLING I VEKSTSSELSKAPERS TILGANG TIL BANKLÅN

Vi begynner med å se på utviklingen i kredittilgangen for norske vekstselskaper i perioden 1998-2015 sammenlignet med andre selskaper. Har utlån til vekstselskaper blitt redusert etter finanskrisen relativt til andre selskaper? Er bankenes villighet til å ta utlånsrisiko forskjellig mellom vekst- og andre selskaper, og har denne forskjellen i så fall endret seg over tid? Vi gjør følgende analyser:

- Utviklingen i samlede utlån til ulike grupper innenfor hver kategori av vekstselskaper i perioden 1998-2015. Her ser vi både på eksisterende utlån (gruppe 1) og nye utlån (grupper 2-4).
- Utviklingen i kredittrisiko for ulike grupper i perioden 1998-2015. Her ser vi kun på låntakere med nye utlån (grupper 2-4)

I denne delen kontrollerer vi ikke for bankkjennetegn.

6.3.1 KREDITTLILGANG FOR SMÅ SELSKAPER

Vekstselskaper er ofte små i oppstartsfasen, mens større selskaper er mer etablerte. Hvis banker i større grad vrir sine utlån mot større selskaper, kan dette være en indikasjon på at det er vanskeligere for vekstselskaper å skaffe finansiering. I denne seksjonen vil vi derfor sammenligne utviklingen i utlån mellom selskapene i fire ulike størrelsesgrupper.

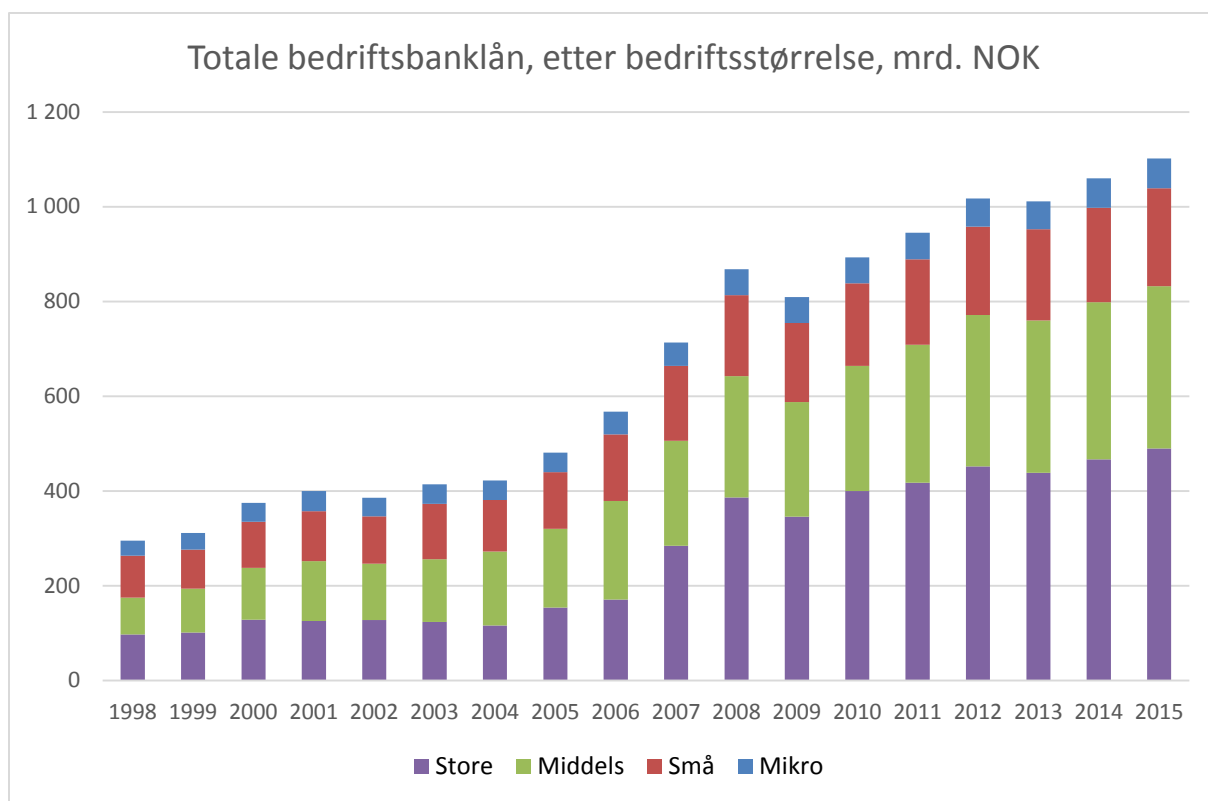
Vi sorterer selskapene etter balansestørrelse (sum eiendeler, i faste 2015-kroner):

- Mikro: < 10 MNOK
- Små: 10 – 100 MNOK
- Middels: 100 – 1,000 MNOK
- Store: >1,000 MNOK

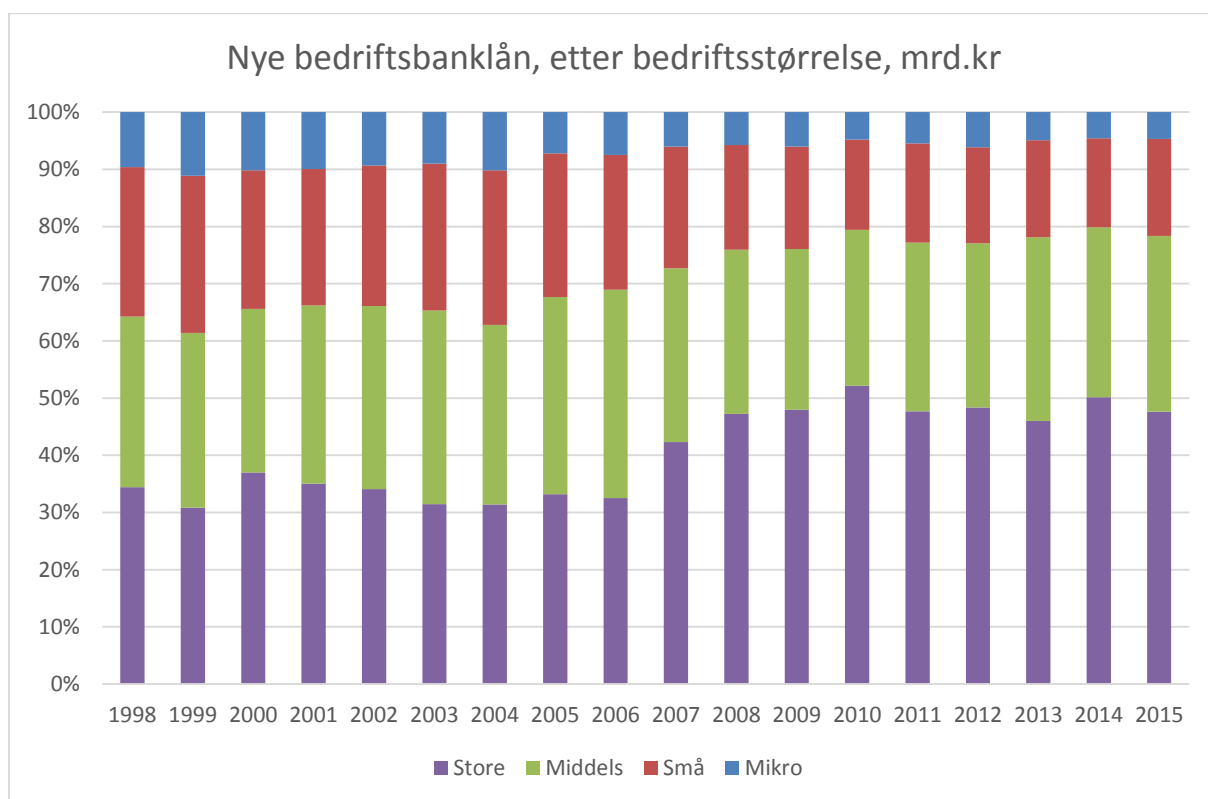
Tabell 6-3 viser kjennetegn for selskapene i disse størrelsesgruppene.

Balansestørrelse grupper	Kundekjennetegn:			
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Skattefunn? (0/1)	Eiendom? (0/1)
Mikro	4	10,3	0,6 %	28,5 %
Små	29	13,1	1,7 %	39,4 %
Middels	277	16,4	2,6 %	38,9 %
Store	8,673,708	24,3	5,3 %	20,8 %

TABELL 6-3

FIGUR 6-4

FIGUR 6-5

Figur 6-5 viser at nye lån til store selskaper økte frem mot finanskrisen, mens andelen deretter har ligget mer stabil. Andelen til små og mikro-selskaper falt tilsvarende etter finanskrisen.

I regresjonsanalysene er "Lite selskap" selskap som er klassifisert som enten «Mikro» eller «Små» iht. kriteriene over. Det vil si at vi sammenligner selskaper med mindre enn NOK 100 millioner i balansesum (vekstselskaper) mot større selskaper (kontrollgruppe).

Resultatene av regresjonsanalysen vises i Tabell 6-4 nedenfor:

	Gjelds-andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0244 (0.0125)	-0.1387*** (0.0298)	-0.0267*** (0.0055)	-0.0329*** (0.0056)	0.0046 (0.0033)
Fra 2010	0.0191 (0.0114)	-0.1190*** (0.0264)	-0.0295*** (0.0043)	-0.0304*** (0.0052)	0.0025 (0.0019)
Lite selskap	0.0690*** (0.0096)	-0.0059 (0.0242)	-0.0170*** (0.0036)	-0.0281*** (0.0044)	0.0241*** (0.0008)
Lite & 2008-9	-0.0063 (0.0126)	0.0218 (0.0301)	0.0202*** (0.0056)	0.0361*** (0.0057)	-0.0090** (0.0034)
Lite & fra 2010	-0.0177 (0.0115)	0.0343 (0.0266)	0.0278*** (0.0043)	0.0405*** (0.0052)	-0.0103*** (0.0020)
Konstant	0.4559*** (0.0096)	0.4292*** (0.0241)	0.1057*** (0.0036)	0.1014*** (0.0044)	0.0010 (0.0007)
<i>Ant. observasjoner</i>	414 678	358 413	414 678	280 807	315 395
<i>r²</i>	0.0009	0.0036	0.0002	0.0007	0.0007

TABELL 6-4

Vi ser at det er ingen signifikant endring i forskjellen i gjeldsandel og EBITDA/NIBD mellom store og små selskaper, under og etter finanskrisen. Vi ser likevel at EBITDA/NIBD faller med 13,9 % under og 11,9 % etter finanskrisen, for alle nye låntakere. Imidlertid ser vi en vesentlig og statistisk signifikant positiv forskjell i lønnsomhet mellom små og store låntakere både under og etter finanskrisen, hovedsakelig på grunn av lavere lønnsomhet blant store låntakere. Dette er resultatet, enten man måler for inneværende år eller for fremtidige tre år etter at lånet har blitt ytt. I tillegg ser vi at en signifikant reduksjon i konkurshyppigheten for små låntakere sammenlignet med store, både under og etter finanskrisen. Andelen av nye lån som gis til små låntakere har falt fra 27 % til 22 % etter 2007. Samlet gir dette en viss indikasjon i retning av en innstramming av kredittvurderingen av små selskaper sammenliknet med store selskaper etter finanskrisen i forhold til hva man så før finanskrisen, selv om gjeldsgradsmålene ikke skiller seg etter selskapsstørrelse.

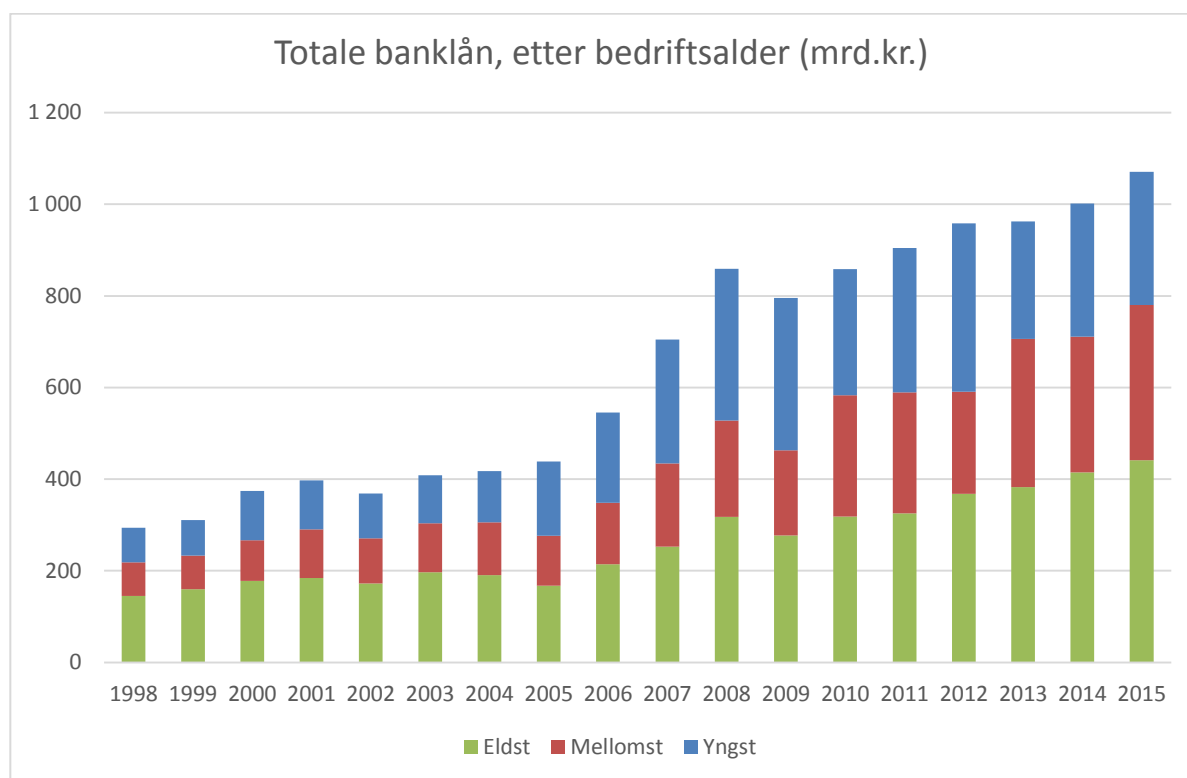
6.3.2 KREDITTILGANG FOR UNGE SELSKAPER

Vi deler inn selskapene inn i 3 aldersgrupper, der alder er antall år fra stiftelsesår til rapporterings-/analyseår. Vi gjør denne inndeling for hvert år, og deler utvalget inn i tre like store grupper.

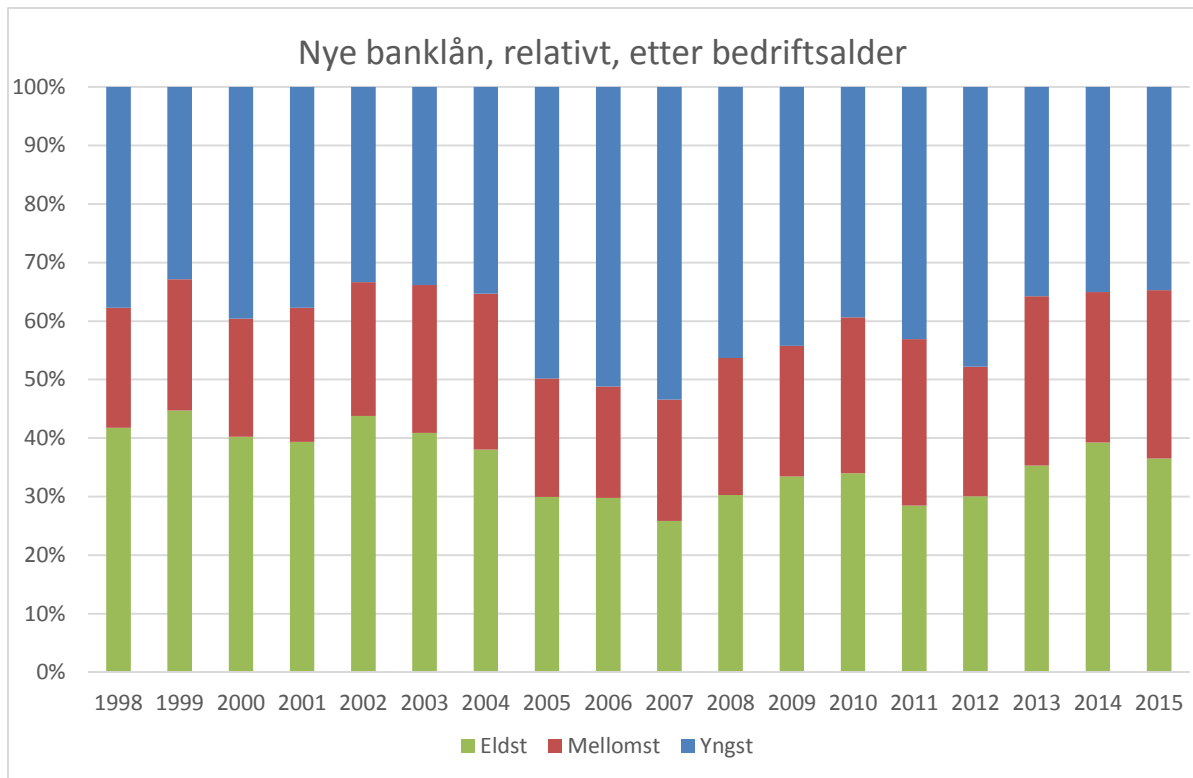
Tabell 6-5 viser kjennetegn for selskapene i disse størrelsesgruppene:

Aldersgrupper (3-delt årlig)	Kundekjennetegn:			
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Skattefunn? (0/1)	Eiendom? (0/1)
Yngst	45	2,5	0,7 %	35,2 %
Mellomst	69	8,4	1,2 %	30,3 %
Eldst	177	25,1	1,4 %	30,3 %

TABELL 6-5

FIGUR 6-6

FIGUR 6-7

Figur 6-6 og Figur 6-7 viser at totale lån i hovedsak går til de eldste selskapene selv om de yngste har en større andel av nye lån. Over tid er det den trend at andelen nye lån til de yngste selskapene er fallende mens andelen til de eldste selskapene øker, ikke minst de siste årene. I regresjonsanalysene er "Ungt selskap" definert som gruppen av selskaper som er klassifisert i den yngste aldersgruppen i det enkelte år. Det vil si at vi sammenligner gruppen av de ca. 33 % yngste selskapene (vekstselskaper) mot eldre selskaper (kontrollgruppe).

Resultatene av regresjonsanalysen vises Tabell 6-6:

	Gjelds-andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0188*** (0.0021)	-0.1408*** (0.0058)	-0.0184*** (0.0011)	-0.0121*** (0.0011)	-0.0013 (0.0009)
Fra 2010	0.0015 (0.0018)	-0.1262*** (0.0045)	-0.0128*** (0.0008)	-0.0023* (0.0010)	-0.0032*** (0.0007)
Ungt selskap	0.0875*** (0.0016)	-0.1672*** (0.0044)	-0.0293*** (0.0008)	-0.0323*** (0.0011)	0.0215*** (0.0007)
Ungt selskap & 2008-9	-0.0093** (0.0033)	0.0625*** (0.0082)	0.0268*** (0.0018)	0.0345*** (0.0018)	-0.0066*** (0.0018)
Ungt selskap & fra 2010	-0.0032 (0.0027)	0.0931*** (0.0064)	0.0243*** (0.0013)	0.0279*** (0.0017)	-0.0109*** (0.0013)
Konstant	0.4853*** (0.0012)	0.4986*** (0.0033)	0.1019*** (0.0005)	0.0875*** (0.0006)	0.0156*** (0.0004)
<i>Ant. observasjoner</i>	414 678	358 413	414 678	280 807	315 395
<i>r²</i>	0.0220	0.0112	0.0048	0.0070	0.0044

TABELL 6-6

Våre regresjonsanalyser viser at for unge låntakere reduseres gjeldsandelen marginalt i finanskrisen. Gjeldsbetjeningsevnen øker vesentlig, både under og etter finanskrisen, begge måltall relativt til endringen for eldre låntakere. Vi ser også en vesentlig og statistisk signifikant positiv forskjell i lønnsomhet mellom yngre låntakere og øvrige låntakere, både under og etter finanskrisen, sammenlignet med forskjellen før finanskrisen. Dette er resultatet, enten man måler for inneværende år eller for fremtidige tre år etter at lånet har blitt ytt. I tillegg ser vi en signifikant reduksjon i konkurshyppigheten for yngre låntakere sammenlignet med store, både under og etter finanskrisen. Andelen nye lån til de yngste låntakere har dessuten falt fra 53 % til 35 % etter 2007. Samlet indikerer dette en relativt strammere kredittilgang for vekstselskaper definert som de yngste selskapene sammenlignet med øvrige selskaper i årene etter finanskrisen.

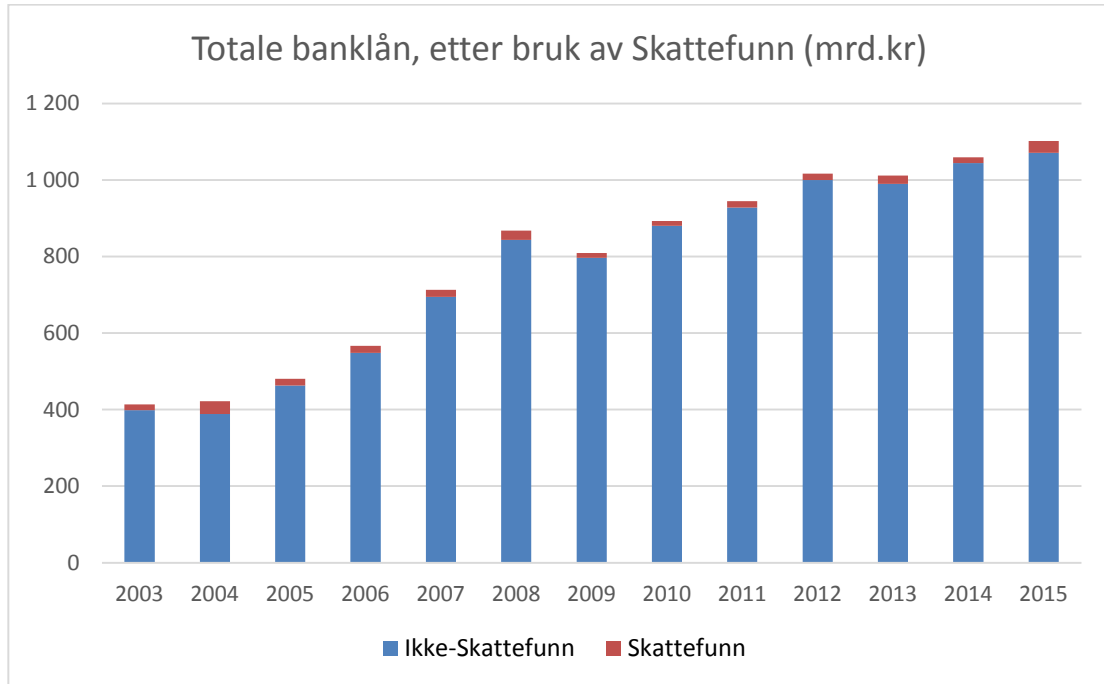
6.3.3 KREDITTLILGANG FOR SKATTEFUNNSELSKAPER

Skattefunn er en tilskuddsordning for selskaper som driver med forskning og utvikling. Ordningen ble innført i 2003. For å få tildelt Skattefunnsmidler må selskapet søke til Norges forskningsråd for å få godkjent sine prosjekter, og kostnadsbruken til prosjektet må bekreftes i etterkant av selskapets revisor. Hvorvidt selskapet har fått innvilget slike midler er derfor en indikator på at det har tilgang på forsknings- og utviklingsprosjekter, og dermed er et potensielt vekstselskap som vi er opptatt av i denne analysen.

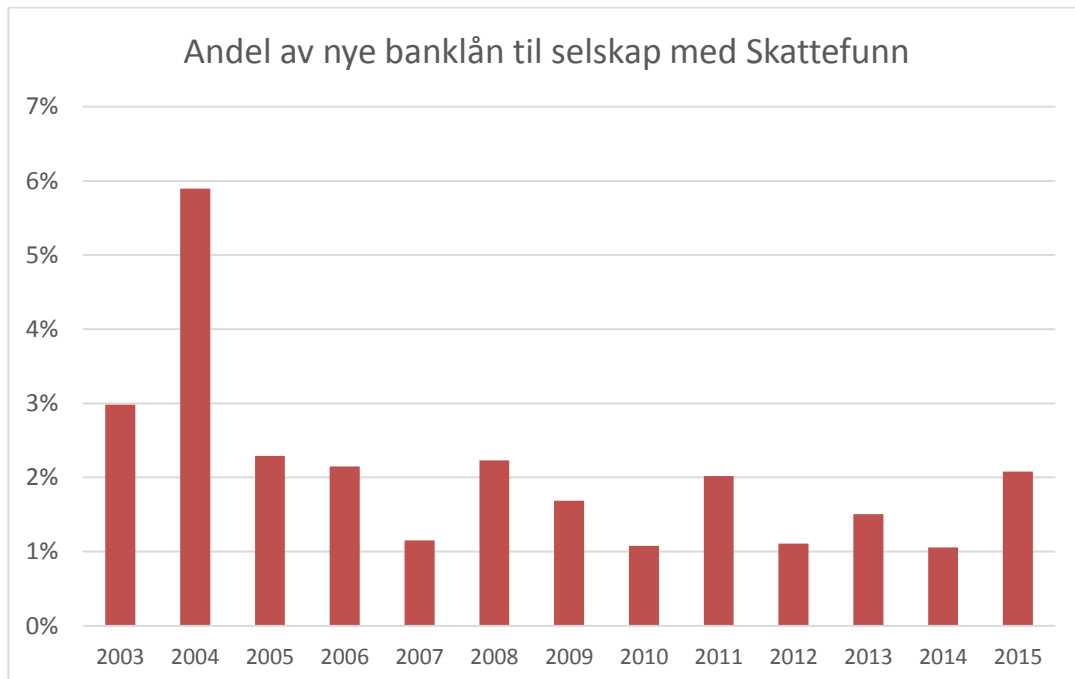
Tabell 6-7 viser kjennetegn for selskapene etter om de mottar Skattefunn eller ikke:

Skattefunn gruppering	Kundekjennetegn:		
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Eiendom? (0/1)
Ikke-Skattefunn	93	11,5	32,4 %
Skattefunn	465	14,3	2,0 %

TABELL 6-7

FIGUR 6-8

FIGUR 6-9

Figur 6-9 viser at andelen til Skattefunnmottakere er lav med gjennomgående 1-2 % av alle nye banklån årlig.

I regresjonsanalysene er "Skattefunn" selskap som har fått godkjent sine forsknings- & utviklingsprosjekter som grunnlag for skattefradrag(støtte) etter reglene om Skattefunn.

Resultatene av regresjonsanalysen vises i Tabell 6-8 under:

	Gjelds-andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0183*** (0.0016)	-0.1173*** (0.0041)	-0.0065*** (0.0009)	0.0031*** (0.0009)	-0.0044*** (0.0008)
Fra 2010	0.0017 (0.0014)	-0.0851*** (0.0033)	-0.0018** (0.0006)	0.0098*** (0.0008)	-0.0078*** (0.0006)
Skattefunn	-0.1274*** (0.0065)	0.0940*** (0.0265)	-0.0181*** (0.0046)	-0.0278*** (0.0062)	0.0001 (0.0033)
Skattefunn & 2008-9	-0.0452*** (0.0137)	0.0131 (0.0525)	-0.0118 (0.0101)	-0.0163 (0.0103)	-0.0022 (0.0073)
Skattefunn & fra 2010	-0.0323** (0.0101)	-0.0311 (0.0370)	-0.0182** (0.0070)	-0.0234* (0.0095)	-0.0003 (0.0055)
Konstant	0.5254*** (0.0009)	0.4224*** (0.0024)	0.0890*** (0.0004)	0.0738*** (0.0006)	0.0249*** (0.0003)
<i>Ant. observasjoner</i>	414 678	358 413	414 678	280 807	315 395
<i>r²</i>	0.0029	0.0037	0.0004	0.0010	0.0005

TABELL 6-8

For Skattefunn-selskapene viser regresjonsanalysene et noe variabelt resultat. Gjeldsandelen for Skattefunn-selskapene er relativt sett noe lavere både under og etter finanskrisen, sammenlignet med øvrige selskaper. Lønnsomhetsregresjonene viser at Skattefunn-selskapene er mindre lønnsomme sammenlignet med andre selskaper, og denne forskjellen forsterkes etter finanskrisen. Konkurshyppigheten er likevel ikke forskjellig mellom gruppene etter 2007. Samlet gir dette en viss indikasjon i retning av at Skattefunn-selskapene har fått noe bedre kredittilgang sammenliknet med øvrige selskaper etter finanskrisen i forhold til hva man så før finanskrisen. Resultatene viser samtidig at dette er en type selskaper som normalt har lav andel gjeldsfinansiering, slik at betydningen av koeffisientene kan være begrenset.

En annen utfordring med Skattefunn-analysen er at det er forholdsvis få selskaper som faller i denne gruppen. Vi får derfor få signifikante resultater, særlig i bankanalysen i seksjon 6.4.

6.3.4 Kredittilgang til eiendomsselskaper

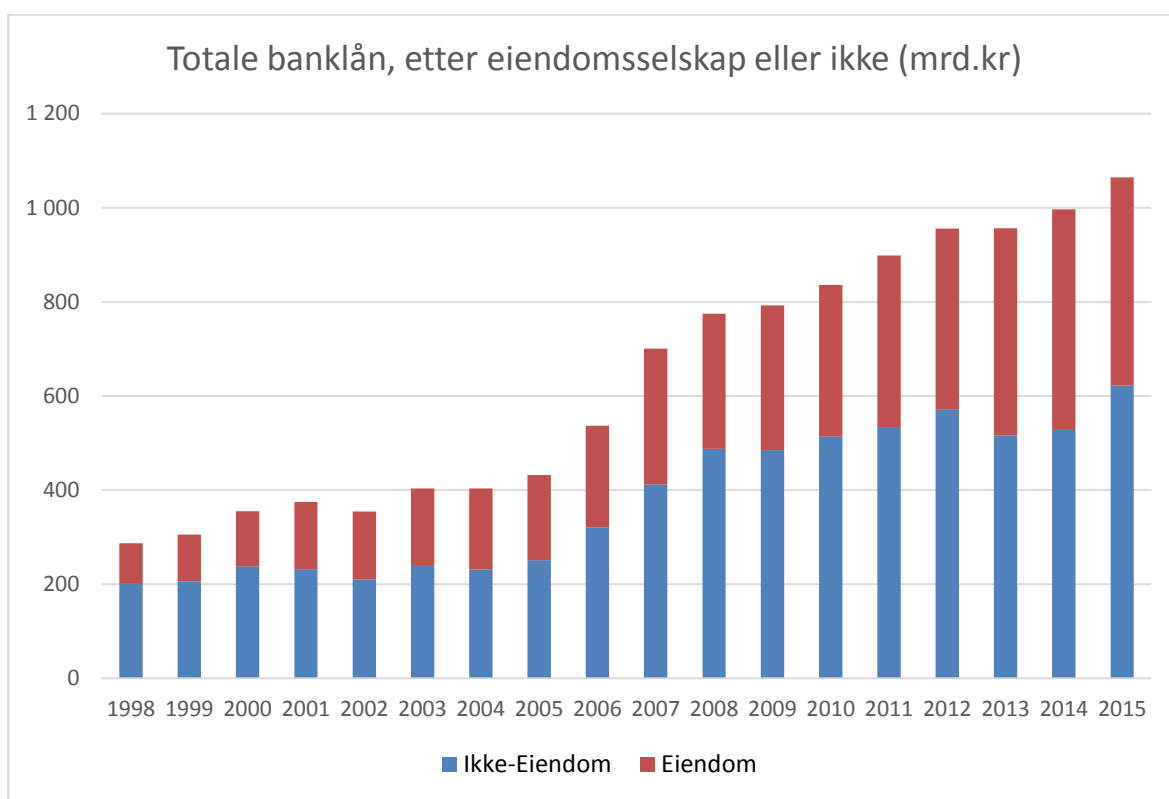
Vi har gjennom analyseperioden sett en utvikling hvor lån til eiendomsselskaper utgjør en betydelig og økende andel av bankenes utlån. Siden eiendom er særlig godt egnet som panteobjekt for lån, og vi er primært opptatt av kredittilgangen for annen virksomhet hvor mulighetene for å stille pantesikkerhet er mer begrenset, gjør vi derfor en egen analyse hvor vi

sammenligner eiendomsselskaper med andre selskaper. Inndelingen av låntakere i eiendomsselskaper er gjort etter bransjekoder og omfatter derfor ikke lån til eiendom som eies av selskaper i andre bransjer. Vi må også ta forbehold om at selskapenes egenrapporterte bransjekoder i enkelte tilfeller kan være unøyaktig, noe vi ikke klarer å fange opp i vår analyse. Lånevolumet er derfor trolig undervurdert.

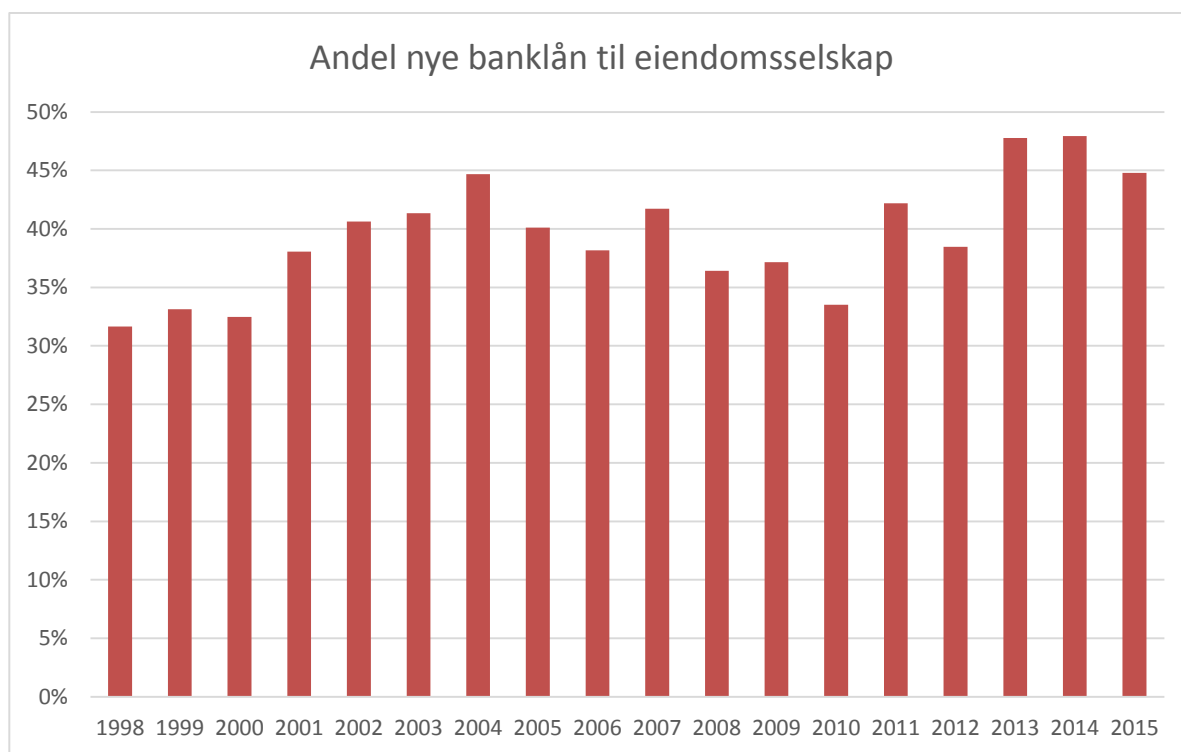
Tabell 6-9 viser kjennetegn for selskapene etter om de er eiendomsselskaper eller ikke:

Eiendoms gruppering	Kundekjennetegn:		
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Skattefunn? (0/1)
Ikke-eiendom	116	11,3	1,6 %
Eiendom	48	12,1	0,1 %

TABELL 6-9

FIGUR 6-10

FIGUR 6-11

Figurene viser at andelen av samlede utlån til eiendomsselskaper har vært økende i perioden, og at andelen av nye lån falt fram til finanskrisen, men har vist en markert økning fra en bunn på 34 % i 2010 til 45 % i 2015. En konsekvens av dette er at volumet av nye lån til ikke-eiendomsselskaper nødvendigvis har falt, relativt.

Resultatene av regresjonsanalysen vises i Tabell 6-10 under.

	Gjelds-andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0053** (0.0019)	-0.1223*** (0.0059)	0.0013 (0.0012)	0.0108*** (0.0012)	-0.0042*** (0.0012)
Fra 2010	-0.0174*** (0.0016)	-0.0782*** (0.0047)	0.0032*** (0.0009)	0.0181*** (0.0011)	-0.0086*** (0.0009)
Eiendom	0.2358*** (0.0018)	-0.3446*** (0.0040)	-0.0148*** (0.0008)	0.0179*** (0.0010)	-0.0235*** (0.0006)
Eiendom & 2008-9	0.0028 (0.0032)	0.0885*** (0.0074)	-0.0094*** (0.0018)	-0.0160*** (0.0017)	0.0036* (0.0015)
Eiendom & fra 2010	0.0100*** (0.0026)	0.0546*** (0.0057)	-0.0089*** (0.0013)	-0.0203*** (0.0016)	0.0064*** (0.0011)
Konstant	0.4565*** (0.0010)	0.5320*** (0.0032)	0.0927*** (0.0005)	0.0664*** (0.0007)	0.0322*** (0.0005)
<i>Ant. observasjoner</i>	398 087	343 903	398 087	270 118	315 395
<i>r²</i>	0.1473	0.0398	0.0030	0.0026	0.0052

TABELL 6-10

Regresjonsanalysene bekrefter at eiendomsselskap som låntakere generelt gis vesentlig høyere gjeldsandel, men har lavere både gjeldsbetjeningsevne, avkastning og risiko, sistnevnte indikert via konkurshyppighet. Gjeldsbetjeningsevnen er markert høyere under finanskrisen, men også etter finanskrisen er denne fortsatt høyere enn før 2008, i begge tilfeller sammenlignet ikke-eiendomsselskaper. Regresjonsanalysen viser også at lønnsomheten til eiendomsselskaper er svakere og konkurshyppigheten høyere relativt til andre selskaper under og etter finanskrisen. Dette, sammen med andelsutviklingen av nye lån vist i grafen over, kan tyde på vanskeligere tilgang til ny kreditt for ikke-eiendomsselskaper som ikke like lett kan tilby eiendom som sikkerhet for sine lån.

6.4 HAR ENDRINGER PÅ TILBUDSSIDEN PÅVIRKET VEKSTSSELKAPENES TILGANG TIL BANKLÅN?

I denne seksjonen ser vi på hvordan vekstselskapenes lån har utviklet seg for ulike grupper av banker. Formålet med denne analysen er blant annet å si noe om hvordan endringer i kapitalkrav kan ha påvirket kredittilgangen. For å gjøre dette, sammenligner vi ulike kategorier vekstselskaper som låner fra ulike grupper av banker. Disse gruppeinndelingene av banker er:

- Bankstørrelse
 - Her bruker vi tre grupper, basert på bankens andel av samlede bedriftsutlån i Norge i det enkelte år. De tre gruppene består av banker med hhv. under 1 % andel (gruppe 1), 1-5 % andel (gruppe 2), og over 5 % markedsandel (gruppe 3). Denne inndelingen medfører at de fire største forretningsbankene stort sett havner i gruppe 3, mens gruppe 2 inneholder de største sparebankene.
- Bankens nasjonalitet (norsk eller utenlandsk), der norske banker markeres med 1 og utenlandske med 0.
- Sparebank eller forretningsbank, der sparebanker markeres med 1 og forretningsbanker med 0.

I analysen inkluderer vi kun vekstselskaper. Det vil si at for hver av bankinndelingene gjør vi fire separate analyser som inkluderer henholdsvis:

- Små selskaper (Sum eiendeler under 100 mill.kr, målt i faste 2015-kroner hvert år)
- Unge selskaper (Gruppen med de yngste selskapene fra tidligere analyse, dvs. de 33 % yngste selskapene i det enkelte år)
- Selskaper som får Skattefunnsmidler
- Ikke eiendomsselskaper, dvs. selskaper som ikke er i bransjekoder som indikerer eiendomsselskap.

Innenfor de 3 bankkategori-inndelingene rapporterer vi grafisk årlig markedsandeler for nye lån (Låntakergrupper 2-4) for hver bankkategori og vekstselskapskategori. Fra regresjonsanalysene henter vi regresjonskoeffisientene for forskjellene under finanskrisen (2008-9) og etter finanskrisen (Fra 2010) i risikomål for kunder av banker sortert innenfor bankinndelingene. Kundene er her vekstselskaper etter de fire kategoriene beskrevet ovenfor.

Vi gjør regresjonsanalyser for å se på endringer i kredittilgang for vekstselskaper under og etter finanskrisen, med de samme kredittisikovariablene som i første del som indikasjon på kredittilgang. Hvis låntakere som tar opp nye lån i gjennomsnitt er mindre risikable, tolker vi dette som at bankene har tatt mindre risiko og kredittilgangen er redusert. I regresjonsanalysene inkluderer vi bare selskaper som får nye lån, dvs. låntakergrupper 2-4, slik at resultatene ikke gjelder hele populasjonen av norske foretak, låntakere i bank eller vekstselskaper generelt. Vi definerer finanskrisen som årene 2008 og 2009, mens årene fra og med 2010 er post-finanskrisen. Vår regresjonsmodell, som gjøres separat for selskap i de fire ulike vekstselskapskategoriene, er:

$$y = \beta_0 + \beta_1(\text{bankinndeling}) + \beta_2(\text{finanskrise}) + \beta_3(\text{bankinndeling})x(\text{finanskrise}) \\ + \beta_4(\text{post} - \text{finanskrise}) + \beta_5(\text{bankinndeling})x(\text{post} - \text{finanskrise})$$

Dette tilsvarer en såkalt *difference-in-difference* regresjon der vi ser på endring i ulike risikomål (y) for vekstselskapsgruppene forklart med bankinndelingene over tre tidsperioder: finanskrisen (koeffisient β_3) og etter finanskrisen (koeffisient β_5), i begge tilfeller sammenlignet med perioden før finanskrisen. Fokuset er på hvordan en hendelse i finansmarkedene påvirket vekstselskap ulikt når de fikk nye lån etter hvilken type bank de fikk lån fra. Øvrige koeffisienter vil kunne summeres for å få indikasjoner på samlet nivå for de enkelte kredittisikovariablene i de enkelte periodene, før, under og etter finanskrisen, men dette nivået påvirkes av andre systematiske forskjeller mellom banker i de ulike gruppene (f.eks. «bank fixed effects»). Vår analyse kontrollerer for dette gjennom å se på endringene i forskjeller mellom bankkategoriene over tid. Vi velger derfor å ikke drøfte nivåer, men fokusere på endringskoeffisientene for bankkategoriene på vekstselskapers kredittisiko i ulike perioder.

6.4.1 KREDITTILGANG ETTER BANKSTØRRELSE

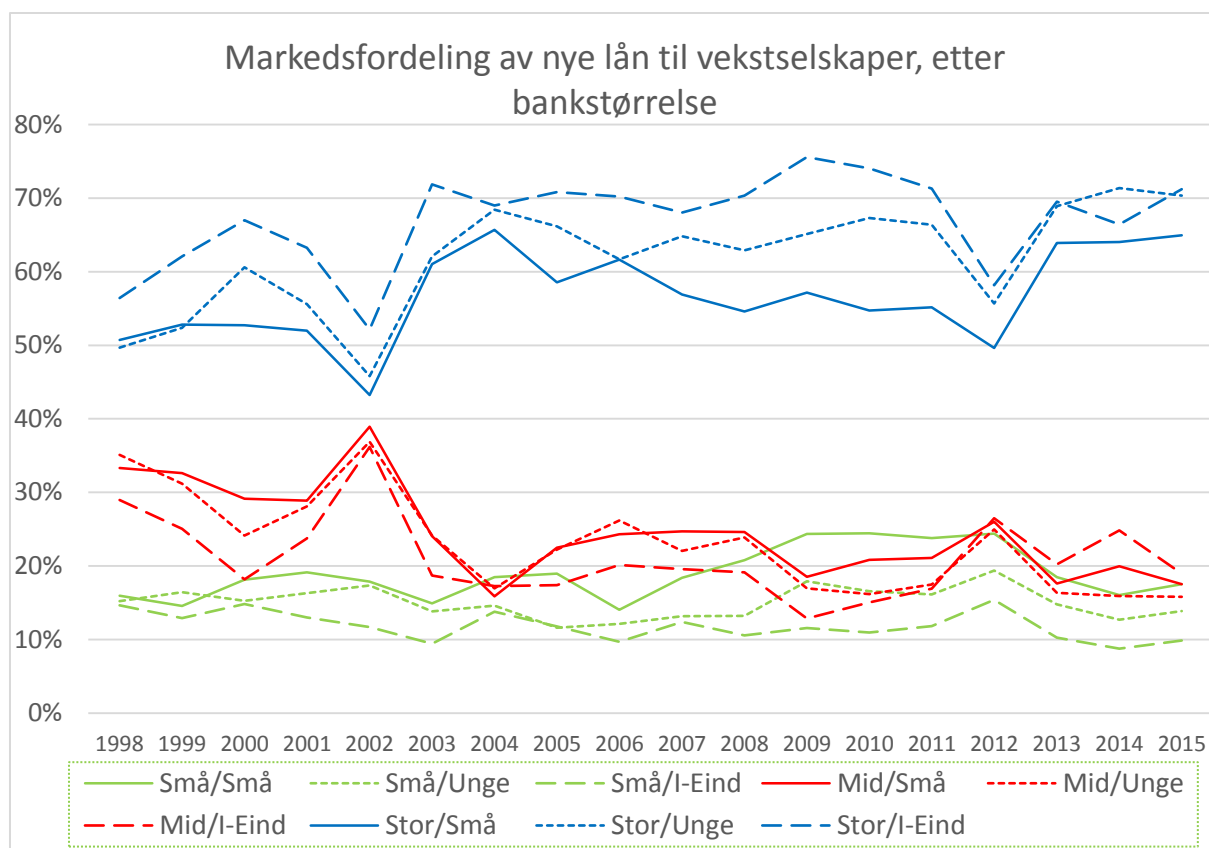
Vi sorterer bankene etter markedsandeler innen det norske bedriftslånemarkedet i tre relativt like grupper, målt årlig. Ingen av gruppene har færre enn 3 banker, og eksempelvis de minste bankene har 36 % av små låntakere med nye lån i vårt utvalg, de mellomstore har 20 % og de store 44 %.

Tabell 6-11 viser kjennetegn for kundene i disse bankstørrelsesgruppene:

Bankstørrelse (markedsandel)	Kundekjennetegn:			
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Skattefunn? (0/1)	Eiendom? (0/1)
< 1%	109	10,9	0,9 %	29,3 %
1 - 5 %	170	11,5	1,1 %	34,3 %
>5 %	270	12,9	1,2 %	32,6 %

TABELL 6-11

Vi viser innledningsvis fordelingene av nye lån og fortsetter med regresjoner for ulike selskaper. I Figur 6-12 viser vi markedsandeler for hhv. store, mellomstore og små banker innenfor tre grupper vekstselskaper: (i) små selskaper, (ii) unge selskaper, og (iii) ikke-eiendomsselskaper.

FIGUR 6-12

Figur 6-12 viser at store banker i alle år yter mestedelen, og vanligvis over 50 %, av lånene til vekstselskapene uansett kategorisering. Unntaket ser ut til å være i perioden 2001-3. Gjennomgående har de relativt lavest andel av de små selskapene og høyest andel av ikke-eiendomsselskaper, særlig i årene etter finanskrisen. Mellomstore banker har en fallende andel av nye lån til vekstselskaper mens små banker øker noe. Gjennomgående har mellomstore banker en større andel av ikke-eiendomsselskaper og små banker tilsvarende liten andel her.

Figur 6-12 viser kryssliddskoeffisientene i regresjonsanalysene for betydningen av bankstørrelse for risikomålene for låntakere i ulike vekstkategorier. Disse koeffisientene viser f.eks. hvordan små/unge/Skattefunn/ikke-eiendoms-selskaper som låner i større banker under eller etter finanskrisen skiller seg fra de som låner fra små banker med hensyn til selskapsrisikokjennetegnene. Komplette regresjonsanalyser er tatt med i Vedlegg 11.3.

Kryssleddskoeffisienter					
for betydningen av bankstørrelse for ulike kategorier vekstselskaper	Gjeldsandel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Små selskaper & 2008-9	0.0057*** (0.0017)	-0.0017 (0.0043)	0.0008 (0.0009)	-0.0000 (0.0009)	-0.0004 (0.0009)
Små selskaper & Fra 2010	0.0109*** (0.0014)	-0.0120*** (0.0034)	-0.0020** (0.0007)	-0.0021* (0.0009)	-0.0001 (0.0007)
Unge selskaper & 2008-9	0.0051* (0.0025)	0.0015 (0.0060)	0.0010 (0.0015)	0.0000 (0.0015)	-0.0017 (0.0017)
Unge selskaper & Fra 2010	0.0151*** (0.0020)	-0.0145** (0.0047)	-0.0037*** (0.0010)	-0.0018 (0.0014)	-0.0008 (0.0011)
Skattefunnmottakere 2008-9	0.0292 (0.0149)	-0.0371 (0.0567)	0.0034 (0.0112)	-0.0176 (0.0113)	0.0036 (0.0079)
Skattefunnmottakere & Fra 2010	0.0026 (0.0118)	-0.0125 (0.0402)	0.0029 (0.0076)	-0.0148 (0.0105)	0.0063 (0.0057)
Ikke eiendomsselskaper & 2008-9	0.0083*** (0.0020)	-0.0085 (0.0061)	0.0015 (0.0012)	0.0008 (0.0012)	-0.0016 (0.0013)
Ikke eiendomsselskaper & Fra 2010	0.0099*** (0.0016)	-0.0188*** (0.0047)	-0.0024** (0.0009)	-0.0023* (0.0011)	-0.0010 (0.0009)

TABELL 6-12

Regresjonsanalysene indikerer at større banker tok relativt mer risiko i utlån til vekstselskaper etter finanskrisen, både gjennom høyere gjeldsandel, lavere gjeldsbetjeningsevne, og lavere totalavkastning, relativt til mindre banker. Vekstselskapers framtidige avkastning og konkurshyppighet skiller seg ikke etter bankstørrelse. Unntaket er at Skattefunnmottakere representerer den samme risiko uavhengig av bankens størrelse, men her er som nevnt utvalget svært lite.

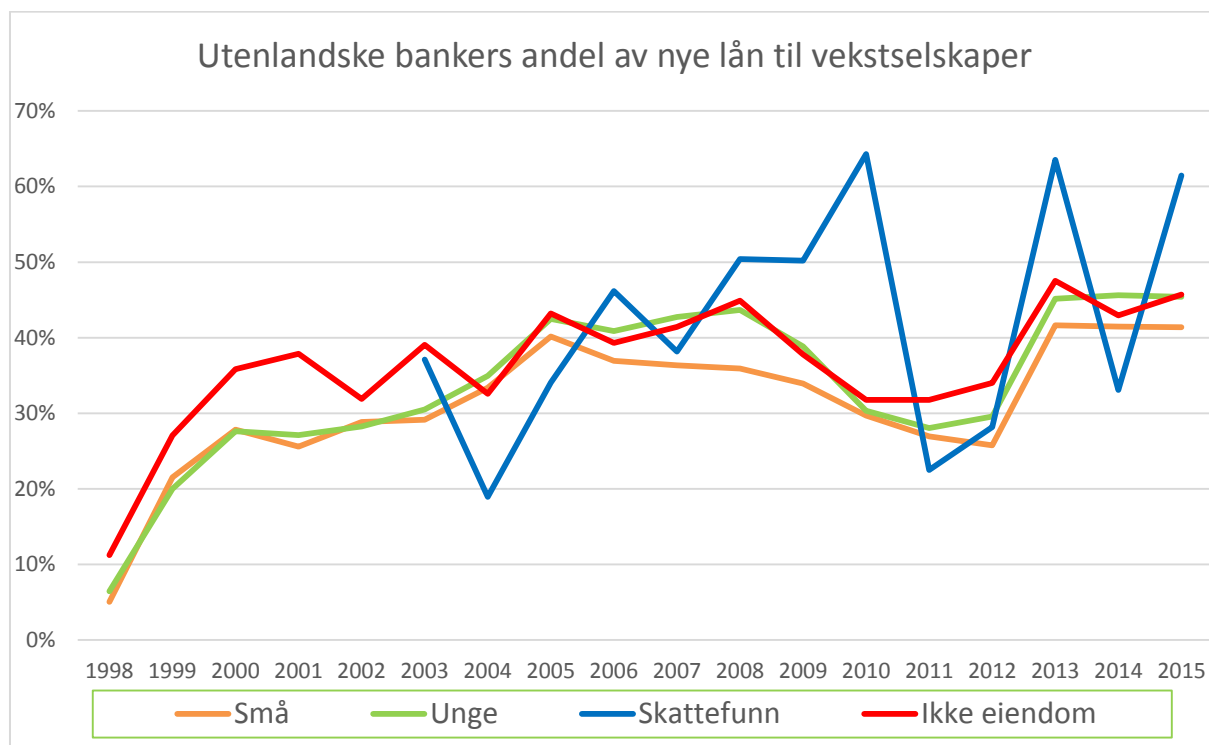
6.4.2 KREDITTLILGANG ETTER OM BANKEN ER NORSK ELLER UTENLANDSK

Vi ser så på banker som er eid av norske interesser sammenlignet med utenlandske banker. Eksempelvis for små selskaper med nye lån er 71,8 % av observasjonene lån fra norske banker. I denne sammenheng sorterer vi på eierskap og ikke på om utenlandskeid bankvirksomhet gjøres via datterbank eller filial. Dette siste har betydning for om de er under norsk eller hjemlandets tilsyn. Vi velger å legge mest vekt på hvor strategiske forretningsmessige beslutninger fattes i bankkonsernet og derfor eierskap, fremfor hvilken reguleringsmyndighet bankforetakene faller inn under.

Tabell 6-13 viser kjennetegn for kundene etter banknasjonalitet:

Banknasjonalitet	Kundekjennetegn:			
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Skattefunn? (0/1)	Eiendom? (0/1)
Norsk	146	11,6	1,0 %	32,0 %
Utenlandsk	325	12,7	1,3 %	31,1 %

TABELL 6-13

FIGUR 6-13

Figur 6-13 viser at utenlandske banker har økte markedsandeler av nye lån til vekstselskaper i perioden, målt i lånebeløp. Dette er også i en periode der en rekke tidligere norske banker har blitt kjøpt opp av utenlandske banker slik at andelsutviklingen også skyldes slike transaksjoner, i tillegg til adferden til den enkelte bank i markedet. Vi ser at andelene falt etter finanskrisen, uansett låntakerkategorisering, men at andelene de siste årene er kommet tilbake til samme eller høyere nivå som i finanskrisen. For øvrig har utenlandske banker stort sett lavere markedsandeler for små selskaper, sammenlignet med øvrige låntakerkategorier. Andelen av Skattefunnselskapene varierer mye, men her er det uansett få låntakere det enkelte år slik at utsagnskraften til dataene er begrenset.

Tabell 6-14 viser kryssleddskoeffisientene i regresjonsanalysene for betydningen av banknasjonalitet for risikomålene for låntakere i ulike vekst kategorier. Disse koeffisientene viser f.eks. hvordan små/unge/Skattefunn/ikke-eiendomsselskaper som låner i norske banker under eller etter finanskrisen skiller seg fra de som låner fra utenlandske banker med hensyn til selskapsrisikokjennetegnene. Komplette regresjonsanalyser er tatt med i Vedlegg 11.3.

Kryssleddskoeffisienter for betydningen av bankers nasjonalitet for ulike kategorier vekstselskaper	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år	
				framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Små selskaper & 2008-9	0.0098** (0.0033)	0.0220* (0.0088)	0.0107*** (0.0019)	0.0117*** (0.0019)	-0.0028 (0.0018)
Små selskaper & Fra 2010	0.0277*** (0.0027)	-0.0235*** (0.0070)	0.0041** (0.0013)	0.0108*** (0.0017)	-0.0053*** (0.0013)
Unge selskaper & 2008-9	0.0001 (0.0050)	0.0452*** (0.0122)	0.0147*** (0.0030)	0.0129*** (0.0030)	-0.0019 (0.0033)
Unge selskaper & Fra 2010	0.0341*** (0.0041)	-0.0185 (0.0100)	0.0078*** (0.0022)	0.0157*** (0.0029)	-0.0103*** (0.0024)
Skattefunnmottakere 2008-9	0.0085 (0.0275)	-0.0487 (0.1148)	-0.0304 (0.0221)	-0.0102 (0.0209)	0.0168 (0.0110)
Skattefunnmottakere & Fra 2010	-0.0223 (0.0195)	0.0189 (0.0755)	0.0213 (0.0138)	0.0237 (0.0195)	-0.0086 (0.0105)
Ikke eiendomsselskaper & 2008-9	0.0033 (0.0038)	0.0317* (0.0124)	0.0123*** (0.0024)	0.0130*** (0.0024)	-0.0018 (0.0025)
Ikke eiendomsselskaper & Fra 2010	0.0131*** (0.0030)	-0.0006 (0.0097)	0.0093*** (0.0017)	0.0150*** (0.0022)	-0.0052** (0.0018)

TABELL 6-14

Nye låntakere i norske banker i alle kategorier bortsett fra Skattefunnselskapene hadde høyere gjeldsandel etter finanskrisen, sammenlignet med utenlandske banker i samme periode. Gjeldsbetjeningsevnen hos den samme gruppen ble vesentlig styrket under finanskrisen, mens etter finanskrisen aksepterte de norske bankene lavere gjeldsbetjeningsevne for små selskaper, sammenlignet med utenlandske banker. Samtidig er avkastningsmålene signifikant høyere både under og etter finanskrisen, mens konkurshyppigheten er lavere etter finanskrisen, igjen for vekstselskaper som er nye låntakere i norske banker, sammenlignet med utenlandske. Dette gir ikke indikasjoner på at utenlandske banker reduserte utlån til risikable kunder under finanskrisen relativt til norske banker. Skattefunn viser ikke signifikante resultater, tilsvarende som tidligere. Resultatene tyder på at norske banker aksepterer noe høyere gjeldsgrad enn utenlandske banker for vekstselskaper i årene etter finanskrisen. Samtidig har lønnsomheten hos vekstselskapene som tar opp nye lån i norske banker økt relativt til utenlandske banker. Gjeldsandelen hos nye låntakere i norske banker er også høyere etter finanskrisen når vi kontrollerer for låntakernes lønnsomhet (regresjonsresultater ikke rapportert her). Dette tyder på at økt gjeldsandel hos nye låntakere i norske banker etter finanskrisen ikke utelukkende skyldes at låntakerne har lavere kredittrisiko. Bildet er derfor noe blandet, hvor norske banker

kan ha redusert utlån til mindre lønnsomme og mer risikable selskaper, samtidig som de kundene som faktisk får lån har en høyere gjeldsandel.

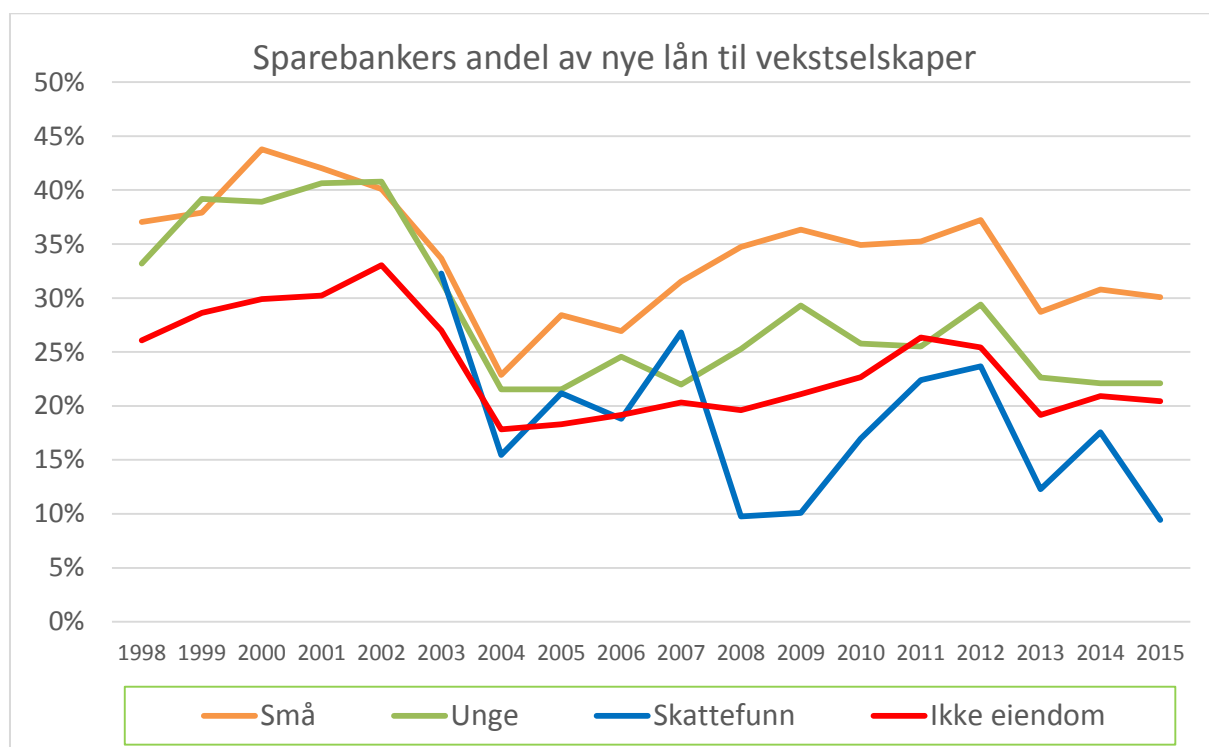
6.4.3 KREDITTLILGANG FRA SPAREBANKERER SAMMENLIGNET MED FORRETNINGSBANKER

Vi ser så på sparebanker sammenlignet med øvrige banker. Eksempelvis har 46 % av observasjonene med små låntakere i utvalget med nye lån fått lån i sparebanker. Sparebanker er typisk mindre, lokalt forankret og har tradisjonelt vært kundeeide og derfor antatt å både ha bedre informasjon og være villige til å ta mer risiko.

Tabell 6-15 viser kjennetegn for kundene etter om banken er sparebank eller forretningsbank:

Banktype	Kundekjennetegn:			
	Balanse (MNOK)	Alder (År)	Skattefunn? (0/1)	Eiendom? (0/1)
Forretningsbank	273	12,9	1,2 %	32,7 %
Sparebank	93	10,7	1,0 %	32,1 %

TABELL 6-15

FIGUR 6-14

Figur 6-14 viser at sparebanker har gjennom perioden hatt en fallende andel av nytt lånevolum til vekstselskapene, uansett kategori. Noe av dette skyldes omdanning av enkeltbanker fra sparebanker til forretningsbanker. Utviklingen etter finanskrisen har likevel vært stabil og økende, bortsett fra de siste årene.

Tabell 6-16 viser koeffisientene for indikatorvariabel for sparebank hhv. under og etter finanskrisen. Disse koeffisientene viser f.eks. hvordan små/unge/Skattefunn/ikke-eiendoms-

selskaper som får nye lån i sparebanker under eller etter finanskrisen skiller seg fra de som låner fra forretningsbanker med hensyn til kredittrisikokjennetegnene. Komplette regresjonsanalyser er tatt med i Vedlegg 11.3.

Kryssleddskoeffisienter for betydningen av om banken er sparebank for ulike kategorier vekstselskaper	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år	Konkurs hyppighet
				framtidig avk.	
Små selskaper & 2008-9	0.0189*** (0.0031)	-0.0013 (0.0078)	0.0033 (0.0017)	0.0058*** (0.0017)	-0.0028 (0.0017)
Små selskaper & Fra 2010	0.0201*** (0.0025)	-0.0147* (0.0060)	0.0007 (0.0012)	0.0055*** (0.0016)	-0.0034** (0.0012)
Unge selskaper & 2008-9	0.0155*** (0.0047)	-0.0016 (0.0107)	0.0013 (0.0027)	0.0009 (0.0027)	0.0013 (0.0030)
Unge selskaper & Fra 2010	0.0235*** (0.0036)	-0.0204* (0.0083)	0.0021 (0.0019)	0.0050 (0.0026)	-0.0040* (0.0020)
Skattefunnmottakere 2008-9	-0.0045 (0.0281)	0.0503 (0.1011)	-0.0324 (0.0200)	0.0238 (0.0210)	-0.0069 (0.0157)
Skattefunnmottakere & Fra 2010	-0.0170 (0.0196)	0.0094 (0.0694)	-0.0015 (0.0135)	0.0316 (0.0187)	-0.0178 (0.0109)
Ikke eiendomsselskaper & 2008-9	0.0107** (0.0037)	0.0124 (0.0113)	0.0038 (0.0023)	0.0058** (0.0022)	-0.0010 (0.0024)
Ikke eiendomsselskaper & Fra 2010	0.0160*** (0.0029)	-0.0047 (0.0087)	0.0039* (0.0016)	0.0087*** (0.0021)	-0.0028 (0.0018)

TABELL 6-16

Tabell 6-16 viser at både under og etter finanskrisen har vekstselskaper som tar opp nye lån i sparebanker en høyere gjeldsgrad, mens små og unge selskap har noe lavere gjeldsbetjeningsevne, sammenlignet med de som låner i forretningsbanker. Avkastning og risiko viser kun små forskjeller mellom kunder av sparebanker og forretningsbanker under og etter finanskrisen, bortsett fra at framtidig avkastning er høyere for små selskaper og selskaper som ikke er eiendomsselskaper. Resultatene gir ikke støtte for en hypotese om at sparebankenes evne til å yte lån til vekstselskaper har blitt svekket som følge av økte reguleringer etter finanskrisen.

Samtidig viser regresjonstabellene i vedlegget at låntakere med nye lån i sparebanker gjennom hele perioden har høyere gjennomsnittlig gjeldsgrad, svakere gjeldsbetjeningsevne og lavere lønnsomhet enn forretningsbanker. Dette er konsistent med en hypotese om at sparebankene spiller en viktig rolle i å gi lån til marginale låntakere i sine lokale markeder.

6.5 ROBUSTHETSVURDERINGER

Analysene over kan være sårbare for sammensetningen av de ulike gruppene av vekstselskaper, særlig om små selskaper og unge selskaper domineres av eiendomsselskaper. Analysen av eiendomsselskaper viser nettopp at disse har særlig høy kredittkvalitet. Vi har derfor som en robusthetsanalyse kjørt alle regresjonsanalysene etter først å ha utelatt eiendomsselskapene fra analyseutvalgene. Regresjonskoeffisientene både i analysene av små selskap, unge selskap og selskap med Skattefunn, samt i analysene av virkningene av ulike bankkategorier, har tilsvarende økonomisk størrelse og statistisk signifikans og ingen koeffisienter skifter fortegn.

6.6 OPPSUMMERING – KREDITTLILGANG TIL VEKSTSELSKAPER

Vi har analysert i hvilken grad banker under og etter finanskrisen har endret kapitaltilgangen til antatt marginale lånekunder blant ulike brede kategorier av vekstselskaper. Hypotesen er at dersom nye låntakere i disse kategoriene utgjør lavere kredittisiko enn før finanskrisen så indikerer det at vekstbedrifter som er marginale lånesøkere har fått redusert kapitaltilgang. Vi finner indikasjoner på at kredittilgangen til små og unge selskaper, og selskaper som ikke er eiendomsselskaper, har blitt redusert etter finanskrisen, siden risikomålene for låntakere i disse gruppene av selskaper er bedre relativt til før finanskrisen. I tillegg har andelen av nye lån som har gått til disse gruppene blitt redusert i perioden. Dette kan tyde på at kapitaltilgangen til marginale låntakere i disse gruppene av vekstselskaper, selskapene med svakest kredittverdighet, er negativt påvirket av finansreguleringene og bankenes adferd etter finanskrisen.

I analysen av om ulike bankkategorier har opptrådt ulikt finner vi at større banker har akseptert høyere risiko hos sine lånekunder etter finanskrisen, relativt til små banker. Vi finner videre at norske banker aksepterer høyere gjeldsandel enn utenlandske banker i denne perioden, men samtidig er låntakere i norske banker mer lønnsomme, og derfor mindre risikable, i gjennomsnitt. Basert på dette er det derfor ikke grunnlag for å hevde at utenlandske banker er mindre villige til å finansiere marginale norske vekstselskaper. Sparebanker skiller seg fra forretningsbanker ved at de aksepterer høyere gjeldsgrad og tar høyere risiko, men etter finanskrisen har lønnsomheten til sparebankenes kunder med nye lån økt noe relativt til forretningsbankkunder.

7 GEOGRAFISKE VARIASJONER

Dette kapittelet viser de fleste av de nasjonale oversiktene i kapittel 5 oppdelt i mindre geografiske enheter. All geografi knytter seg til låntaker/kunde (bedrift) og deres oppgitte adresse, ikke til bankens lokalisering eller interne plassering av bedriften i sin struktur. Dette anvendes konsekvent, men vil nødvendigvis medføre noen feilplasseringer i tilfeller der juridisk og finansielt (operasjonelt) hovedkontor ikke er på samme sted.

I analysen av geografiske inndelinger følger vi konsekvent "Kysten rundt"-prinsippet, dvs. at vi starter med fylket Østfold eller landsdelen Østviken og avslutter med fylket Finnmark eller landsdelen Nord-Norge. Dette er en intuitiv rekkefølge som vi antar gjør oversiktene mer tilgjengelige. I grafer som presenterer de samme dataene for ulike geografiske inndelinger er det lagt vekt på å ha samme absolutte skala på y-aksen slik at grafene også rent visuelt kan sammenlignes direkte.

7.1 LANDSDELSANALYSE

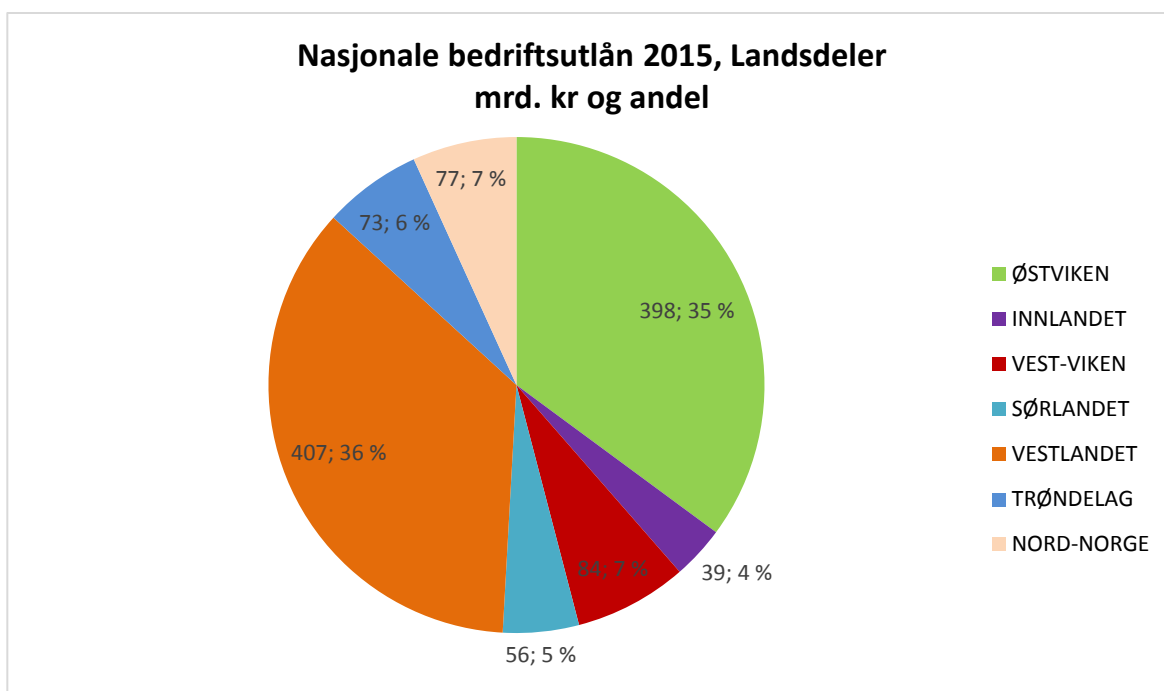
Innledningsvis gjør vi en sammenligning mellom landsdelene i 2015, mens utvikling over tid legges til underkapitlene for hver enkelt landsdel. Landsdelene gir en noe grovere inndeling av landet enn fylker og samsvarer bedre med den regionale inndelingen som ofte benyttes. Konkret består de enkelte landsdelene av følgende fylker (Vist Vedlegg 11.6 og grafisk i):

Landsdel	Fylke
Østviken	Østfold, Oslo og Akershus
Innlandet	Hedmark og Oppland
Vest-Viken	Buskerud, Vestfold og Telemark
Sørlandet	Aust-Agder og Vest-Agder
Vestlandet	Rogaland, Hordaland, Sogn- og Fjordane og Møre- og Romsdal
Trøndelag	Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag
Nord-Norge	Nordland, Troms og Finnmark

TABELL 7-1

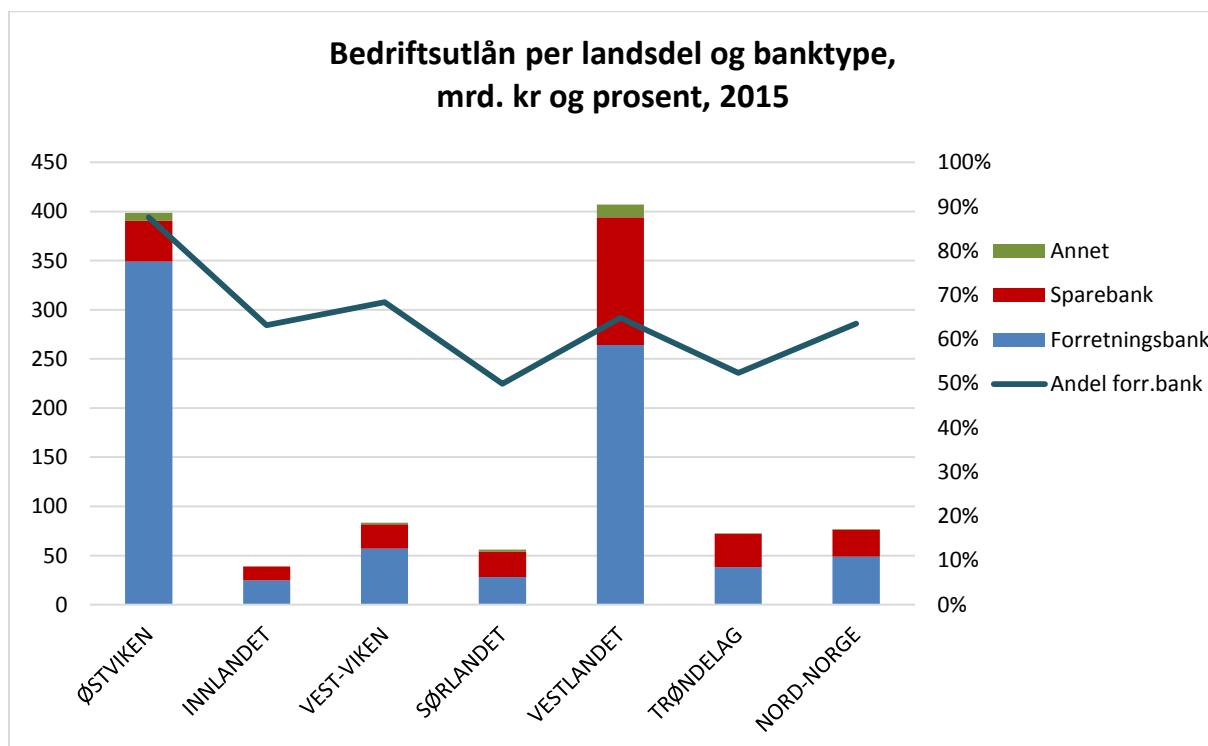
FIGUR 7-1

FIGUR 7-2

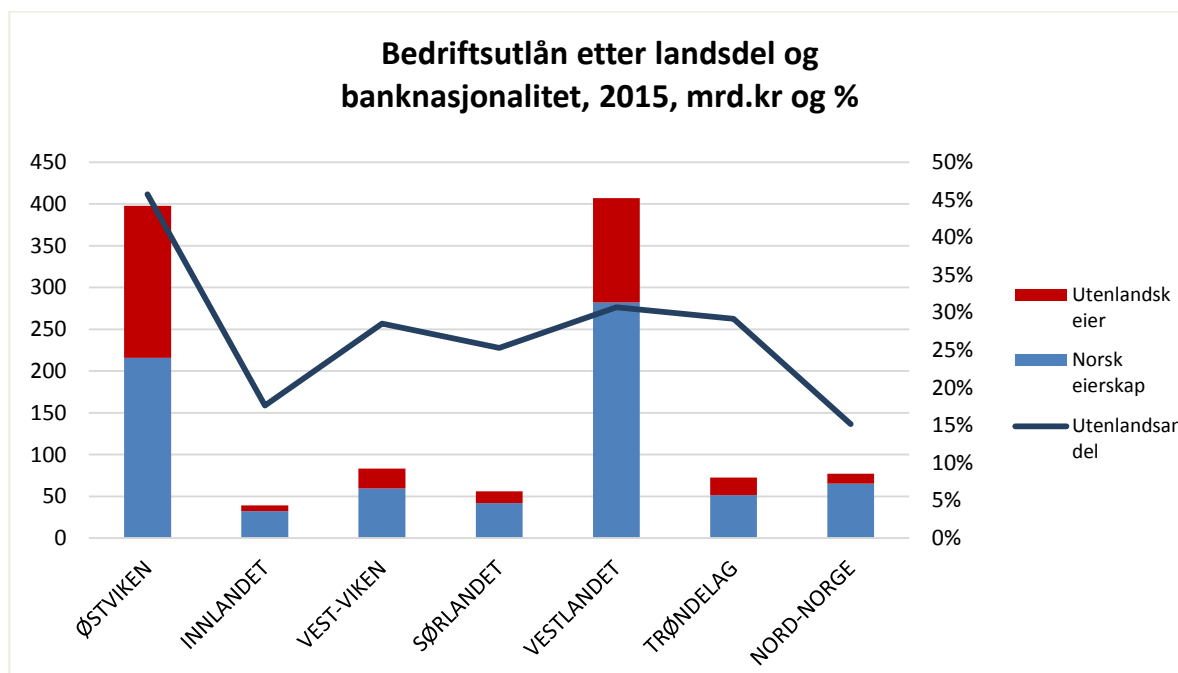
Figur 7-2 viser at Østvikens har 35 % og Vestlandet 36 % av nasjonale bedriftsutlån i 2015, mens ingen av de andre landsdelene har mer enn 7 %.

Figur 7-3 viser fordelingene av utlån innen landsdelene mellom ulike banktyper og viser at forretningsbankenes andel varierer fra 88 % i Østvikens til 50 % på Sørlandet. Sparebankene har sine største utlånsvolum på Vestlandet.

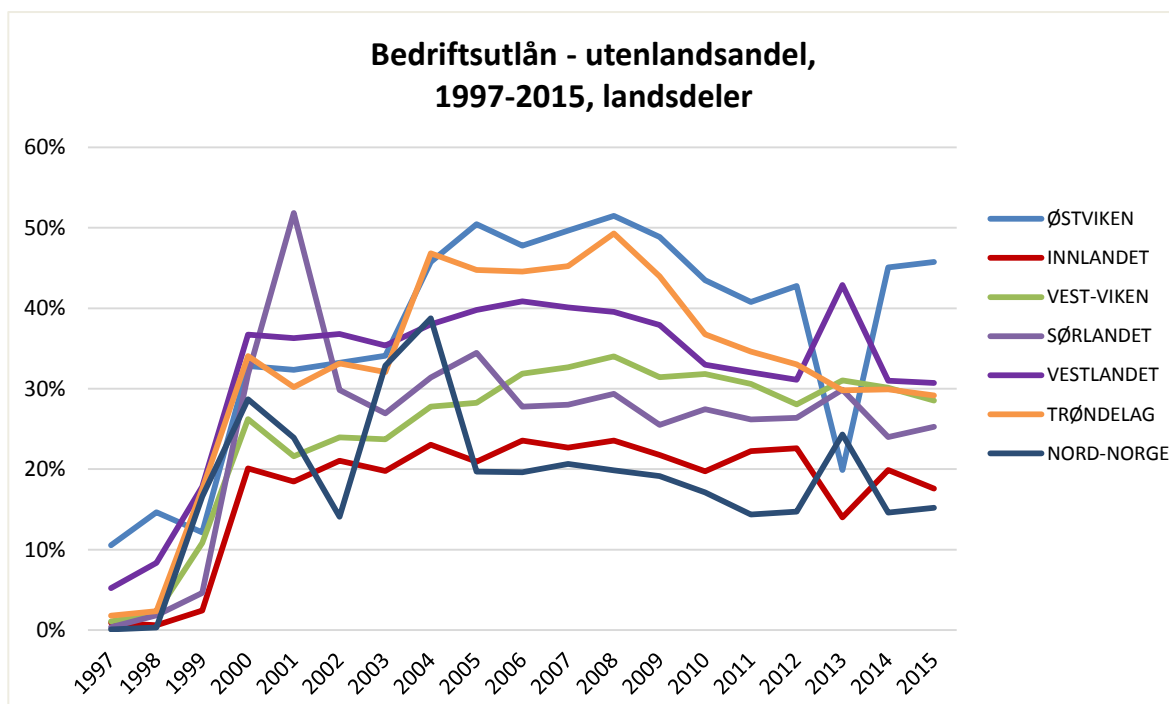
FIGUR 7-3

Figur 7-4 viser utlånsvolumet i landsdelene fordelt på norsk- og utenlandskeide banker. Utenlandsandelen er klart størst i Østviklen (45 %) og lavest i Nord-Norge med 15 %. I utlånsvolum er Østviklen og Vestlandet størst for utenlandskeide banker.

FIGUR 7-4

Figur 7-5 viser utviklingen i andel utlåns ytt av utenlandskeide banker i de enkelte landsdelene i perioden 1997-2015. Hovedtrekkene er en markert økning fra 1997 til 2000/2001, en ny økning rundt 2003 for så å vise mer stabile andeler videre.

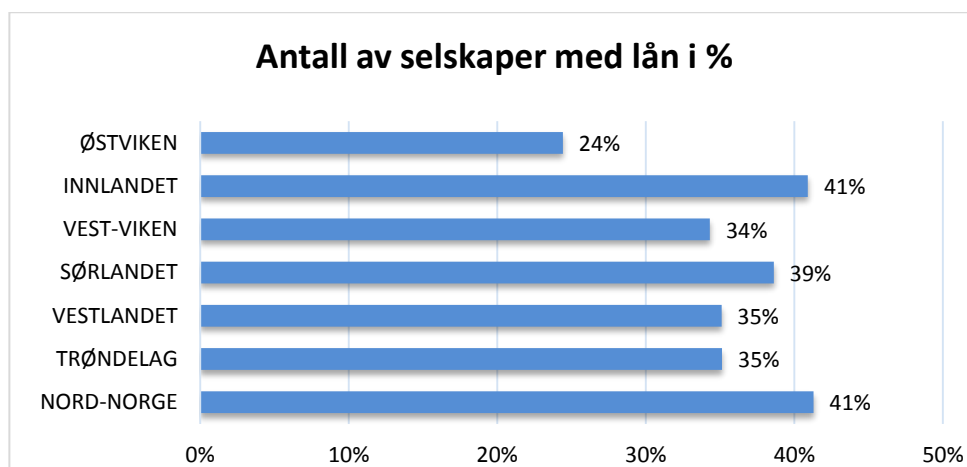
FIGUR 7-5

Tabell 7-2 sammenligner landsdelene på samlet volum i utlån, samt HHI og CCI indekser for markedskonsentrasjonen og antallet banker som har kunder i de enkelte landsdelene. HHI-måltallene indikerer størst konsentrasjon i Nord-Norge og Innlandet, mens bankene er mest jevnbyrdige på Vestlandet og Trøndelag. CCI-indeksen som legger større vekt på den største aktøren er generelt høyere og de samme landsdelene skiller seg enda tydeligere ut i hver sin retning.

Landsdel	Utlån (mrd. kr)	Konsentrasjonsindekser		Antall banker
		HHI	CCI	
ØSTVIKEN	398.27	0.20	0.48	154
INNLANDET	39.25	0.27	0.57	121
VEST-VIKEN	83.47	0.19	0.46	146
SØRLANDET	56.04	0.18	0.45	110
VESTLANDET	406.91	0.12	0.37	149
TRØNDELAG	72.75	0.16	0.44	113
NORD-NORGE	77.00	0.29	0.59	120

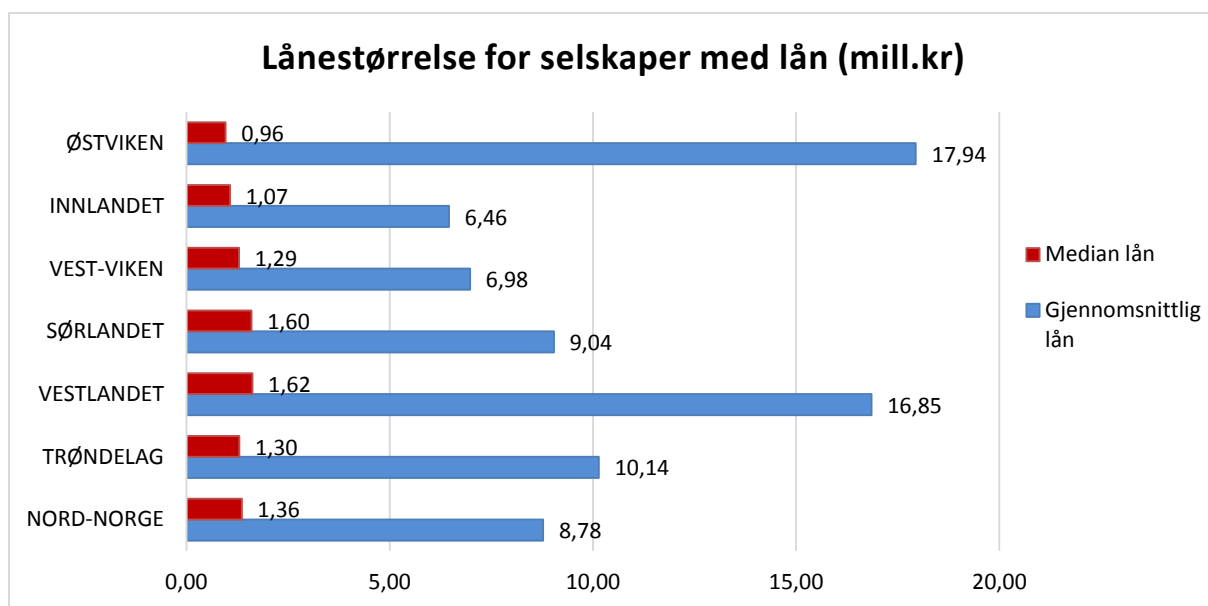
TABELL 7-2

Figur 7-6 viser andelen av selskaper med lån i de enkelte landsdelene. Andelen er minst i Østvikens med 24 % og høyest i Innlandet og Nord-Norge med 41 %.

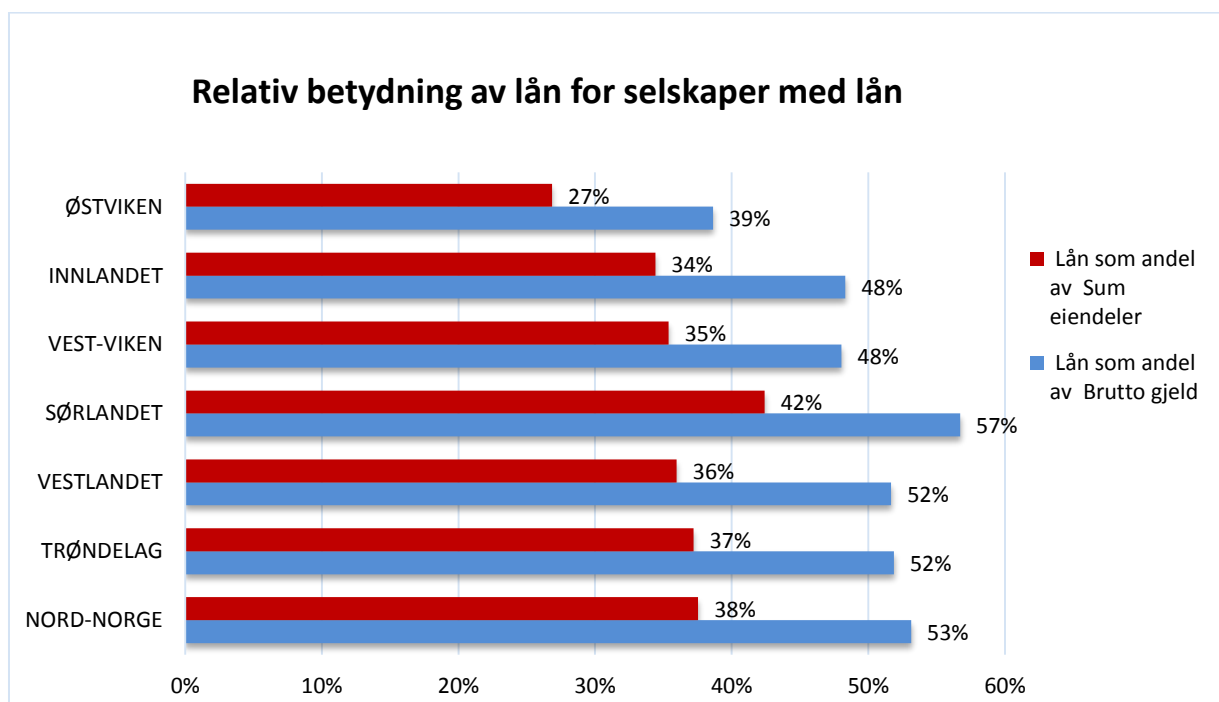
FIGUR 7-6

Figur 7-7 viser lånestørrelsene av selskaper med lån i landsdelene. Gjennomsnittlige lån varierer mye med landsdel og forskjellene mellom median lån og gjennomsnittlig lån er svært store. I forskjellen er Østvikens størst (median lån 0,96 mill.kr vs. gjennomsnittlig lån 17,94 mill.kr). Median lån er relativt stabil mellom landsdeler.

FIGUR 7-7

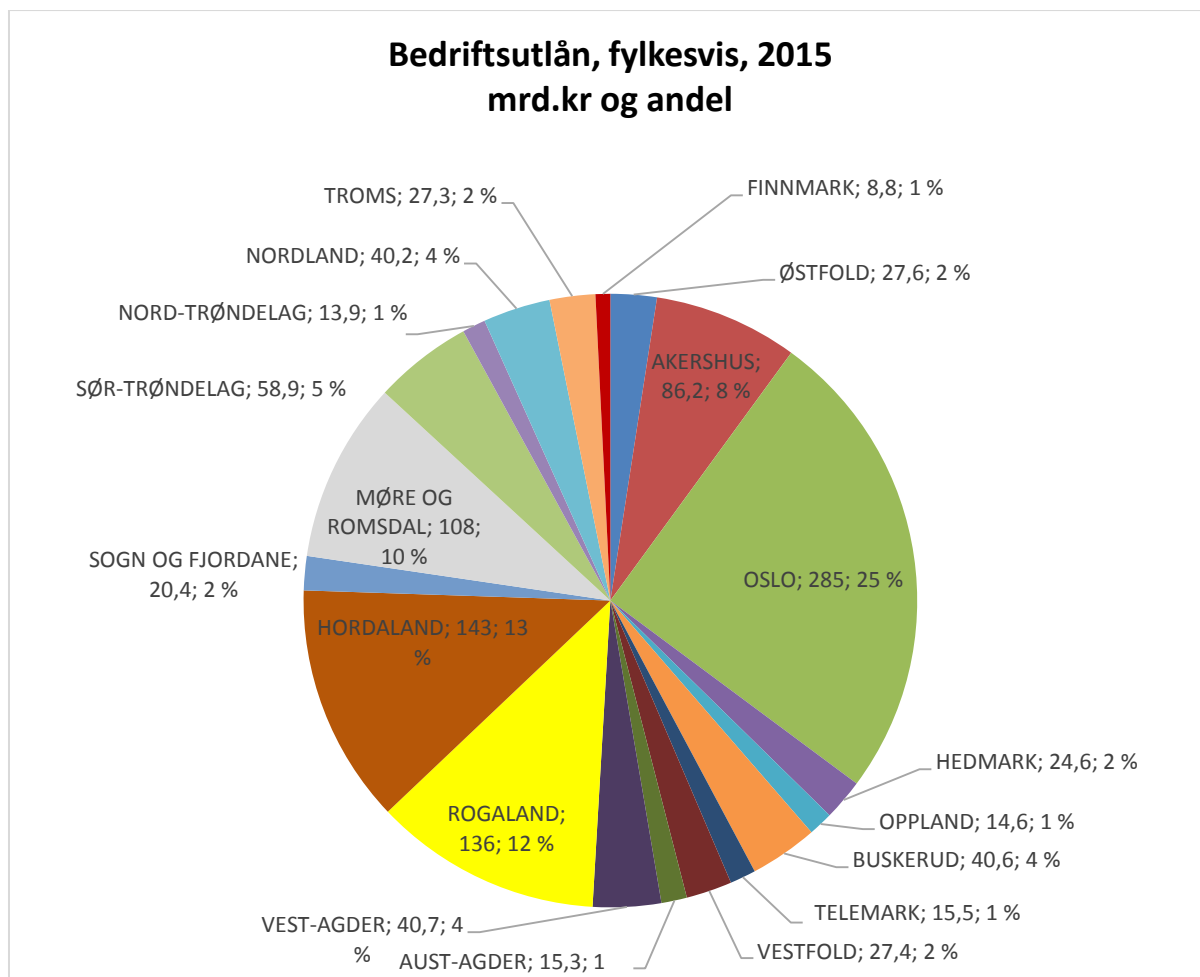
Figur 7-8 viser bankenes betydning for de enkelte selskapene i landsdelene. Betydningen av banklån varierer mye med lavest andel av både samlet finansiering og brutto gjeld (=“ikke egenkapital”) i Østviklen og høyest andel av begge i Sørlandet.

FIGUR 7-8

7.2 FYLKESOVERSIKT

Bedriftsbankboka fokuserer mest på landsdel som geografisk inndeling og vi tar derfor bare med volum og nøkkeltall for fylkene. Fylkesinndeling er dessuten brukt i statistikkene fra SSB slik at verdien av nye analyser her er mer begrenset.

FIGUR 7-9

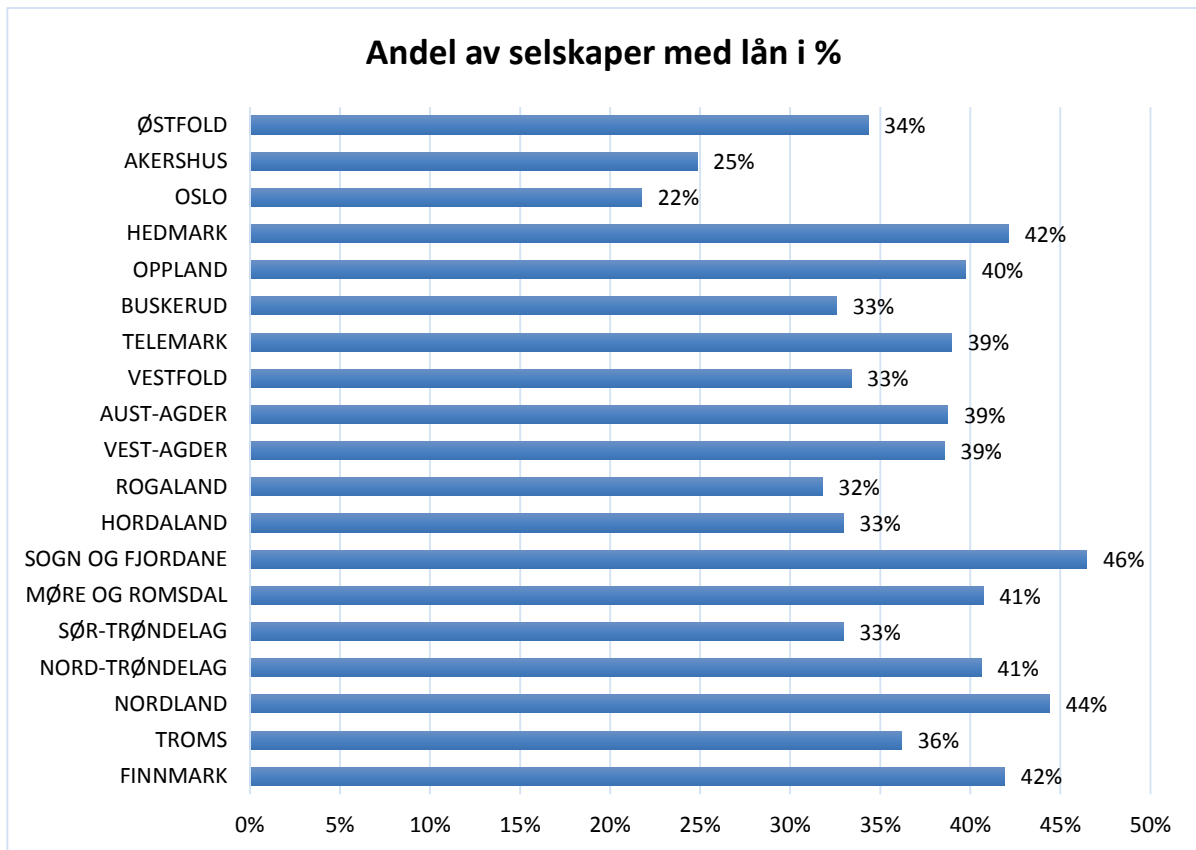
Figur 7-9 og Tabell 7-3 viser en markedsoversikt på utlånsaktiviteten for de enkelte fylkene. Oslo dominerer, mens de tre Vestlandsfylkene, Rogaland, Hordaland og Møre og Romsdal utgjør samlet et større volum. Finnmark er minst.

Fylke	Utlån (mrd. kr)	Konsentrasjonsindekser		Antall banker
		HHI	CCI	
ØSTFOLD	27.6	0.22	0.36	109
AKERSHUS	86.2	0.22	0.40	146
OSLO	285	0.19	0.34	152
HEDMARK	24.6	0.35	0.52	102
OPPLAND	14.6	0.18	0.35	99
BUSKERUD	40.6	0.18	0.36	131
TELEMARK	15.5	0.19	0.36	93
VESTFOLD	27.4	0.26	0.46	123
AUST-AGDER	15.3	0.22	0.37	87
VEST-AGDER	40.7	0.17	0.32	97
ROGALAND	136	0.16	0.26	117
HORDALAND	143	0.16	0.29	137
SOGN OG FJORDANE	20.4	0.22	0.36	77
MØRE OG ROMSDAL	108	0.13	0.22	112
SØR-TRØNDELAG	58.9	0.15	0.27	111
NORD-TRØNDELAG	13.9	0.24	0.38	79
NORDLAND	40.2	0.37	0.57	95
TROMS	27.3	0.21	0.31	90
FINNMARK	8.8	0.38	0.54	71

TABELL 7-3

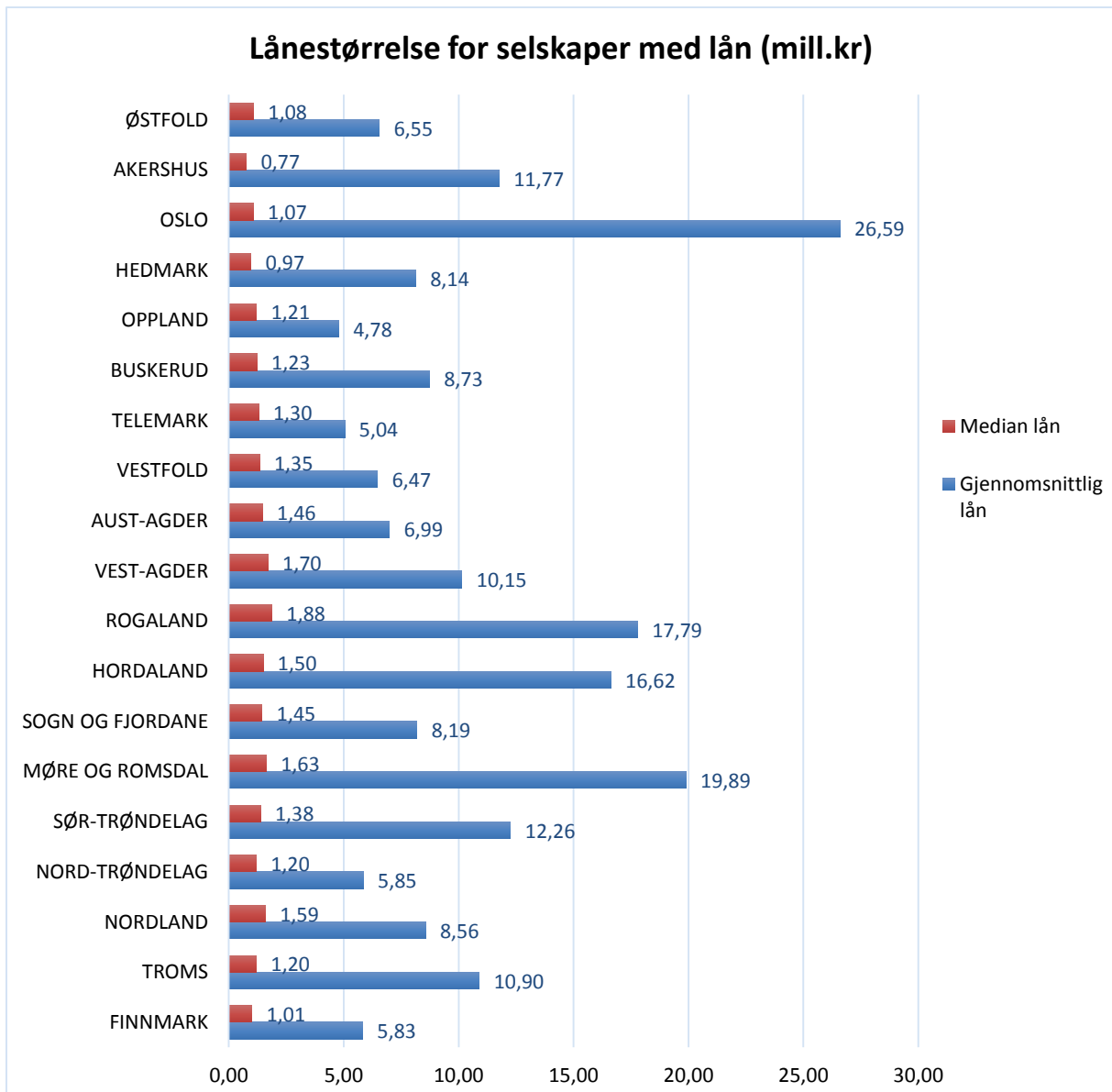
Ved å se på HHI-indeksene er Finnmark, Nordland og Hedmark de mest konsentrerte og Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag de minst konsentrerte. Ut fra CCI-indeksene, som hensyntar største aktør mer, er også Finnmark, Nordland og Hedmark mest konsentrert. Antallet aktive banker er høyt i alle fylker, fra 71 i Finnmark til 152 i Oslo. Dette bekrefter i noen grad at banktjenester ikke betinger fysisk nærhet og kan slik sett være grenseoverskridende.

Figur 7-10 viser andelen av selskaper med lån i de enkelte fylkene. Andelen er minst i Oslo (22 %) og Akerhus (25 %) og høyst i Sogn og Fjordane (46 %) og Nordland (44 %).

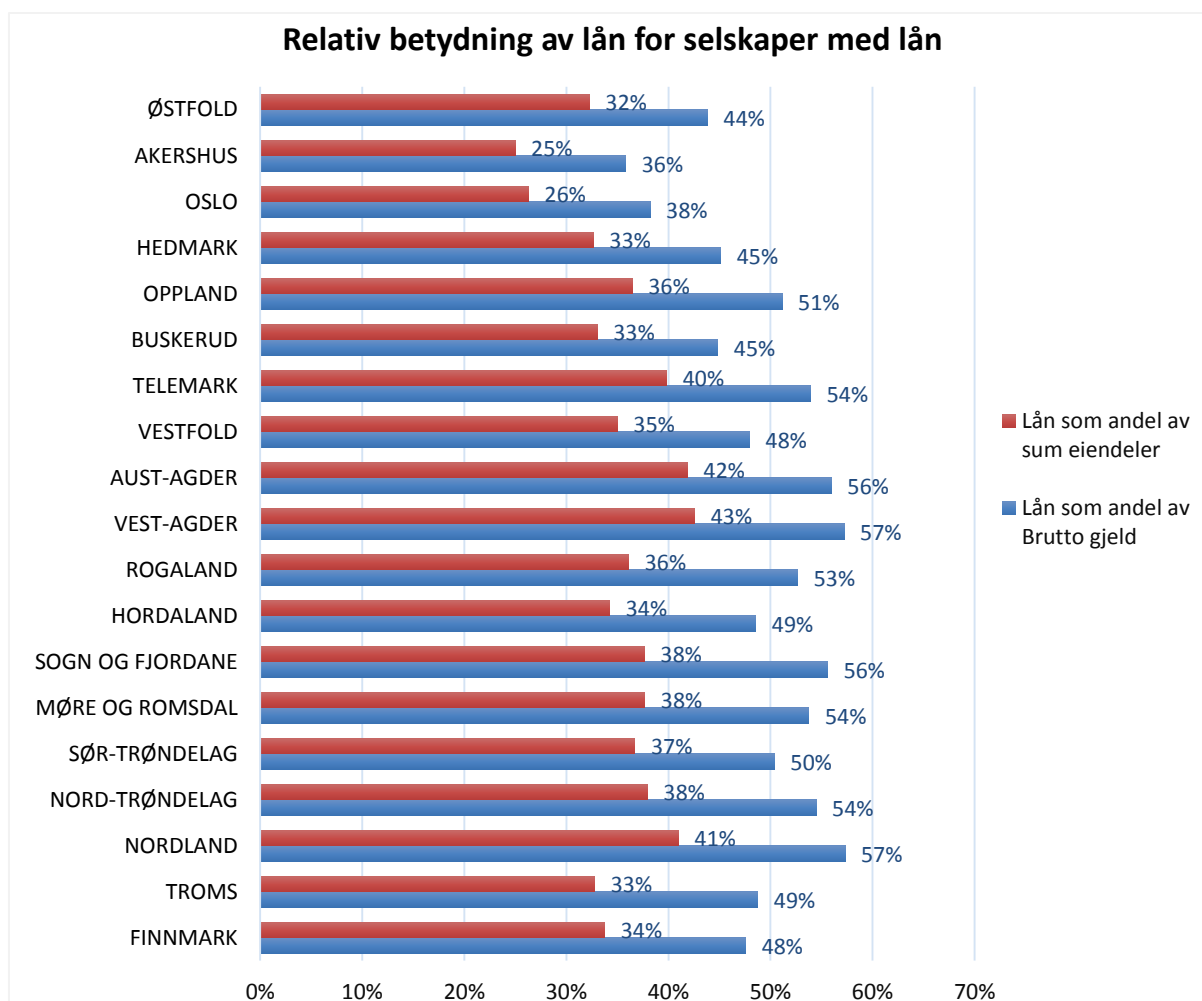
FIGUR 7-10

Figur 7-11 viser lånestørrelsene av selskaper med lån i fylkene. Gjennomsnittlige lån varierer mye med høyeste gjennomsnittlige lån i Oslo, Møre og Romsdal, Rogaland og Hordaland og laveste i Oppland, Telemark, Finnmark og Nord-Trøndelag. Forskjellene mellom median lån og gjennomsnittlig lån er også svært store. Median lån er relativt stabil med fylke.

FIGUR 7-11

Figur 7-12 viser bankenes betydning for de enkelte selskapene i fylkene og viser at de laveste andelene av samlet finansiering og brutto gjeld er i Akerhus og Oslo, mens de høyeste andelene er i Nordland, Vest-Agder og Aust Agder.

FIGUR 7-12

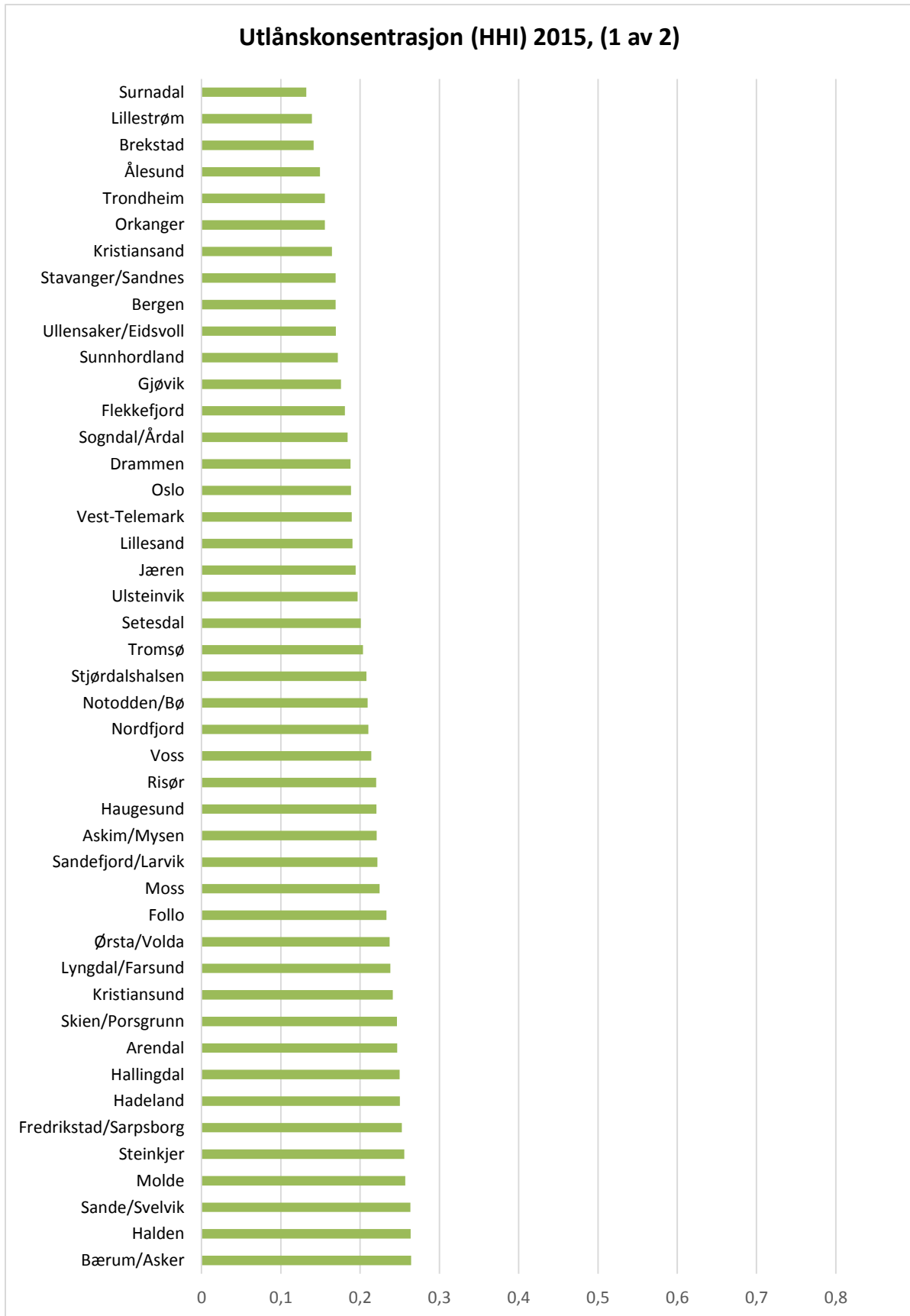
7.3 Pendleregioner

Statistisk Sentralbyrå har definert 89 økonomiske regioner i Norge ut fra kommuner som ligger slik at de antas å ha et felles arbeidsmarked. Vedlegg 11.6 gir en oversikt over kommuner inndelt i pendlerregioner og landsdeler. Vår forutsetning er at pendlerregioner også kan antas å være et rimelig nærmarked for eksempel SMB-bedrifters bankbruk og at derfor er konsentrasjonsmål for disse markedene interessante. Det har blitt utviklet ulike alternative inndelinger mellom kommune og fylkesnivået, men dette er en inndeling vi opplever som relevant for vårt formål.

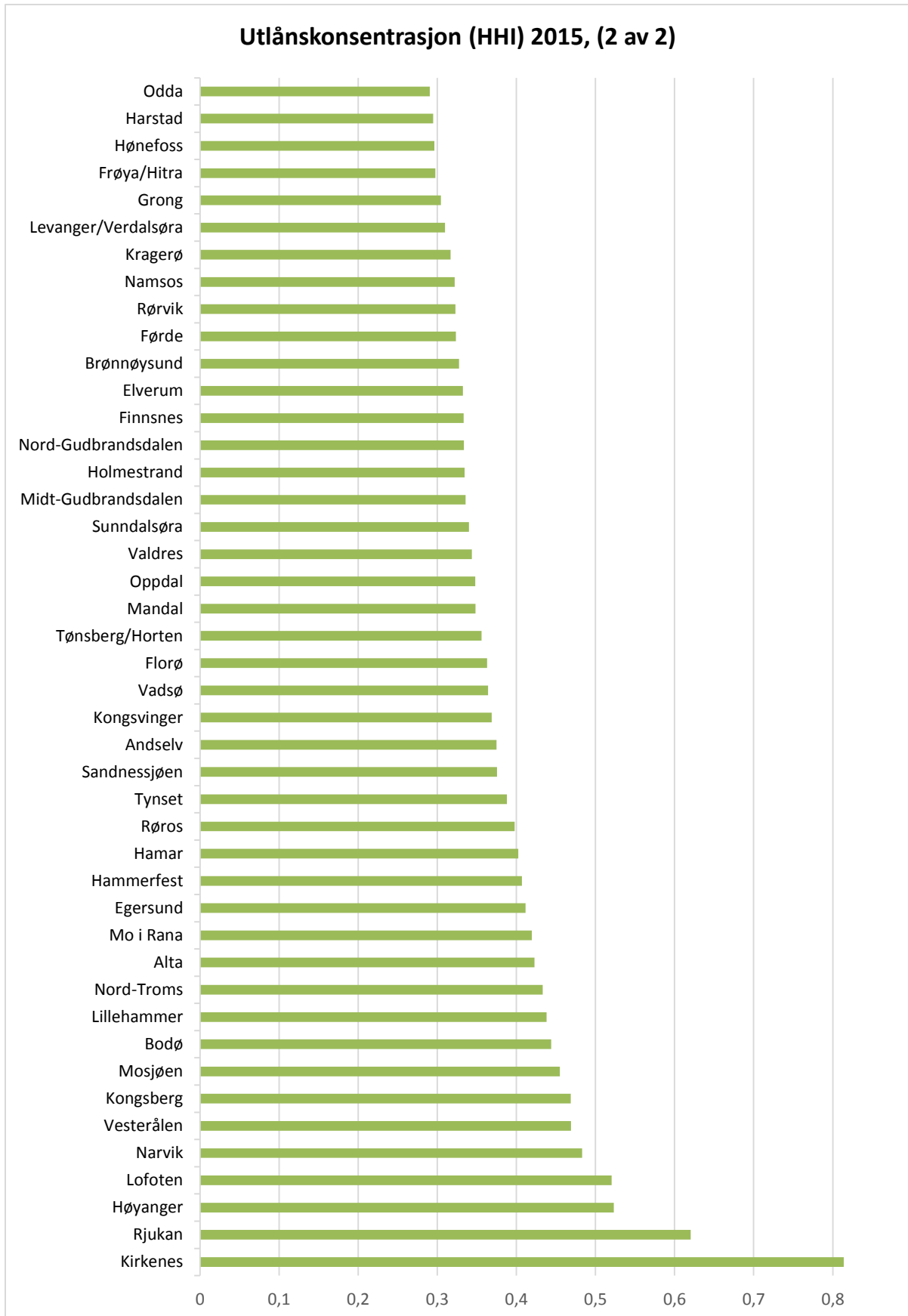
De følgende figurene viser for året 2015 og beregnet for kundene i hver pendlerregion (listene er så lange at figurene er delte over to sider hver):

- Figur 7-13 og Figur 7-14 viser pendlerregionene etter utlånskonsentrasjon målt med HHI-indeksen sortert i fallende rekkefølge.
- Figur 7-15 og Figur 7-16 viser sum markedsandel for de tre største utlånsbankene innen hver pendlerregion, sortert fallende etter størrelse.

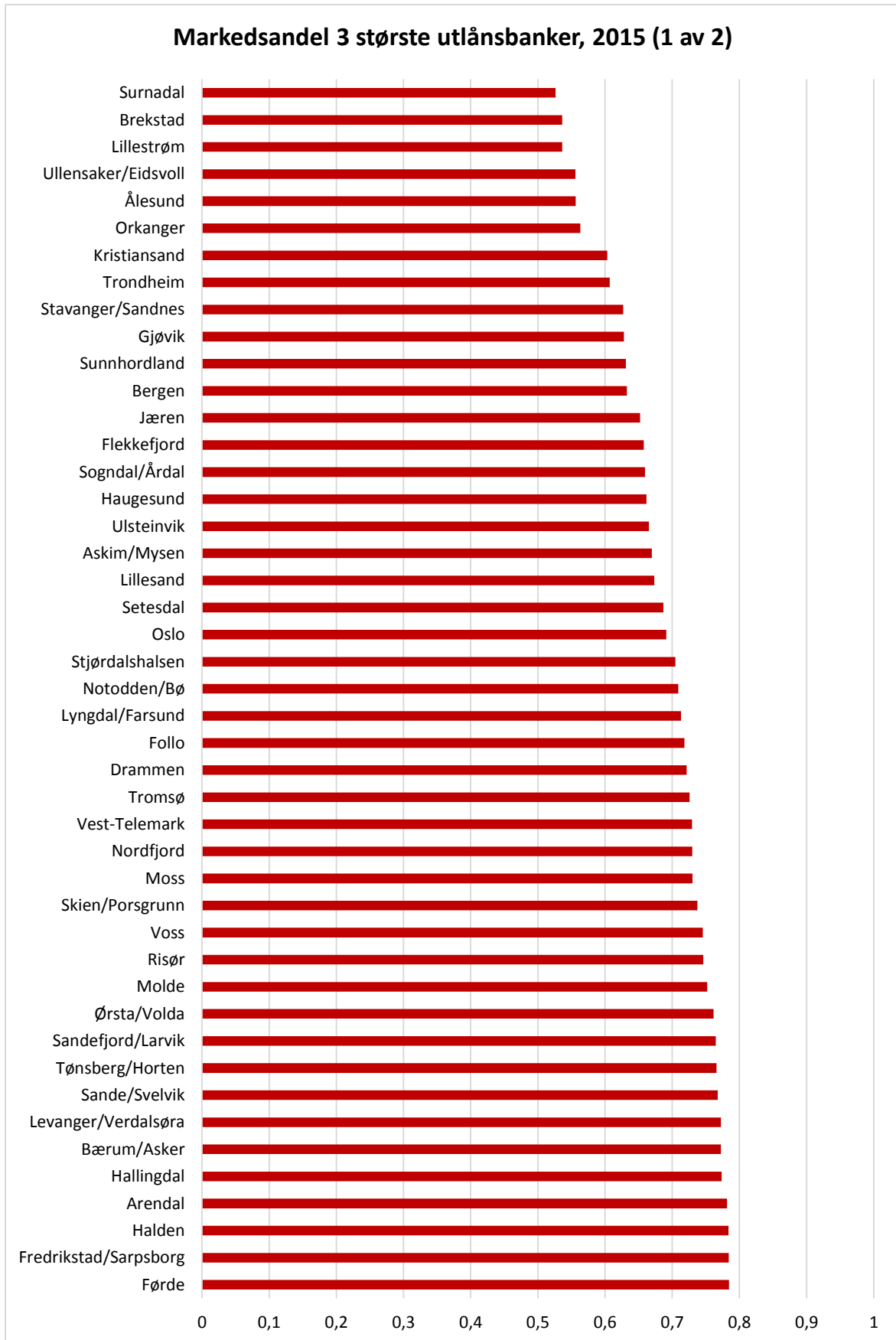
Oversiktene viser i stor grad at det er de samme regionene som kommer på topp og på bunn av alle lister, noe som er en klar indikator på faktisk konsentrasjon i bankmarkedet som møter bedrifter.

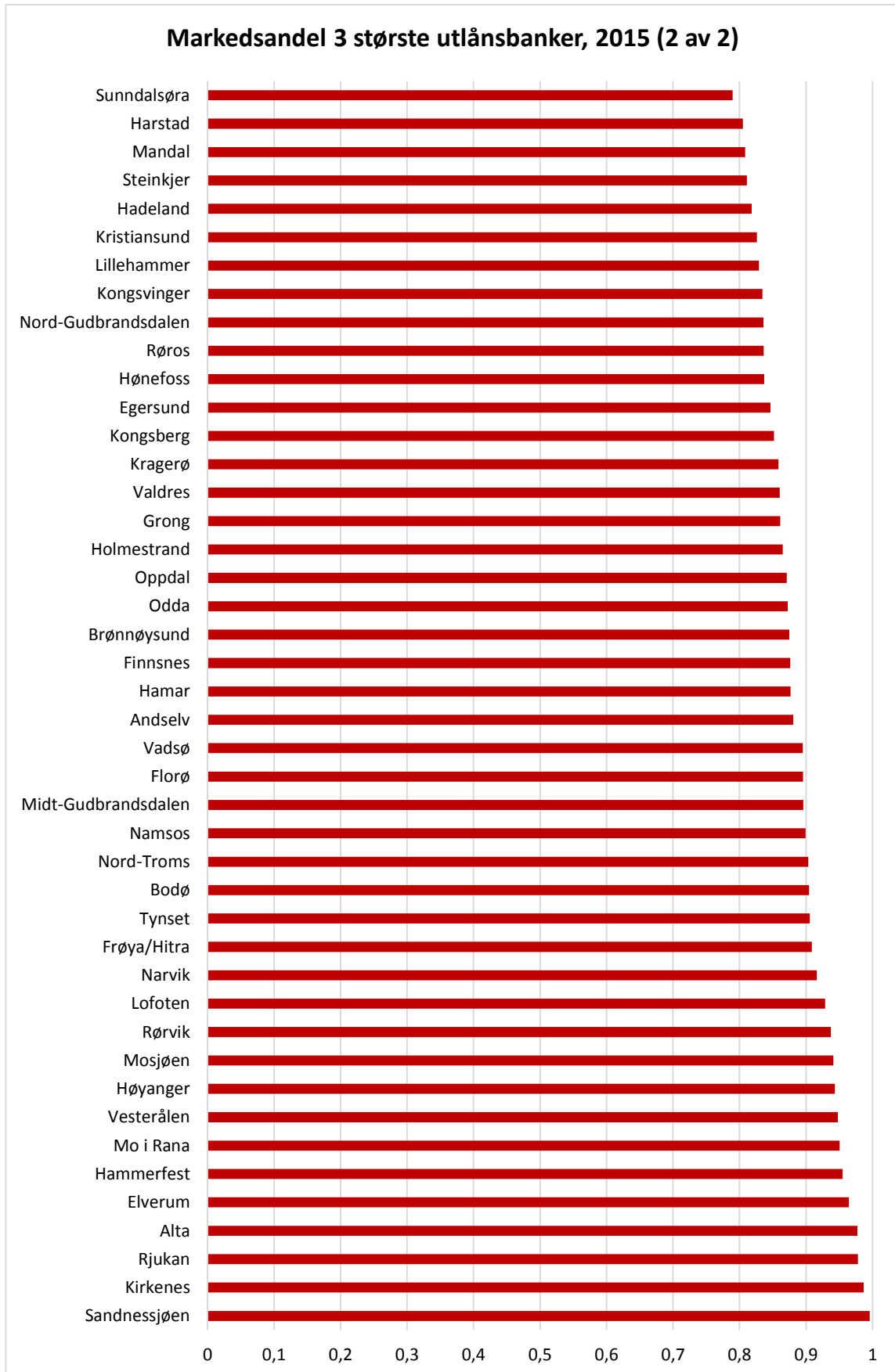
FIGUR 7-13

FIGUR 7-14

FIGUR 7-15

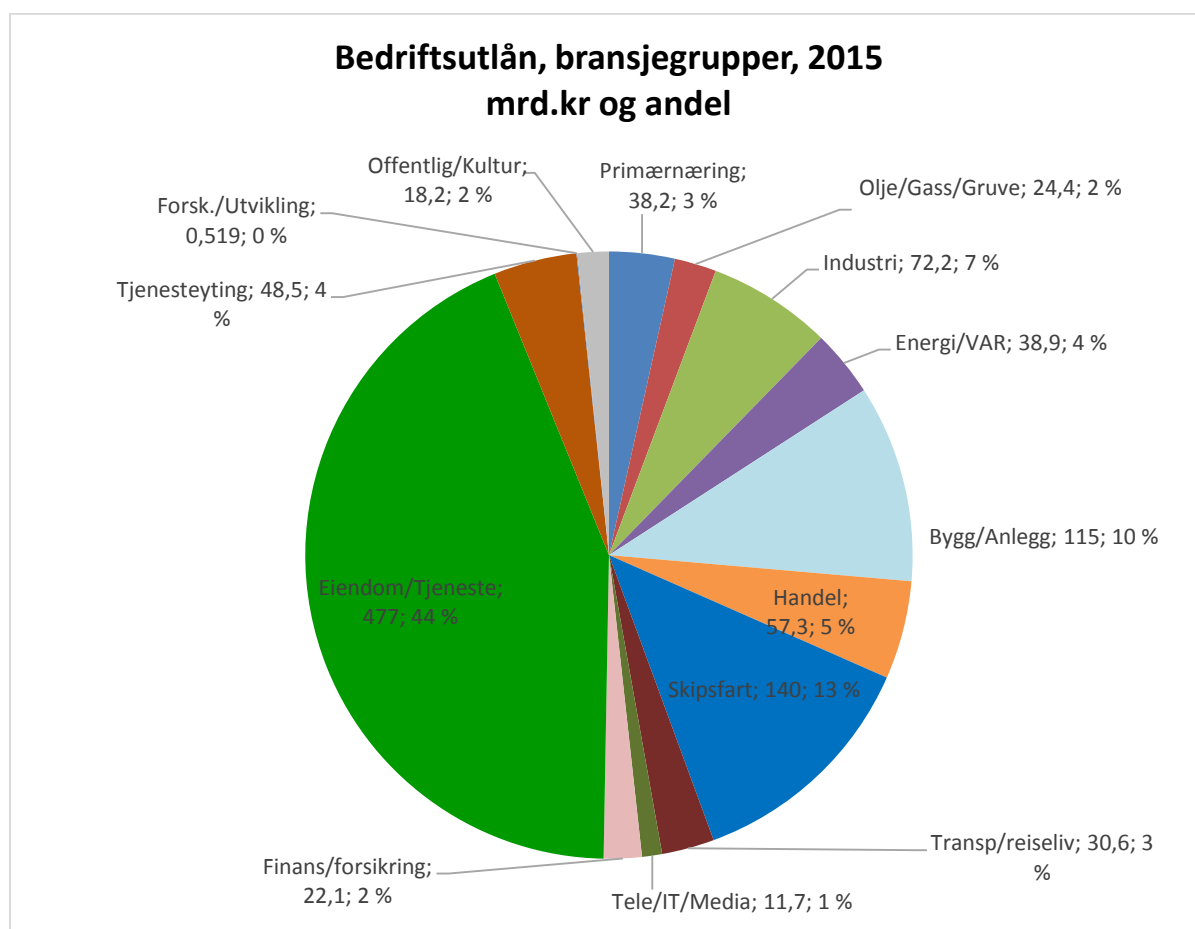

FIGUR 7-16

8 BRANSJEVARIASJONER

Dette kapittelet viser hvordan det nasjonale markedet varierer etter selskapenes bransjekoder. Bransje er en viktig fellesnevner for bedrifter og det er interessant å vise volumfordeling og nøkkeltall beregnet på kunder innenfor ulike bransjegrupper. SSB har definert 12 bransjegrupper som vi benytter¹⁰. Det finnes alternative inndelinger, men vi antar at denne gir et bilde på variasjonen i selskapene sortert etter bransje og at selskapene er mer sammenlignbare innenfor gruppene enn mellom dem.

Figur 8-1 viser at Eiendom/Tjenesteyting tar desidert størst utlånsandel og inneholder blant annet eiendomsselskapene som er store låntakere mot sikkerhet i bygg. Nest største bransje er skipsfart som tilsvarende finansierer med sikkerhet i skip. De minste bransjene er bransjer med begrenset størrelse og kapitalbehov, og som typisk har lite pantbare eiendeler.

FIGUR 8-1

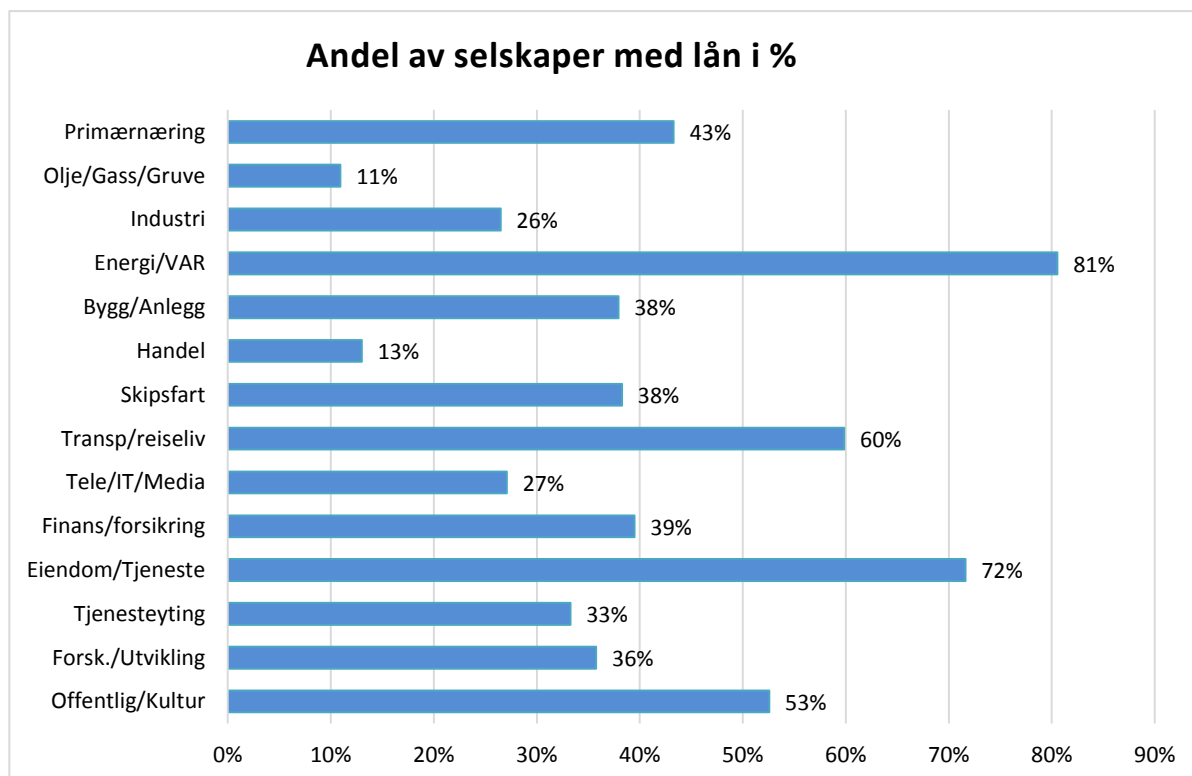
Tabell 8-1 gir en markedsoversikt fordelt på bransjegrupper. Ved å se på HHI-indeksene har Tele/IT/Media det mest konsentrerte banktilbudet, mens ut fra CCI-indeksene som legger større vekt på den største aktøren er tilbudet til Handel og Tele/IT/Media mest konsentrert. Antallet aktive banker er høyt i alle bransjegrupper, men det er relativt færre banker i Forsk./Utvikling. Dette kan trolig skyldes at det er færre selskaper som låner i Forsk./Utvikling.

¹⁰ Bransjekodene ble reviderte i 2008 og vi har noen selskaper som ikke har bransjekode.

Bransjegruppe	Utlån (mrd. kr)	Konsentrasjonsindekser		Antall banker
		HHI	CCI	
Primærnæring	38.2	0.17	0.33	135
Olje/Gass/Gruve	24.4	0.16	0.31	115
Industri	72.2	0.22	0.38	148
Energi/VAR	38.9	0.20	0.33	133
Bygg/Anlegg	115	0.14	0.32	148
Handel	57.3	0.22	0.43	149
Skipsfart	140	0.18	0.28	114
Transp/reiseliv	30.6	0.13	0.23	149
Tele/IT/Media	11.7	0.27	0.41	141
Finans/forsikring	22.1	0.12	0.25	144
Eiendom/Tjeneste	477	0.15	0.31	152
Tjenesteyting	48.5	0.16	0.33	153
Forsk./Utvikling	0.519	0.20	0.38	82
Offentlig/Kultur	18.2	0.13	0.27	147

TABELL 8-1

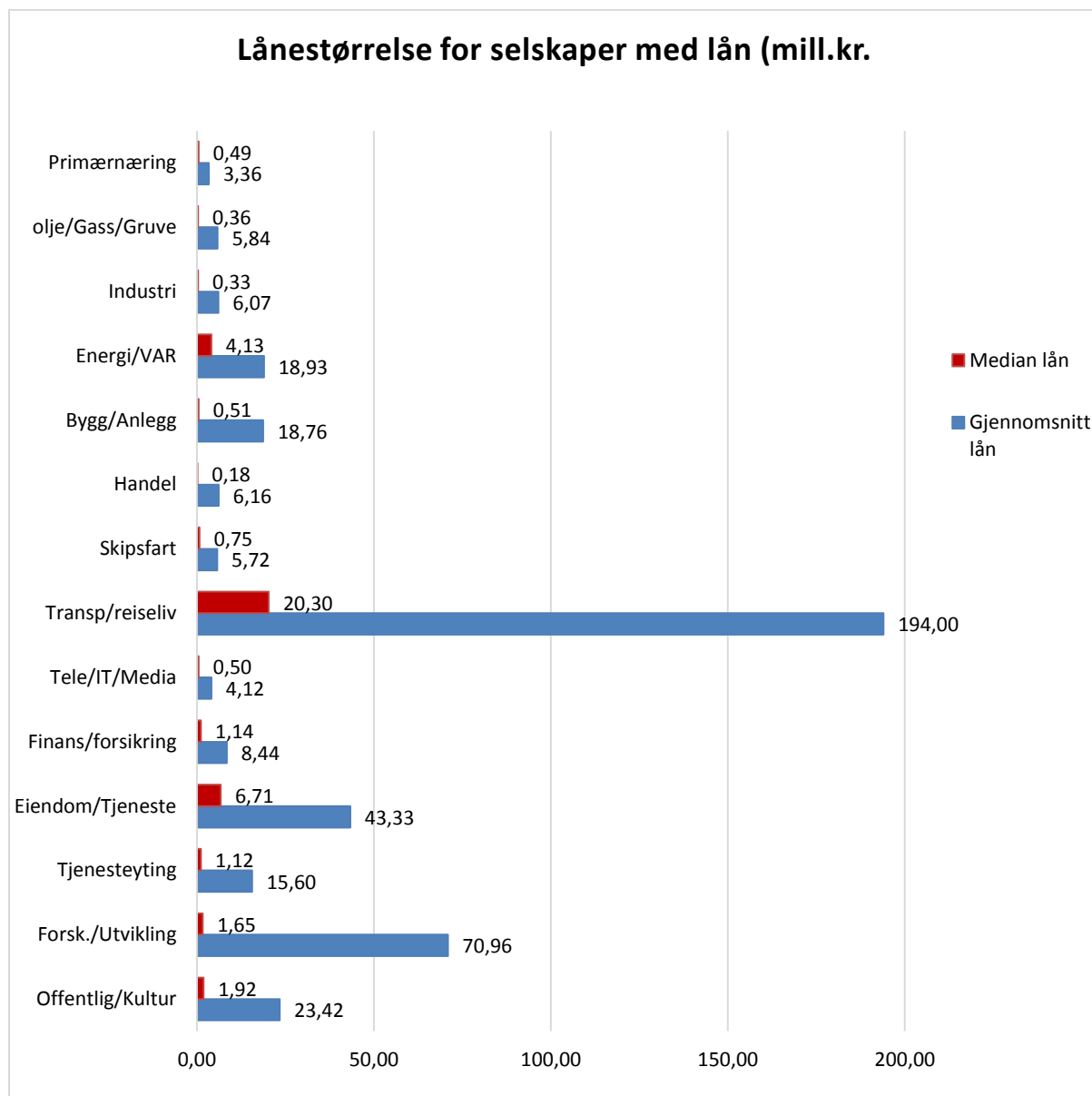
Figur 8-2 viser andelen av selskaper med lån i de enkelte bransjegruppene. Andelen er minst i Olje/Gass/Gruve (11 %) og Handel (13 %) og høyest i Energi/VAR (81 %) og Eiendom/Tjeneste (72 %). Andel av selskaper med lån i Forsk./Utvikling er omtrent gjennomsnittlig nivå (36 %).

FIGUR 8-2

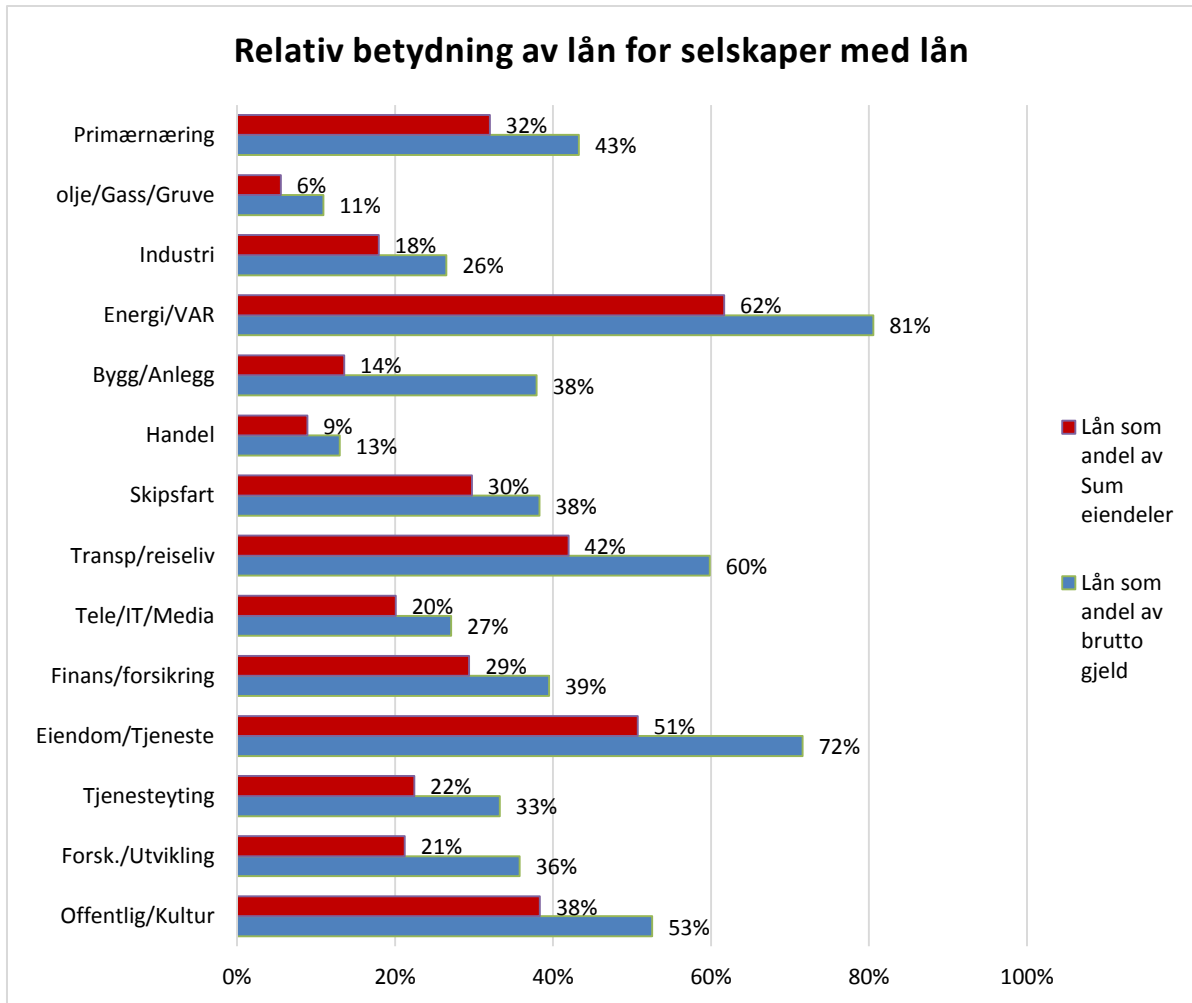
Figur 8-3 viser lånestørrelsene for selskaper med lån sortert etter bransjegruppene. Gjennomsnittlige lån varierer mye med høyeste gjennomsnittlige lån i Transp/reseliv (194

mill.kr.) og Forsk./Utvikling (71 mill.kr.), mens Handel skiller seg ut med største forskjellen mellom median lån og gjennomsnittlig lån med 33 ganger.

FIGUR 8-3

Figur 8-4 viser bankenes betydning for de enkelte selskapene i bransjegruppene. Banklån er relativt viktigst for Energi/VAR (81 % i andel av brutto gjeld; 62 % i andel av samlet finansiering) og Eiendom/Tjeneste (72 % i andel av brutto gjeld; 51 % i andel av samlet finansiering). Olje/Gass/Gruve er den bransjen der banklån betyr minst relativt til balanse og finansiering (11 % i andel av brutto gjeld; 6 % i andel av samlet finansiering). Handel er den nest minste (13 % i andel av brutto gjeld; 9 % i andel av samlet finansiering). I det første tilfellet skyldes det trolig at selskapene har bredere adgang også til internasjonale kapitalmarkeder, mens i det siste tilfellet har selskaper med stor andel forskning og utvikling oftest lite pantbare aktiva og derfor lite lån.

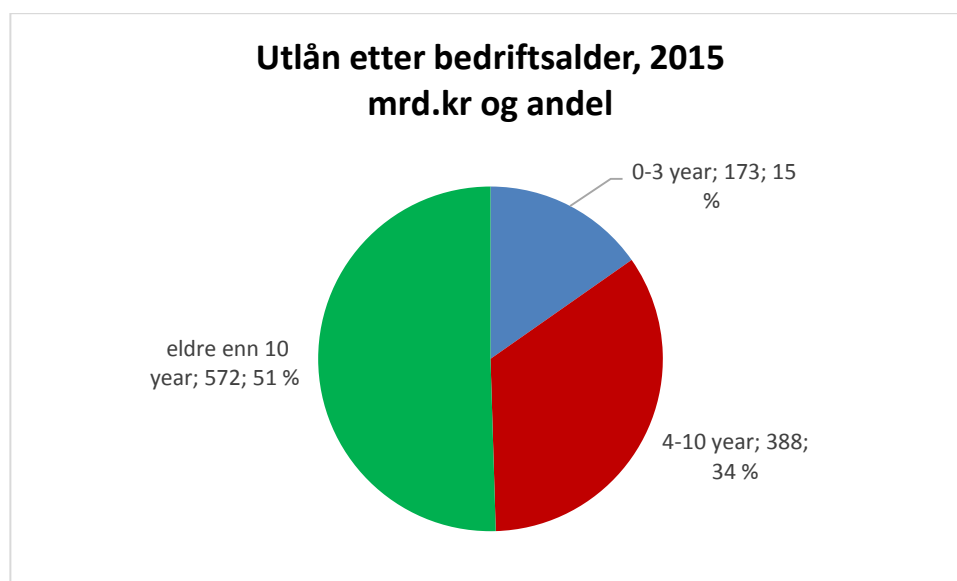
FIGUR 8-4

9 VARIASJONER ETTER ALDER

Dette kapittelet viser hvordan det nasjonale bankmarkedet fordeler seg på selskaper etter deres alder. Selskapers alder, dvs. antall år siden stiftelsen, er i mange sammenhenger også en god indikasjon på tilgangen til finansiering fra eksterne kilder. Vi benytter en tre-deling av selskapene i utvalget og ser på data for 2015:

- 0-3 år, 4-10 år, og over 10 år fra stiftelsen.

Figur 9-1 viser at de eldste selskapene har definitivt den største andelen av utlånene med 53 %, mens de yngste selskapene kun har 14 %. Selskaper i mellomgruppen har 33 %.

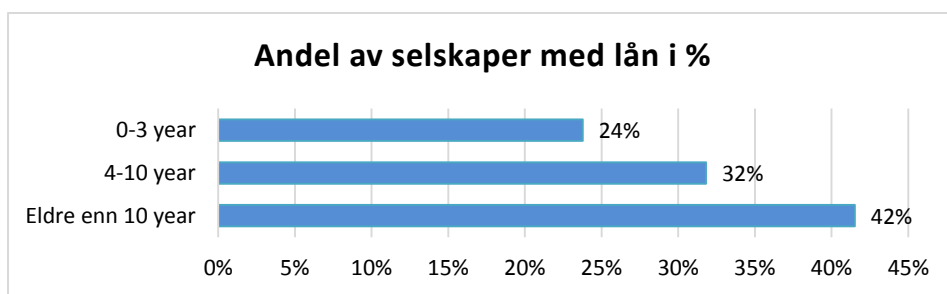
FIGUR 9-1

Tabell 9-1 viser at det er liten variasjon i bankmarkedet etter hvilken aldersgruppe selskapet er i, med et lite forbehold. Det ser ut til at flere banker er aktive i å yte lån til mellomgruppen siden konsentrasjonsindeksen er lavest for disse. Forskjellen er likevel liten.

Aldersgruppe	Utlån (mrd. kr)	Konsentrasjonsindekser		Antall banker
		HHI	CCI	
0-3 år	173	0,14	0,32	152
4-10 år	388	0,13	0,30	155
Eldre enn 10 år	572	0,15	0,32	159

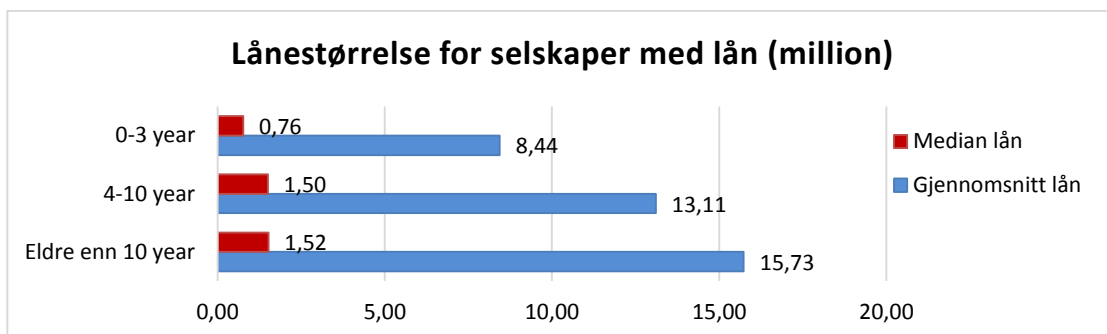
TABELL 9-1

Figur 9-2 viser at som ventet er andelen av selskaper med lån økende i selskapsalder, trolig fordi de selskapene som overlever har mer pantbare aktiva og er mer pålitelige, mens yngre selskaper på grunn av manglende historie, tillit og pantbare eiendeler ofte vil ha vanskelig for å få lån.

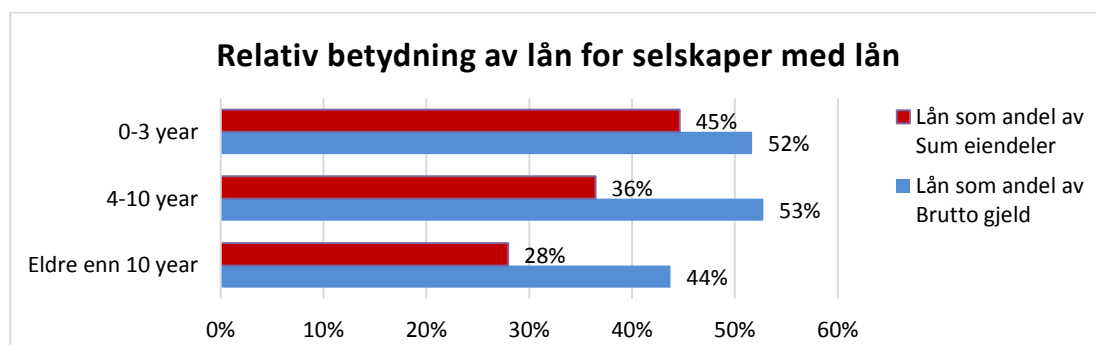
FIGUR 9-2

Figur 9-3 viser lånestørrelsene for selskaper med lån etter aldersgruppe. Både gjennomsnittlige lån og median lån er økende i selskapsalder, men forskjellen i median lån mellom de eldste og middelaldrende grupper er svært lite. De er omtrent 2 ganger størrelsen på medianlånet til de yngste selskapene.

FIGUR 9-3

Figur 9-4 viser bankenes betydning for de enkelte selskapene i aldersgruppe og viser at bankfinansiering er minst viktig for de eldste selskapene. Det viser at andelen av samlet finansiering avtar i selskapsalder, mens andelen av brutto gjeld er de høyeste i den middelaldrende gruppen.

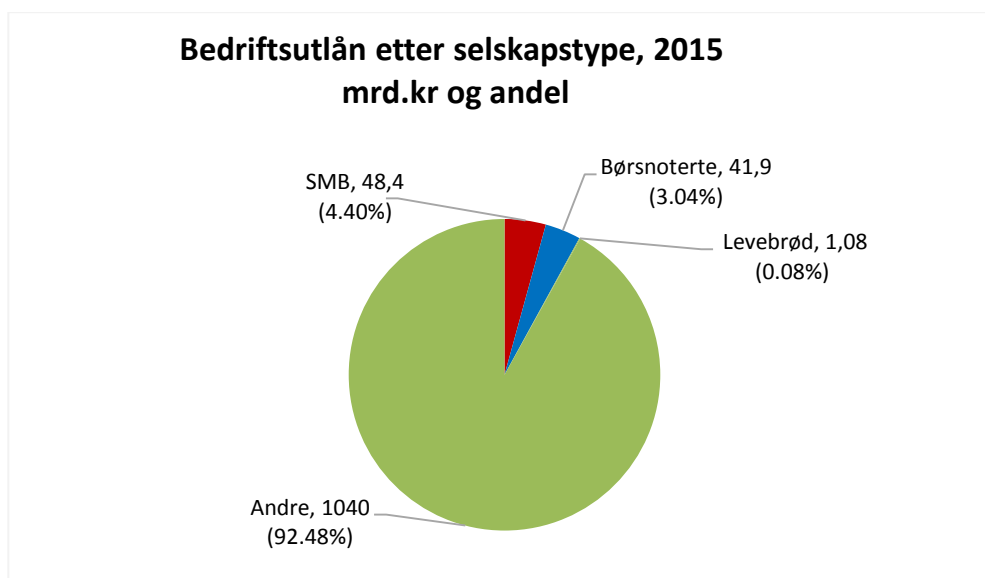
FIGUR 9-4

10 VARIASJONER ETTER SELSKAPSTYPE

Dette kapittelet viser hvordan det nasjonale markedet fordeler seg etter bedriftenes størrelse. Selskaper kan skifte karakter ikke bare med alder, men også direkte ut fra størrelse. Vi har derfor delt inn selskapene i fire selskapskategorier og benytter disse på data for 2015. Inndelingen samsvarer med ofte brukte definisjoner av selskapskategorier:

Selskapstype	Omsetning	Balanse	Ansatte Antall	Børsnotert
Levebrød	< 2 mill	< 2 mill	< 2	Nei
SMB (Små og mellomstore bedrifter)	2 - 80 mill	2 - 40 mill	2 - 100	Nei
Børsnoterte				Ja
Andre				Nei

Figur 10-1 viser at unoterte større selskaper er den største låntakergruppen. Levebrødsselskap låner nesten ingenting og SMB låner kun 4 % av samlede utlån mens børsnoterte selskaper låner 3 % av utlånene. En mulig forklaring er at de to første gruppene ikke får lån og den siste dels er liten i samlet omfang og dels henter kapital fra andre kilder enn norske banker.

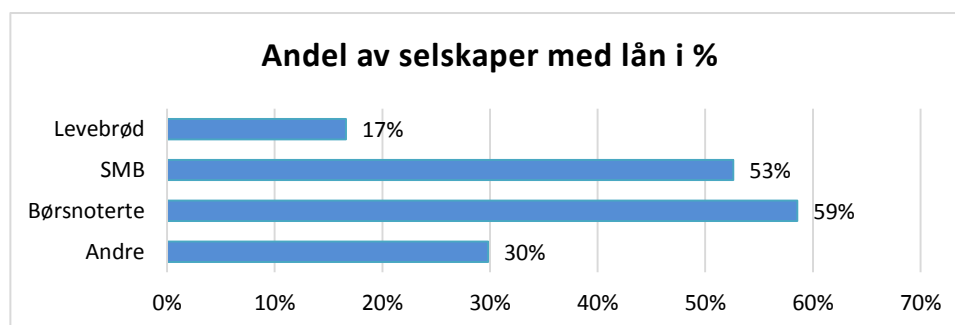
FIGUR 10-1

Størrelse	Utlån (mrd. kr)	Konsentrasjonsindekser		Antall banker
		HHI	CCI	
Levebrød	1,1	0,09	0,26	144
SMB	48,4	0,10	0,27	152
Børsnoterte	41,9	0,28	0,40	37
Andre	1042,0	0,14	0,31	159

TABELL 10-1

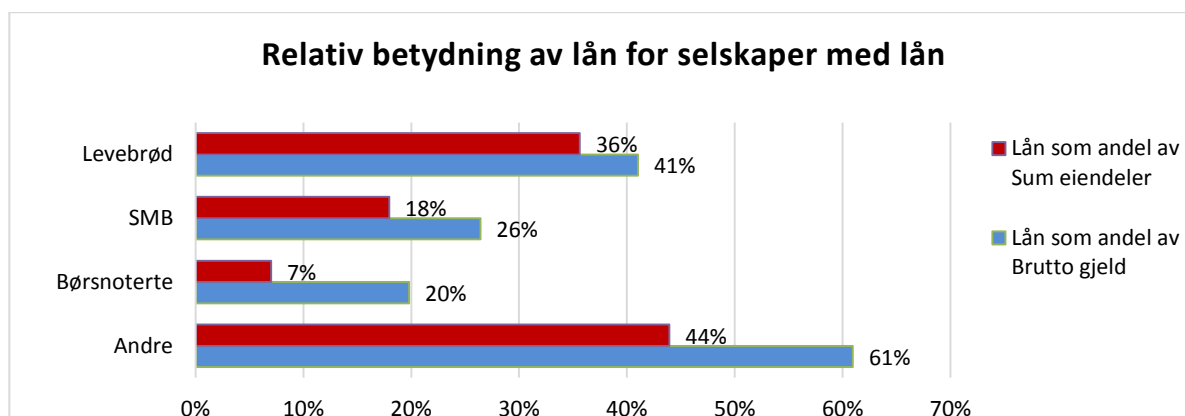
Tabell 10-1 viser at bankmarkedet for børsnoterte selskaper er vesentlig mer konsentrert enn for alle andre kategorier, dette kan også skyldes disse selskapenes kriterier for valg av banker. Markedet for Levebrøds- og SMB-kategoriselskaper er svært fragmentert, mens "Andre", dvs. større unoterte selskaper, er i en mellomstilling.

Figur 10-2 viser andelen av selskaper med lån i fire selskapskategorier. Andelen er minst i Levebrød med 17 % og høyest i Børsnoterte med 59 %.

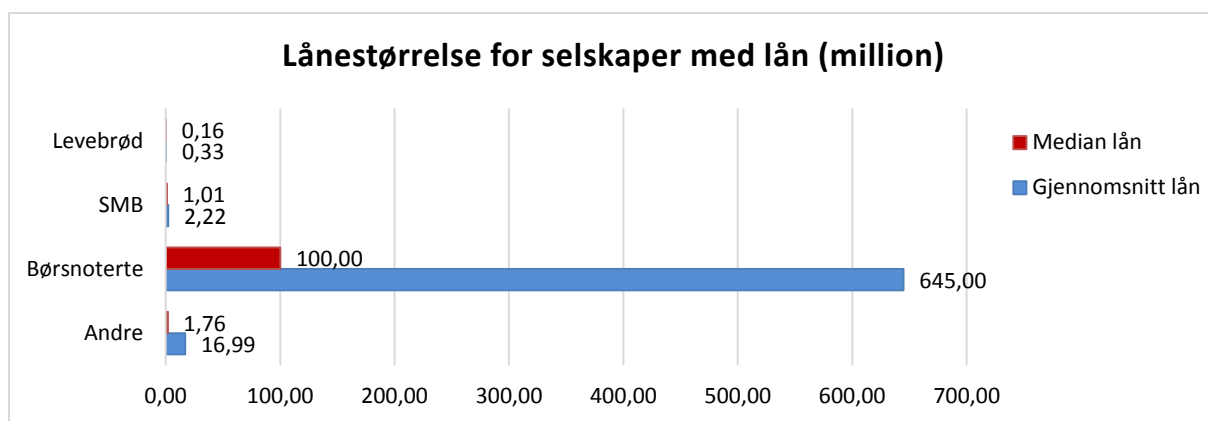
FIGUR 10-2

Figur 10-3 viser at bankenes betydning for de enkelte selskapene i selskapskategori. Det er videre noe overraskende at banklån faktisk utgjør en relativt sett større andel av Levebrød og Andre-selskapenes balanser og brutto gjeld. Dette kan skyldes manglende tilgang til andre kapitalkilder og at det uansett dreier seg om svært små beløp.

FIGUR 10-3

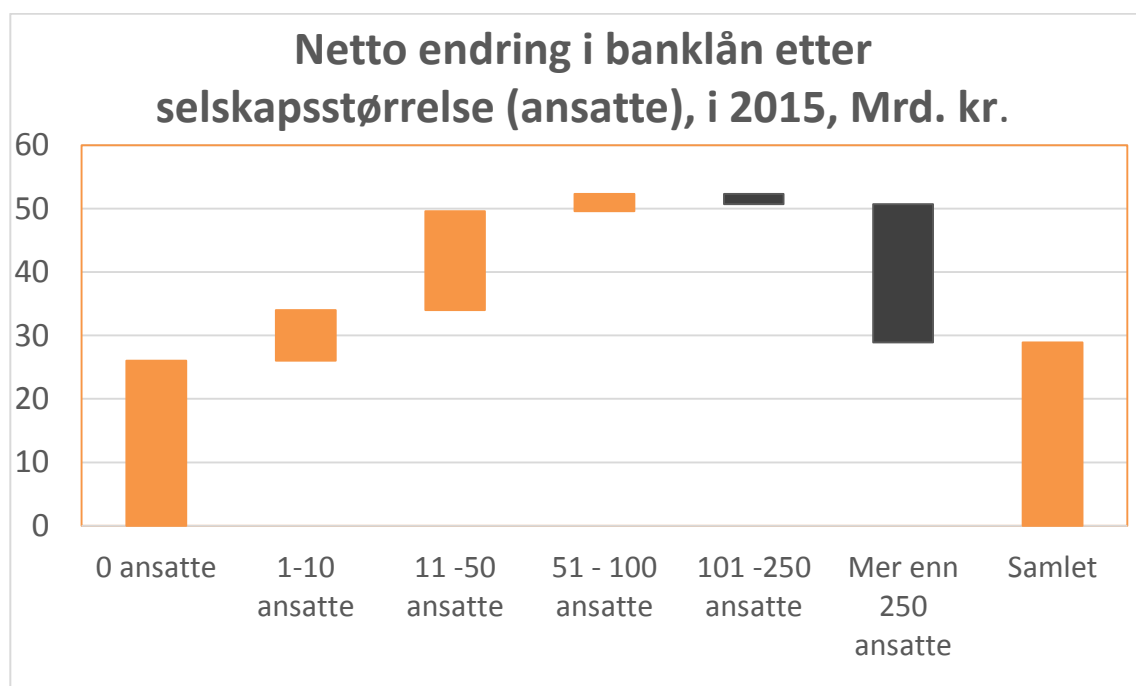
Figur 10-4 viser lånestørrelsene for selskaper med lån etter selskapskategori. Gjennomsnittlige lån varierer – som ventet – svært mye med høyeste gjennomsnittlige lån i Børsnoterte og laveste i Levebrød. Forskjellene mellom median lån og gjennomsnittlig lån er liten i Levebrød og SMB. Dette kan skyldes at det uansett dreier seg om svært små beløp.

FIGUR 10-4

10.1 BANKLÅN ETTER SELSKAPSTØRRELSE

Vi har også beregnet netto årlig økning av samlede banklån sortert etter selskapsstørrelse. Størrelse er definert etter antall ansatte og omfatter de samme selskapene som Menon i en parallell rapport om aksjekapitaltilgang¹¹ har definert inn i hver kategori. Kapitaltilgang i form av banklån skiller seg fra aksjekapital ved at de normalt blir betalt tilbake og at nettobeløpene derfor inneholder tilbakebetalinger, samt at lån i større grad benyttes av selskaper som har store pantbare balanser men få ansatte, eksempelvis innen eiendom. Figur 10-5 viser at nesten hele netto lånevekst tas opp av selskaper uten ansatte. Noen ytterligere nyanser fanges også opp av analysene i kapittel 6.

FIGUR 10-5

¹¹ Menonrapport nr. 71/2017: EIERSKAP OG EMISJONER I NORSKE FORETAK, på oppdrag fra Kapitaltilgangsutvalget.

VEDLEGG

11.1 DATABEHANDLING

Ligningsdataene fra Skatteetaten som er grunnlag for denne analysen ble mottatt som årlige, kommaseparerte filer i kryptert form for årene 1997 - 2015.

11.1.1 LIGNINGSDATA - RÅDATA

Filene inneholder variabler tilsvarende feltene i ligningsoppgavene (Skjema RF1183B):

- "Bankens organisasjonsnummer."
- "Bankens registrerte selskapsnavn."
- "Kundens organisasjonsnummer."
- "Kundens registrerte selskapsnavn."
- "Kundens postnr."
- "Kundens kontonummer."
- "Lånerenter."
- "Innskuddsrenter."
- "Utlån, saldo."
- "Innskudd, saldo."
- "Tilbakeførte forskuddsbetalte renter."
- "Betalte misligholdte renter."
- "Betalte misligholdte renter."

Vi dropper to variabler som gir detaljert postadresse for kundene. I noen årganger er det flere variabler, men disse er tomme. Variablene og rettleddning for innrapportering fra rapporteringspliktige enheter er i egen rettleddning: <http://www.skatteetaten.no/no/Alt-om/Ligningsoppgaver/Rettleddninger/saldo-og-renter/>.

11.1.2 RENSING, RYDDING OG SUPPLERING AV DATAENE

Rådataene krever relativt omfattende behandling før de er klar for analyse. I denne ryddingen benytter vi også regnskapsdata/foretaksinformasjon og data over konkurser og slettinger. Kortfattet er de stegene vi har gjennomgått følgende:

- Utelater konti med følgende kjennetegn:
 - Null i alle verdivariablene

- Manglende organisasjonsnummer for tilbyder
 - Kunder som er slettede eller har åpnet konkurs (i det aktuelle året eller tidligere)
 - Rene duplikatobservasjoner
 - Kunder som enten er finansielle virksomheter (alle konsesjonsbelagte kategorier) eller offentlig eide virksomheter, etter de lister SSB har benyttet for de enkelte år. Vi er svært takknemlige for at SSBs seksjon for finansielle foretak har latt oss benytte disse listene.
 - Kunder som eies av bankkonserner
- Vi definerer bank-grupper, primært juridiske konsernstrukturer, for hvert år, basert på oversiktene over oppkjøp og fusjoner på nettsidene til Finansnæringens Fellesorganisasjon www.fno.no, supplert med andre kilder. Grunnforutsetningen er at selskaper innen samme konsern neppe vil være reelle konkurrenter og at de derfor kan grupperes i en analyse av markedsstrukturer og konkurransedynamikk.
 - Vi inkluderer i hovedanalysene kun kommersielle tilbydere, dvs. forretningsbanker, sparebanker, kredittforetak, finansieringsselskap og forsikrings-/pensjons-virksomheter. Dette er motivert av at det er det kommersielle markedet som er av interesse, ikke finansielle kontrakter mellom aktører som ikke primært har økonomiske mål.
 - Vi kobler inn geografiinformasjon (kommune, pendlere-region, fylke, landsdel) (Kilde: Kommunal og regionaldepartementet) til bruk ved delanalyser. Se også Vedlegg 11.6.
 - Vi inkluderer som kunder kun selskaper med begrenset ansvar (AS, ASA, BA, DA, KS) og partnere (ANS, Eierseksjonssameier, Partrederi, kontorfellesskap, tingrettslige sameier), basert på informasjonen i regnskapsdatabasen.

11.2 BEREGNING AV NØKKELTALL

Kontodataene som er underlaget for denne rapporten er innsamlet ved bruk av Skattedirektoratets ligningsoppgave for saldo og renter (RF1183), se og Skatteetaten sine retningslinjer (<http://www.skatteetaten.no/no/Alt-m/Likningsoppgaver/Rettledninger/saldo-og-renter/>). Disse angir også premissene for de enkelte registreringene. Alle registreringer inneholder organisasjonsnummer til kunde og mottaker av innskudd eller yter av lån, samt saldo pr. 31.12. det enkelte år og sum påløpte- (lån) eller opptjente- (innskudd) renter for året samlet. I tillegg er det datafelt relatert til mislighold, men de benyttes ikke i denne analysen.

Nøkkeltallene i rapporten er beregnet som følger, vist i samme rekkefølge som de benyttes:

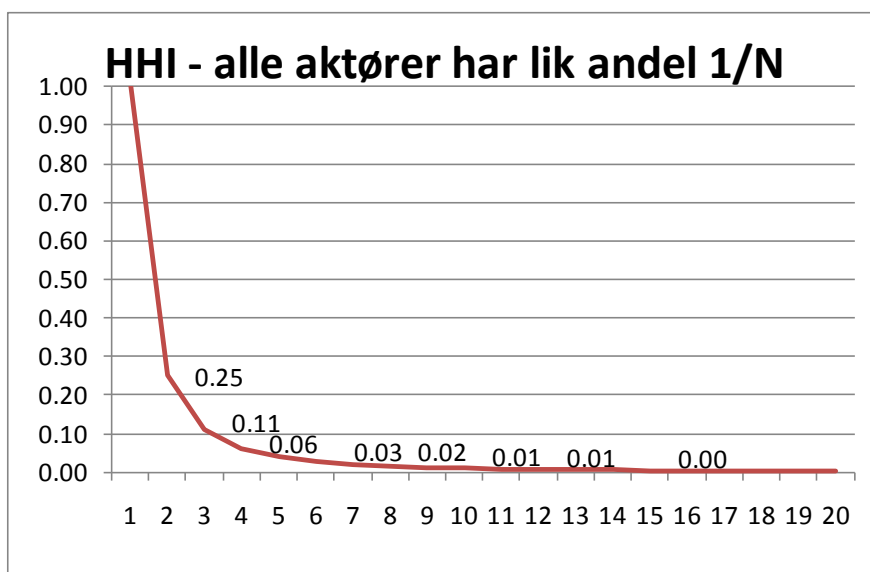
11.2.1 KONSENTRASJONSINDEKSER

En god oversikt over konsentrasjonsindekser i bankmarkedet finnes i "Bikker, J.A., K. Haaf, 2002, Measures of competition and concentration in the banking industry: a review of the literature, Economic & Financial Modelling 9, 53-98" (link: <http://www.dnb.nl/onderzoek-2/onderzoekers/overzicht-persoonlijke-paginas/dnb150116.jsp>).

11.2.1.1 HERFINDAHL-HIRSCHMANN (HHI)

$$HHI = \sum_{i=1}^n s_i^2$$

Her er 's' den enkelte aktørs andel av totalmarkedet målt som desimal. HHI beregnes som summen av s^2 for alle aktørene 'i'. 'n' betegner antallet aktører. I vår anvendelse beregnes 's' som den enkelte banks andel av hhv. innskudds- eller lånemarkedet målt i summen av saldi (kroner). HHI indeksen er det mest vanlige måltall for markedskonsentrasjon i alle markeder og vil ligge på skalaen $1/n$ (alle har like andeler) til 1 (en aktør har hele markedet). Figur 0-1 viser en illustrasjon på HHI-indeksen i et tenkt marked dersom alle aktørene hadde lik ($1/N$) markedsandel. Dette er en nedre grense for indeksen for ulike antall aktører og kan være en nyttig referanse for verdiene for HHI som vises i Bedriftsbankboka.

FIGUR 0-1

11.2.1.2 COMPREHENSIVE CONCENTRATION INDEX (CCI)

$$CCI = s_1 + \sum_{i=2}^n s_i^2 (1 + (1 - s_i))$$

Notasjonen er den samme som for HHI, forskjellen er at her legges det større vekt på største aktørs andel ved beregningen av indeksen. CCI reflekterer derfor at dominerende om enn ikke enerådende aktører kan ha markedsrett likevel hvis de øvrige er mange og små.

11.2.2 RENTEMARGINER

11.2.2.1 LÅNERENTE VS. NIBOR (LÅNEMARGIN)

$$r_{lm} = \frac{r_{cash,t}}{(\text{saldo}_{1,1} + \text{saldo}_{31,12}) * 0.5} - NIBOR_{3mnd}$$

Der r_{lm} er lånemarginen på desimalform, $r_{cash, t}$ er lånekostnader påløpt i år t (basert på transaksjonsprinsippet og ikke kontantprinsippet), $saldo_{1.1}$ er lånesaldo ved utløpet av forrige år, $saldo_{31.12}$ er lånesaldo ved utløpet av dette året. NIBOR_{3mnd} er gjennomsnittlig 3 måneders NIBOR (Norwegian Interbank Offered Rate)-rente for dette året beregnet som effektiv rente (årlig, etterskuddsrente) og hentet fra Norges Banks hjemmeside, http://www.norges-bank.no/templates/article_55490.aspx. Fra 2013 kommer dataene fra Oslo Børs: <http://www.oslobors.no/markedsaktivitet/#/list/nibor/quotelist>.

11.2.2.2 LÅNE-/INNSKUDDSMARGIN

$$r_{lim} = r_{lm} - r_{im} = \frac{r_{cash_l,t}}{(saldo_{1.1} + saldo_{31.12}) * 0.5} - \frac{r_{cash_i,t}}{(saldo_{1.1} + saldo_{31.12}) * 0.5}$$

Der r_{lim} er låne-/innskuddsmarginen på desimalform, beregnet som differansen mellom lånemarginen og innskuddsmarginen. $r_{cash_l,t}$ er lånerenter og $r_{cash_i,t}$ er innskuddsrenter, i forhold til hhv. gjennomsnittlig lånesaldo og gjennomsnittlig innskuddssaldo.

11.2.2.3 RENTEMARGINER – BEREGNINGSMESSIGE VARIASJONER

Rentemarginene beregnes på to ulike måter i rapporten. I de figurene som viser "nasjonalt snitt" summerer vi først rentebeløp og saldi for hele databasen for det enkelte år og så benytter dette som input i formlene vist over. Dette gir nødvendigvis et veid snitt der de store selskaperes rentevilkår vil dominere og marginene og variasjonen i disse blir avdempet. I de figurene der vi viser rentemarginer selskapsvis benytter vi først rentebeløp og saldi for den enkelte bedrift som input i formlene vist over. Figurene viser så gjennomsnitt, standardavvik og/eller persentiler for fordelingen av selskaperes marginer de enkelte år. Dette gir derfor en likeveid beregning av gjennomsnittlige marginer og domineres av småbedriftene. Marginene blir derfor både høyere og har en større spredning enn når man beregner "nasjonalt snitt". Låne-/innskuddsmarginen beregnes for det enkelte selskap og vil nødvendigvis påvirkes av om det er stor forskjell i størrelsene på hhv. innskudd og lån.

11.3 KOMPLETTE REGRESJONSTABELLER FRA ANALYSEN AV KREDITTILGANG SOM FUNKSJON AV BANKEGENSKAPER

Bankstørrelse:

	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Små selskaper					
2008-9	0.0091* (0.0039)	-0.1142*** (0.0099)	-0.0094*** (0.0021)	0.0023 (0.0022)	-0.0031 (0.0023)
Fra 2010	-0.0190*** (0.0033)	-0.0583*** (0.0080)	0.0019 (0.0016)	0.0139*** (0.0020)	-0.0077*** (0.0016)
Bankstørrelse	-0.0112*** (0.0009)	0.0025 (0.0024)	0.0035*** (0.0004)	0.0075*** (0.0006)	-0.0034*** (0.0004)
Bankstørrelse & 2008-9	0.0057*** (0.0017)	-0.0017 (0.0043)	0.0008 (0.0009)	-0.0000 (0.0009)	-0.0004 (0.0009)
Bankstørrelse & Fra 2010	0.0109*** (0.0014)	-0.0120*** (0.0034)	-0.0020** (0.0007)	-0.0021* (0.0009)	-0.0001 (0.0007)
Konstant	0.5531*** (0.0022)	0.4114*** (0.0058)	0.0820*** (0.0010)	0.0577*** (0.0013)	0.0324*** (0.0010)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>441276</i>	<i>384887</i>	<i>441276</i>	<i>298978</i>	<i>332878</i>
<i>r2</i>	<i>0.0012</i>	<i>0.0037</i>	<i>0.0005</i>	<i>0.0020</i>	<i>0.0009</i>

	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Unge selskaper					
2008-9	0.0041 (0.0058)	-0.0906*** (0.0137)	0.0025 (0.0033)	0.0202*** (0.0035)	-0.0044 (0.0040)
Fra 2010	-0.0324*** (0.0046)	-0.0101 (0.0111)	0.0172*** (0.0024)	0.0275*** (0.0033)	-0.0132*** (0.0027)
Bankstørrelse	-0.0101*** (0.0012)	-0.0042 (0.0032)	0.0037*** (0.0007)	0.0078*** (0.0009)	-0.0037*** (0.0007)
Bankstørrelse & 2008-9	0.0051* (0.0025)	0.0015 (0.0060)	0.0010 (0.0015)	0.0000 (0.0015)	-0.0017 (0.0017)
Bankstørrelse & Fra 2010	0.0151*** (0.0020)	-0.0145** (0.0047)	-0.0037*** (0.0010)	-0.0018 (0.0014)	-0.0008 (0.0011)
Konstant	0.5933*** (0.0029)	0.3457*** (0.0076)	0.0678*** (0.0015)	0.0403*** (0.0021)	0.0451*** (0.0016)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>211477</i>	<i>186544</i>	<i>211477</i>	<i>139041</i>	<i>152135</i>
<i>r2</i>	<i>0.0009</i>	<i>0.0017</i>	<i>0.0009</i>	<i>0.0047</i>	<i>0.0016</i>

	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Skattefunnmottakere					
2008-9	-0.0892* (0.0355)	-0.0134 (0.1349)	-0.0268 (0.0269)	0.0275 (0.0265)	-0.0145 (0.0185)
Fra 2010	-0.0300 (0.0296)	-0.0870 (0.0945)	-0.0239 (0.0190)	0.0175 (0.0266)	-0.0228 (0.0130)
Bankstørrelse	-0.0382*** (0.0070)	0.0796** (0.0286)	0.0139** (0.0048)	0.0245*** (0.0066)	-0.0018 (0.0038)
Bankstørrelse & 2008-9	0.0292 (0.0149)	-0.0371 (0.0567)	0.0034 (0.0112)	-0.0176 (0.0113)	0.0036 (0.0079)
Bankstørrelse & Fra 2010	0.0026 (0.0118)	-0.0125 (0.0402)	0.0029 (0.0076)	-0.0148 (0.0105)	0.0063 (0.0057)
Konstant	0.4872*** (0.0175)	0.3289*** (0.0668)	0.0399** (0.0122)	-0.0079 (0.0168)	0.0290** (0.0093)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>4533</i>	<i>3792</i>	<i>4533</i>	<i>2638</i>	<i>3757</i>
<i>r2</i>	<i>0.0174</i>	<i>0.0083</i>	<i>0.0075</i>	<i>0.0105</i>	<i>0.0010</i>

	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Ikke eiendomsselskaper					
2008-9	-0.0078 (0.0046)	-0.1051*** (0.0140)	-0.0033 (0.0028)	0.0077** (0.0028)	0.0003 (0.0033)
Fra 2010	-0.0350*** (0.0037)	-0.0394*** (0.0110)	0.0069*** (0.0020)	0.0218*** (0.0026)	-0.0064** (0.0022)
Bankstørrelse	-0.0148*** (0.0010)	0.0093** (0.0032)	0.0030*** (0.0005)	0.0073*** (0.0007)	-0.0033*** (0.0005)
Bankstørrelse & 2008-9	0.0083*** (0.0020)	-0.0085 (0.0061)	0.0015 (0.0012)	0.0008 (0.0012)	-0.0016 (0.0013)
Bankstørrelse & Fra 2010	0.0099*** (0.0016)	-0.0188*** (0.0047)	-0.0024** (0.0009)	-0.0023* (0.0011)	-0.0010 (0.0009)
Konstant	0.4941*** (0.0024)	0.5008*** (0.0075)	0.0867*** (0.0013)	0.0514*** (0.0017)	0.0389*** (0.0012)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>297288</i>	<i>248454</i>	<i>297288</i>	<i>208380</i>	<i>225404</i>
<i>r2</i>	<i>0.0024</i>	<i>0.0028</i>	<i>0.0002</i>	<i>0.0027</i>	<i>0.0008</i>

Banknasjonalitet:

				3 år	
Små selskaper	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0174*** (0.0029)	-0.1364*** (0.0080)	-0.0168*** (0.0017)	-0.0076*** (0.0017)	-0.0016 (0.0016)
Fra 2010	-0.0119*** (0.0025)	-0.0702*** (0.0066)	-0.0067*** (0.0012)	0.0004 (0.0016)	-0.0037** (0.0012)
Nasjonalitet (NO=1)	0.0429*** (0.0018)	-0.0559*** (0.0050)	-0.0232*** (0.0009)	-0.0192*** (0.0011)	0.0027*** (0.0008)
Nasjonalitet & 2008-9	0.0098** (0.0033)	0.0220* (0.0088)	0.0107*** (0.0019)	0.0117*** (0.0019)	-0.0028 (0.0018)
Nasjonalitet & Fra 2010	0.0277*** (0.0027)	-0.0235*** (0.0070)	0.0041** (0.0013)	0.0108*** (0.0017)	-0.0053*** (0.0013)
Konstant	0.4973*** (0.0017)	0.4589*** (0.0048)	0.1067*** (0.0008)	0.0880*** (0.0010)	0.0232*** (0.0007)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>441276</i>	<i>384887</i>	<i>441276</i>	<i>298978</i>	<i>332878</i>
<i>r2</i>	<i>0.0080</i>	<i>0.0049</i>	<i>0.0035</i>	<i>0.0024</i>	<i>0.0005</i>

				3 år	
Unge selskaper	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0175*** (0.0045)	-0.1226*** (0.0111)	-0.0077** (0.0027)	0.0095*** (0.0027)	-0.0060* (0.0030)
Fra 2010	-0.0233*** (0.0038)	-0.0281** (0.0094)	0.0026 (0.0020)	0.0110*** (0.0027)	-0.0070** (0.0022)
Nasjonalitet (NO=1)	0.0440*** (0.0025)	-0.0598*** (0.0068)	-0.0289*** (0.0014)	-0.0231*** (0.0018)	0.0031* (0.0014)
Nasjonalitet & 2008-9	0.0001 (0.0050)	0.0452*** (0.0122)	0.0147*** (0.0030)	0.0129*** (0.0030)	-0.0019 (0.0033)
Nasjonalitet & Fra 2010	0.0341*** (0.0041)	-0.0185 (0.0100)	0.0078*** (0.0022)	0.0157*** (0.0029)	-0.0103*** (0.0024)
Konstant	0.5388*** (0.0023)	0.3825*** (0.0064)	0.0975*** (0.0013)	0.0740*** (0.0017)	0.0349*** (0.0013)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>189257</i>	<i>166530</i>	<i>169782</i>	<i>128381</i>	<i>139240</i>
<i>r2</i>	<i>0.0075</i>	<i>0.0041</i>	<i>0.0035</i>	<i>0.0058</i>	<i>0.0012</i>

				3 år	
Skattefunnmottakere	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	-0.0315 (0.0241)	-0.0595 (0.1031)	0.0018 (0.0188)	-0.0040 (0.0176)	-0.0186*** (0.0050)
Fra 2010	-0.0082 (0.0170)	-0.1308 (0.0682)	-0.0322** (0.0119)	-0.0312 (0.0174)	-0.0032 (0.0085)
Nasjonalitet (NO=1)	0.0672*** (0.0121)	-0.1381* (0.0540)	-0.0324*** (0.0091)	-0.0301* (0.0123)	0.0095 (0.0060)
Nasjonalitet & 2008-9	0.0085 (0.0275)	-0.0487 (0.1148)	-0.0304 (0.0221)	-0.0102 (0.0209)	0.0168 (0.0110)
Nasjonalitet & Fra 2010	-0.0223 (0.0195)	0.0189 (0.0755)	0.0213 (0.0138)	0.0237 (0.0195)	-0.0086 (0.0105)
Konstant	0.3572*** (0.0105)	0.5998*** (0.0495)	0.0926*** (0.0079)	0.0666*** (0.0109)	0.0186*** (0.0050)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>4533</i>	<i>3792</i>	<i>4533</i>	<i>2638</i>	<i>3757</i>
<i>r2</i>	<i>0.0155</i>	<i>0.0085</i>	<i>0.0088</i>	<i>0.0066</i>	<i>0.0021</i>

				3 år	
Ikke eiendomsselskaper	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0111** (0.0034)	-0.1500*** (0.0112)	-0.0106*** (0.0021)	-0.0016 (0.0021)	-0.0011 (0.0023)
Fra 2010	-0.0185*** (0.0027)	-0.0839*** (0.0089)	-0.0066*** (0.0015)	0.0046* (0.0020)	-0.0044** (0.0016)
Nasjonalitet (NO=1)	0.0460*** (0.0019)	-0.0755*** (0.0067)	-0.0261*** (0.0011)	-0.0224*** (0.0014)	0.0033** (0.0010)
Nasjonalitet & 2008-9	0.0033 (0.0038)	0.0317* (0.0124)	0.0123*** (0.0024)	0.0130*** (0.0024)	-0.0018 (0.0025)
Nasjonalitet & Fra 2010	0.0131*** (0.0030)	-0.0006 (0.0097)	0.0093*** (0.0017)	0.0150*** (0.0022)	-0.0052** (0.0018)
Konstant	0.4285*** (0.0018)	0.5775*** (0.0064)	0.1126*** (0.0011)	0.0836*** (0.0013)	0.0295*** (0.0009)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>297288</i>	<i>248454</i>	<i>297288</i>	<i>208380</i>	<i>225404</i>
<i>r2</i>	<i>0.0084</i>	<i>0.0041</i>	<i>0.0034</i>	<i>0.0036</i>	<i>0.0004</i>

Sparebank vs. Forretningsbank:

				3 år	
Små selskaper	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0156*** (0.0022)	-0.1143*** (0.0058)	-0.0092*** (0.0013)	-0.0009 (0.0013)	-0.0026* (0.0012)
Fra 2010	-0.0005 (0.0019)	-0.0783*** (0.0046)	-0.0036*** (0.0009)	0.0054*** (0.0012)	-0.0058*** (0.0009)
Sparebank	0.0342*** (0.0016)	-0.0324*** (0.0042)	-0.0173*** (0.0008)	-0.0166*** (0.0010)	0.0035*** (0.0007)
Sparebank & 2008-9	0.0189*** (0.0031)	-0.0013 (0.0078)	0.0033 (0.0017)	0.0058*** (0.0017)	-0.0028 (0.0017)
Sparebank & Fra 2010	0.0201*** (0.0025)	-0.0147* (0.0060)	0.0007 (0.0012)	0.0055*** (0.0016)	-0.0034** (0.0012)
Konstant	0.5173*** (0.0012)	0.4236*** (0.0033)	0.0964*** (0.0006)	0.0814*** (0.0008)	0.0233*** (0.0005)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>422741</i>	<i>370583</i>	<i>422741</i>	<i>286281</i>	<i>319067</i>
<i>r2</i>	<i>0.0064</i>	<i>0.0042</i>	<i>0.0029</i>	<i>0.0026</i>	<i>0.0005</i>

				3 år	
Unge selskaper	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	framtidig avk.	Konkurs hyppighet
2008-9	0.0095** (0.0034)	-0.0832*** (0.0081)	0.0037 (0.0020)	0.0191*** (0.0020)	-0.0080*** (0.0022)
Fra 2010	-0.0080** (0.0028)	-0.0300*** (0.0064)	0.0078*** (0.0015)	0.0199*** (0.0020)	-0.0125*** (0.0015)
Sparebank	0.0311*** (0.0022)	-0.0227*** (0.0056)	-0.0188*** (0.0012)	-0.0160*** (0.0016)	0.0027* (0.0012)
Sparebank & 2008-9	0.0155*** (0.0047)	-0.0016 (0.0107)	0.0013 (0.0027)	0.0009 (0.0027)	0.0013 (0.0030)
Sparebank & Fra 2010	0.0235*** (0.0036)	-0.0204* (0.0083)	0.0021 (0.0019)	0.0050 (0.0026)	-0.0040* (0.0020)
Konstant	0.5608*** (0.0017)	0.3397*** (0.0043)	0.0837*** (0.0009)	0.0645*** (0.0012)	0.0354*** (0.0009)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>204100</i>	<i>180809</i>	<i>204100</i>	<i>134158</i>	<i>147270</i>
<i>r2</i>	<i>0.0054</i>	<i>0.0019</i>	<i>0.0033</i>	<i>0.0050</i>	<i>0.0013</i>

	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Skattefunnmottakere					
2008-9	-0.0211 (0.0194)	-0.1218 (0.0722)	-0.0082 (0.0135)	-0.0220 (0.0144)	-0.0020 (0.0093)
Fra 2010	-0.0135 (0.0133)	-0.1240* (0.0515)	-0.0161 (0.0089)	-0.0314* (0.0124)	0.0001 (0.0071)
Sparebank	0.0894*** (0.0123)	-0.1766*** (0.0483)	-0.0329*** (0.0086)	-0.0540*** (0.0119)	0.0131* (0.0066)
Sparebank & 2008-9	-0.0045 (0.0281)	0.0503 (0.1011)	-0.0324 (0.0200)	0.0238 (0.0210)	-0.0069 (0.0157)
Sparebank & Fra 2010	-0.0170 (0.0196)	0.0094 (0.0694)	-0.0015 (0.0135)	0.0316 (0.0187)	-0.0178 (0.0109)
Konstant	0.3644*** (0.0082)	0.5825*** (0.0378)	0.0843*** (0.0057)	0.0702*** (0.0080)	0.0191*** (0.0038)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>4328</i>	<i>3627</i>	<i>4328</i>	<i>2518</i>	<i>3578</i>
<i>r2</i>	<i>0.0293</i>	<i>0.0121</i>	<i>0.0124</i>	<i>0.0170</i>	<i>0.0018</i>

	Gjelds- andel	EBITDA/ Nettogjeld	Total avkastning	3 år framtidig avk.	Konkurs hyppighet
Ikke eiendomsselskaper					
2008-9	0.0088*** (0.0026)	-0.1278*** (0.0083)	-0.0021 (0.0016)	0.0064*** (0.0016)	-0.0025 (0.0017)
Fra 2010	-0.0159*** (0.0021)	-0.0800*** (0.0065)	-0.0009 (0.0012)	0.0113*** (0.0015)	-0.0065*** (0.0012)
Sparebank	0.0380*** (0.0018)	-0.0485*** (0.0058)	-0.0191*** (0.0010)	-0.0180*** (0.0013)	0.0036*** (0.0009)
Sparebank & 2008-9	0.0107** (0.0037)	0.0124 (0.0113)	0.0038 (0.0023)	0.0058** (0.0022)	-0.0010 (0.0024)
Sparebank & Fra 2010	0.0160*** (0.0029)	-0.0047 (0.0087)	0.0039* (0.0016)	0.0087*** (0.0021)	-0.0028 (0.0018)
Konstant	0.4476*** (0.0014)	0.5359*** (0.0046)	0.1009*** (0.0008)	0.0751*** (0.0010)	0.0301*** (0.0007)
<i>Antall observasjoner</i>	<i>281712</i>	<i>236684</i>	<i>281712</i>	<i>197658</i>	<i>213375</i>
<i>r2</i>	<i>0.0077</i>	<i>0.0035</i>	<i>0.0026</i>	<i>0.0035</i>	<i>0.0004</i>

11.4 OVERSIKT PER LANDSDEL

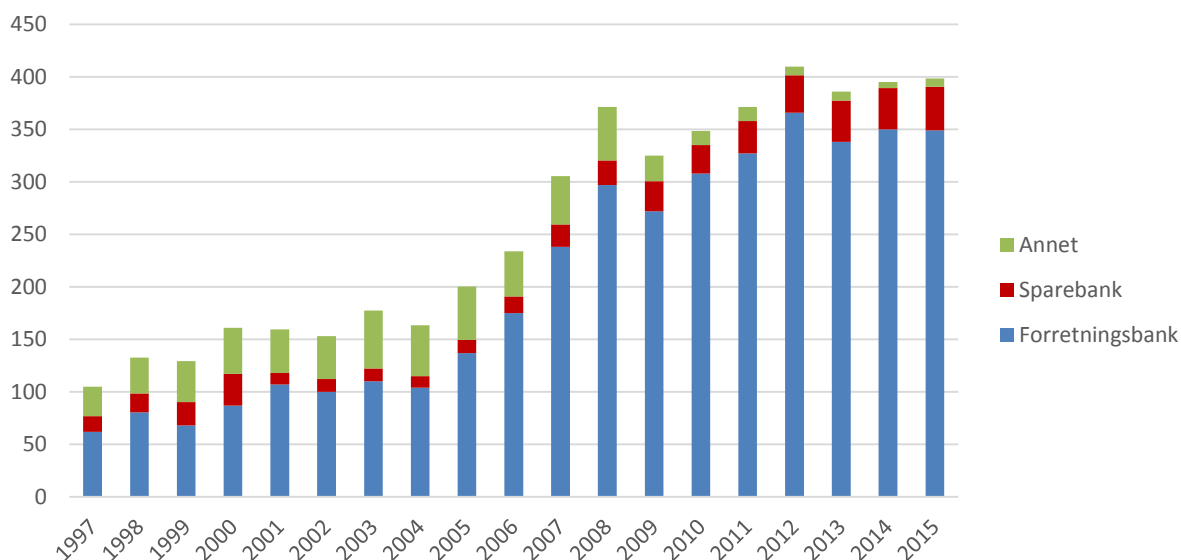
Alle analysene er gjort og presentert likt for hver landsdel. Grafer som viser forholdstall er vist med samme skala på y-aksen for å lette sammenligningene. Kommentarene er samlet og kortfattet ved innledning til analysen av hver landsdel siden grafene stort sett er selvforklarende. Kommentarene dekker hovedsakelig vesentlige avvik fra nasjonale forholdstall eller i forhold til andre landsdeler.

Tabeller med rentetallene i figurene er samlet i Vedlegg 11.5.2 og 11.5.3.

11.4.1 ØSTVIKEN

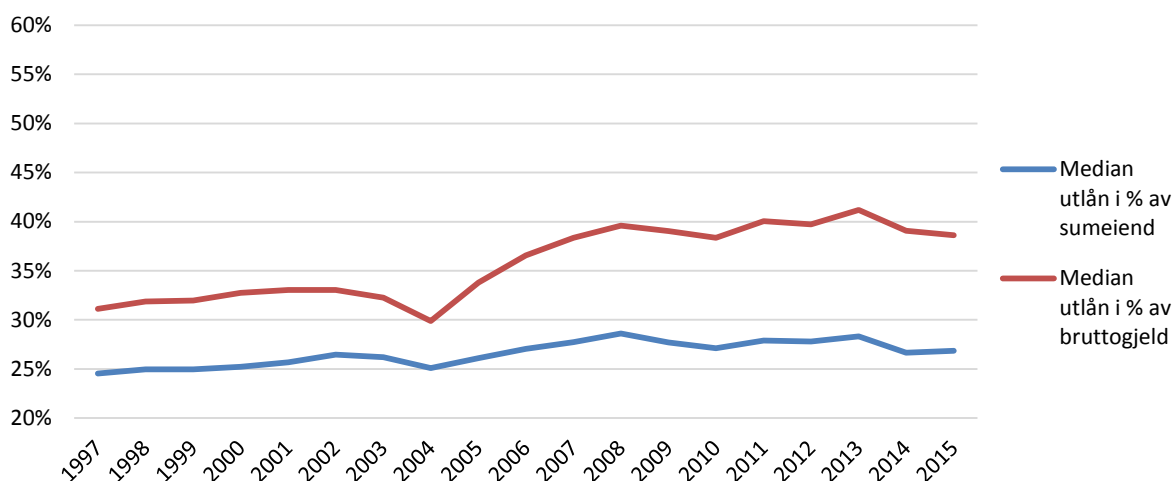
- Østviken utgjør en av de to største delene av bankmarkedet for utlån i Norge og volumutviklingen er derfor samlet lite avvikende fra landsgjennomsnittet, bortsett fra at sparebankenes andel er generelt mindre og andre aktørers andel er større på utlån.
- Betydningen av banklån er relativt små for den gjennomsnittlige bedriften.
- Rentemarginene er noe lavere enn de nasjonale statistikkene, mens standardavviket for lånerente vs. NIBOR er jevnt fallende fram til 2007 for så å stige. Standardavviket for øvrige rentemarginer er noe korrelert med markedsutviklingen generelt.
- Lånemarkedet blir jevnt mer konsentrert, med et kraftig hopp i 2003/2004 for konsentrasjonsindeksene. Tabellen over markedsstruktur og rangering viser også en sterkt økende andel til Topp 3-bankene og stort sett fallende andeler for de øvrige aktørene. Oversikten over antall bedriftskunder skiller seg ut ved at de både er mer spredd og Topp 3-bankene har en liten og knapt voksende andel. Tolkningen blir at de største bankene trolig tar de største kundene.

Bedriftsutlån Østviken, mrd. NOK

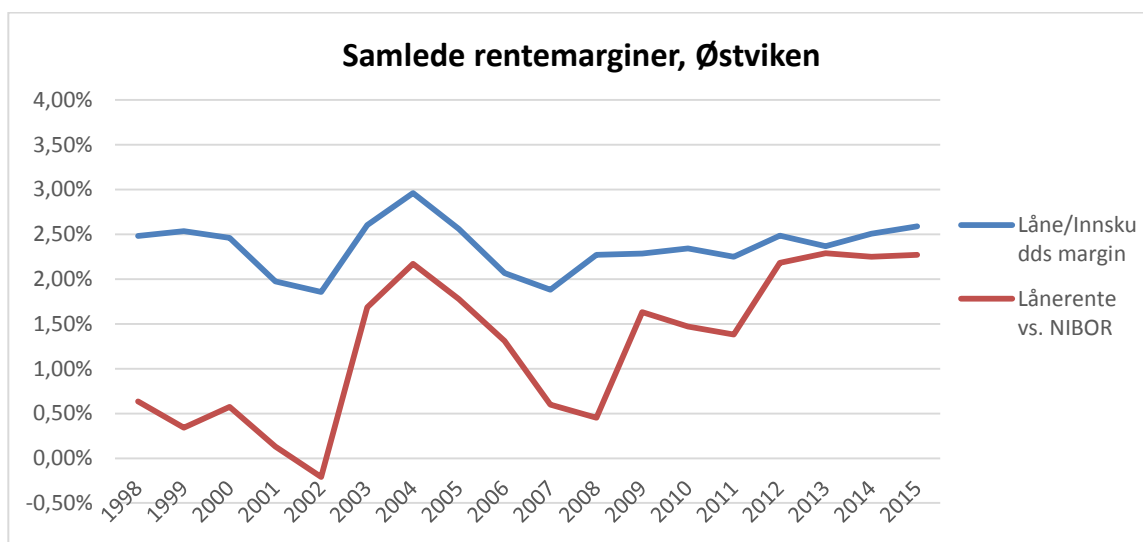

FIGUR 0-2

Betydningen av banklån, Østviken

FIGUR 0-3

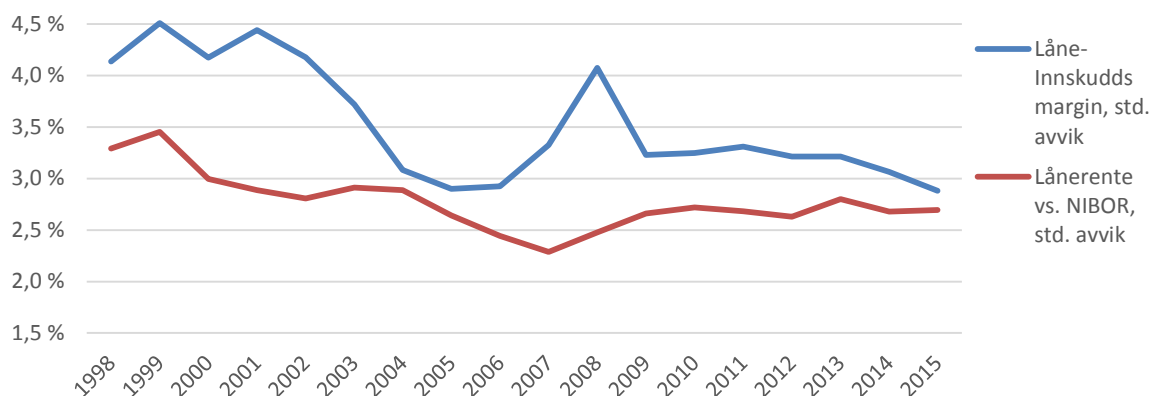
FIGUR 0-4

Gjennomsnittlige rentemarginer, Østviken

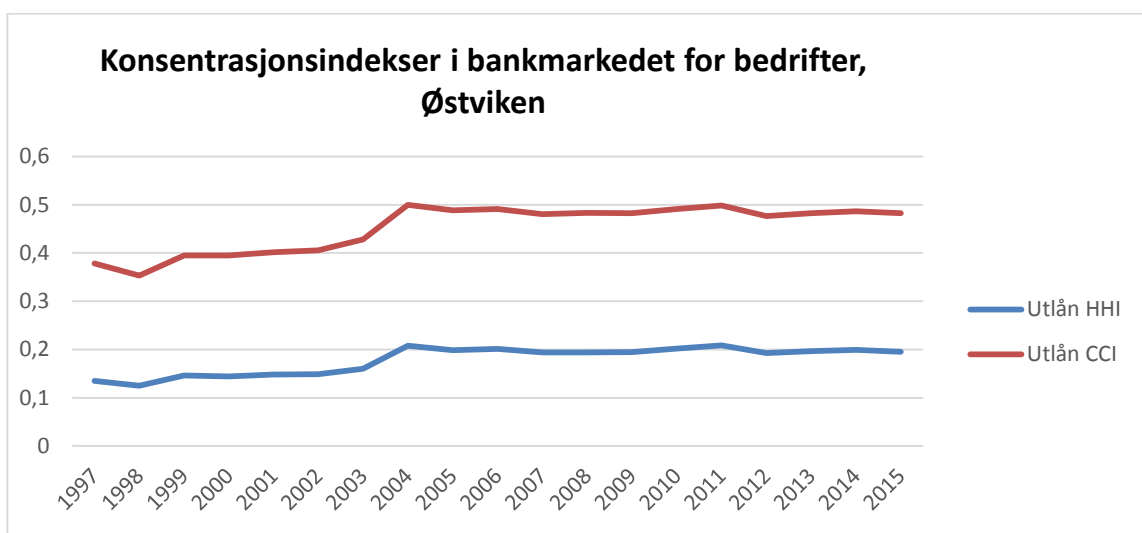
FIGUR 0-5

Rentemarginer-spredning, Østviken

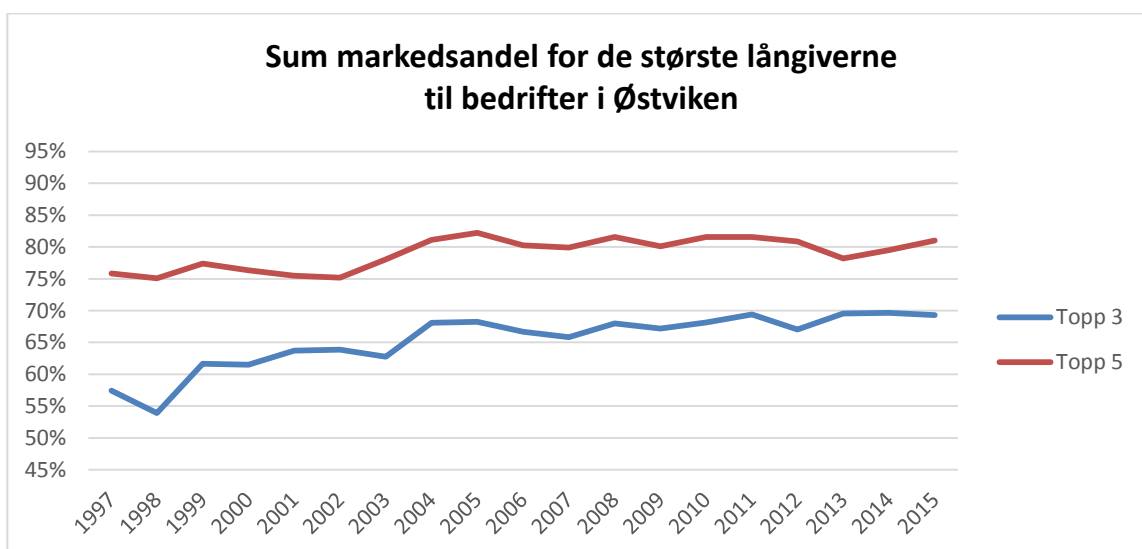
FIGUR 0-6

Konsentrasjonsindekser i bankmarkedet for bedrifter, Østviken

FIGUR 0-7

Sum markedsandel for de største långiverne til bedrifter i Østviken

FIGUR 0-8

Bedriftsutlån-Østviken

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	60364	57,4%	57,4%	1-3	276018	69,2%	69,2%	21 %
4	13044	12,4%	69,8%	4	36848	9,3%	78,5%	-25 %
5	6219	5,9%	75,7%	5	9772	2,5%	80,9%	-59 %
6	4363	4,2%	79,9%	6	6855	1,7%	82,6%	-59 %
7	3815	3,6%	83,5%	7	6796	1,7%	84,3%	-53 %
8	2230	2,1%	85,6%	8	6267	1,6%	85,9%	-26 %
9	2136	2,0%	87,7%	9	5969	1,5%	87,4%	-26 %
10	1810	1,7%	89,4%	10	5920	1,5%	88,9%	-13 %
Øvrige	11179	10,6%		Øvrige	44314	11,1%		5 %
Total	105163			Total	398870			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		279,3%	7,7%
					Reell		165,1%	5,6%

Forretningsvolum-Østviken

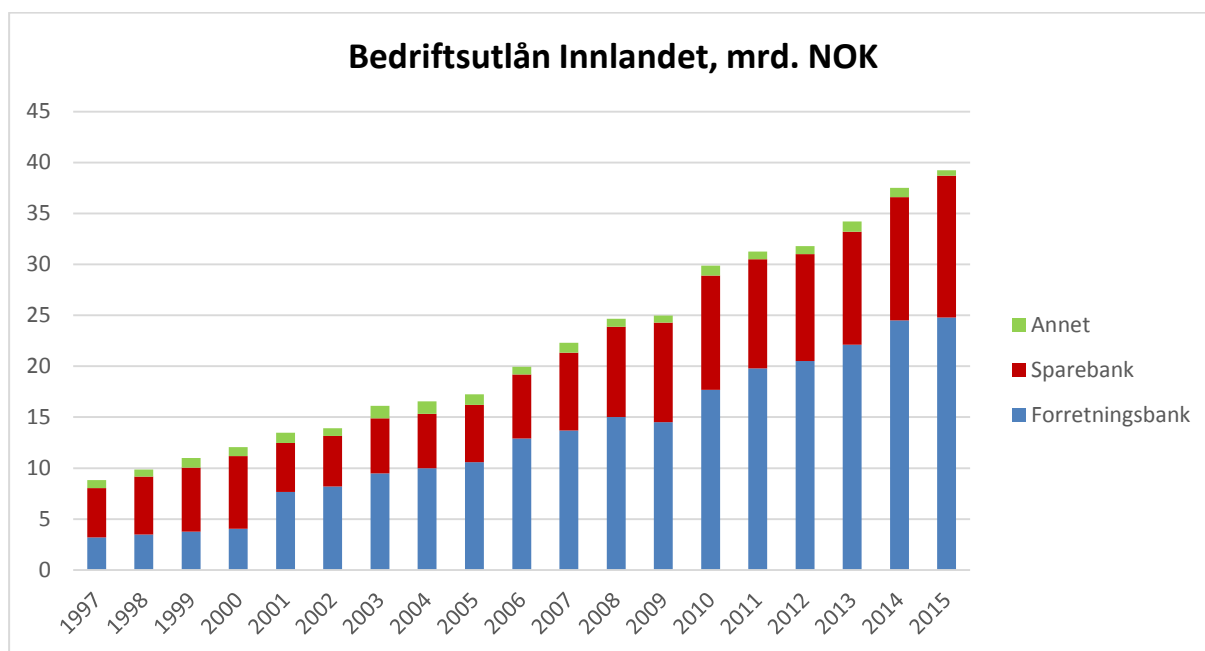
1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	106154	61,4%	61,4%	1-3	479444	69,8%	69,8%	14 %
4	13430	7,8%	69,2%	4	70584	10,3%	80,1%	33 %
5	13044	7,5%	76,7%	5	9772	1,4%	81,5%	-81 %
6	6225	3,6%	80,3%	6	9609	1,4%	82,9%	-61 %
7	5131	3,0%	83,3%	7	9400	1,4%	84,3%	-54 %
8	3800	2,2%	85,5%	8	9062	1,3%	85,6%	-40 %
9	3665	2,1%	87,6%	9	8872	1,3%	86,9%	-39 %
10	3190	1,8%	89,4%	10	6328	0,9%	87,8%	-50 %
Øvrige	18274	10,6%		Øvrige	83649	12,2%		15 %
Total	172889			Total	686883			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		297,3%	8,0%
					Reell		177,7%	5,8%

Antall kunder-Østviken

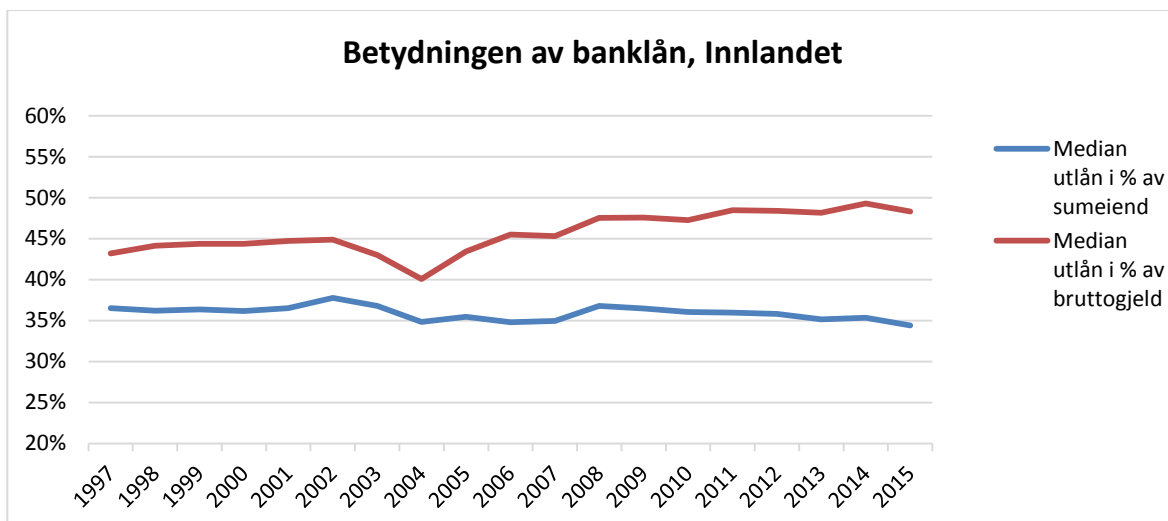
1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	38495	59,0%	59,0%	1-3	76592	60,3%	60,3%	2 %
4	10731	16,4%	75,5%	4	7027	5,5%	65,9%	-66 %
5	1784	2,7%	78,2%	5	2595	2,0%	67,9%	-25 %
6	1738	2,7%	80,9%	6	2549	2,0%	69,9%	-25 %
7	1445	2,2%	83,1%	7	2503	2,0%	71,9%	-11 %
8	1361	2,1%	85,2%	8	2500	2,0%	73,9%	-6 %
9	1334	2,0%	87,2%	9	2477	2,0%	75,8%	-5 %
10	1014	1,6%	88,8%	10	1864	1,5%	77,3%	-6 %
Øvrige	7338	11,2%		Øvrige	28830	22,7%		
Total	65240			Total	126937			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		94,6%	3,8%

11.4.2 INNLANDET

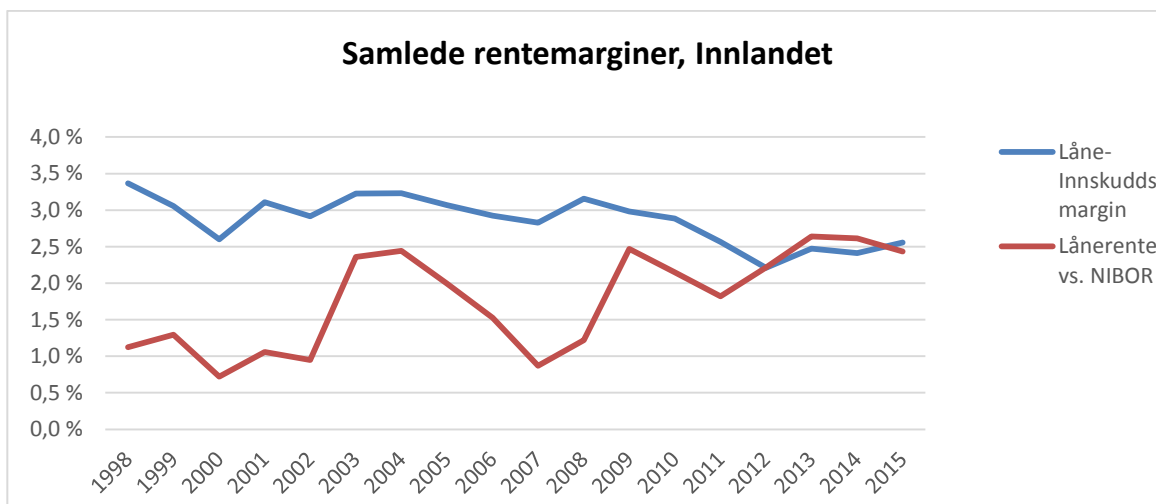
- Innlandet er med 4 % en liten del av banklånemarkedet i Norge. Volumveksten er lavere og jevnere enn for landet samlet og sparebankene har en vesentlig større markedsandel.
- Bankfinansiering er en høy og stabil andel av selskapenes bruttogjeld sammenlignet med resten av landet.
- Rentemarginene er mer stabile enn i andre deler av landet, både om en ser på utviklingen av årlige gjennomsnitt og nivå og utvikling på standardavviket for de ulike rentemarginene.
- Markedet er konsentrert og opplevde en klar økning rundt 2004, men etter den tid har konsentrasjonen blitt redusert og konkurransen styrket uavhengig av hvilket mål man vurderer. En nyanse er at nr 4 og nr 5 bankene ser ut til å ha mistet vesentlige markedsandeler til Topp 3 i 2004/2005.
- Tabellen som viser endringer i markedsstruktur viser at fra et høyt nivå så har ikke Topp 3 bankenes andel økt mye og det er større variasjon i relative andelsendringer for de andre bankene. I forhold til for eksempel Østviklen så har Topp 3 bankene hatt vesentlig større økning i andelen av kunder målt i antall enn målt i volum og slik sett trolig blitt sterkere også på små bedrifter.

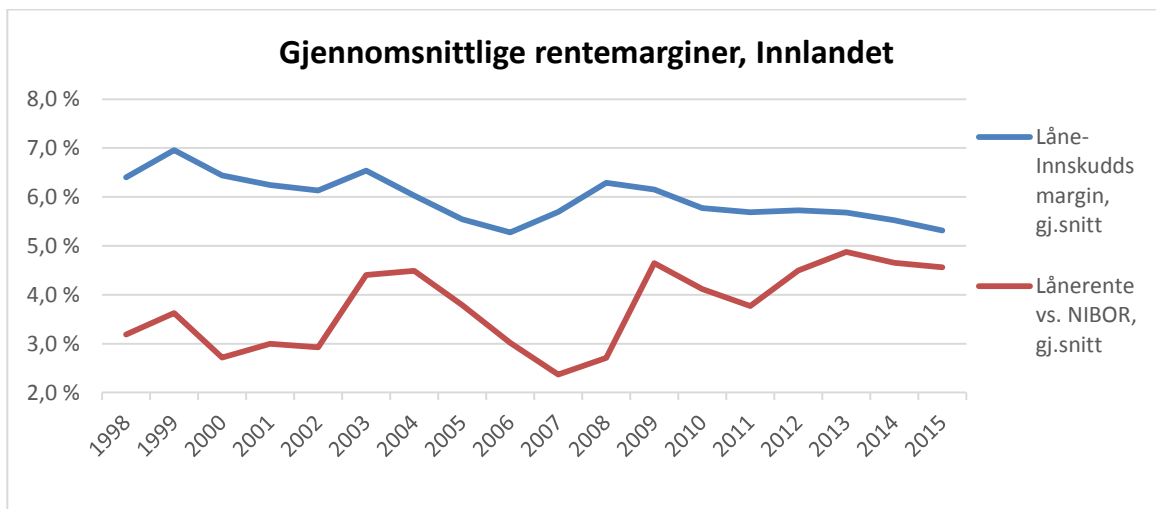
FIGUR 0-9

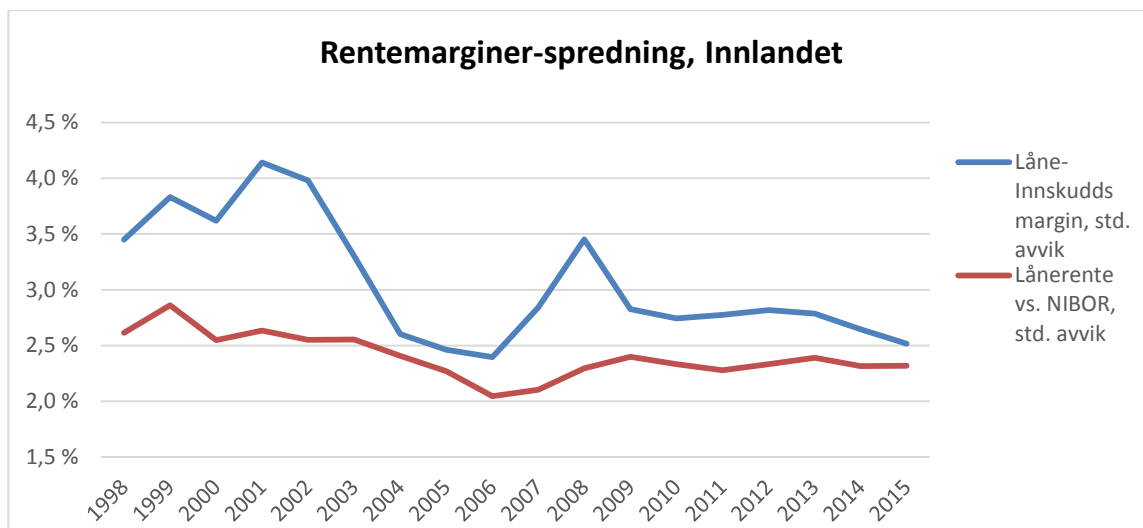
FIGUR 0-10

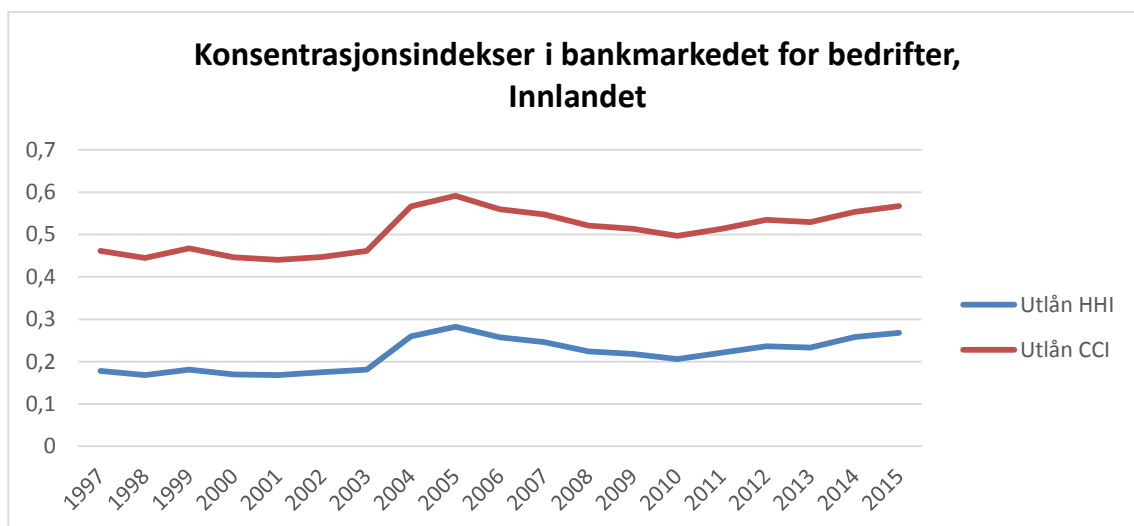
FIGUR 0-11

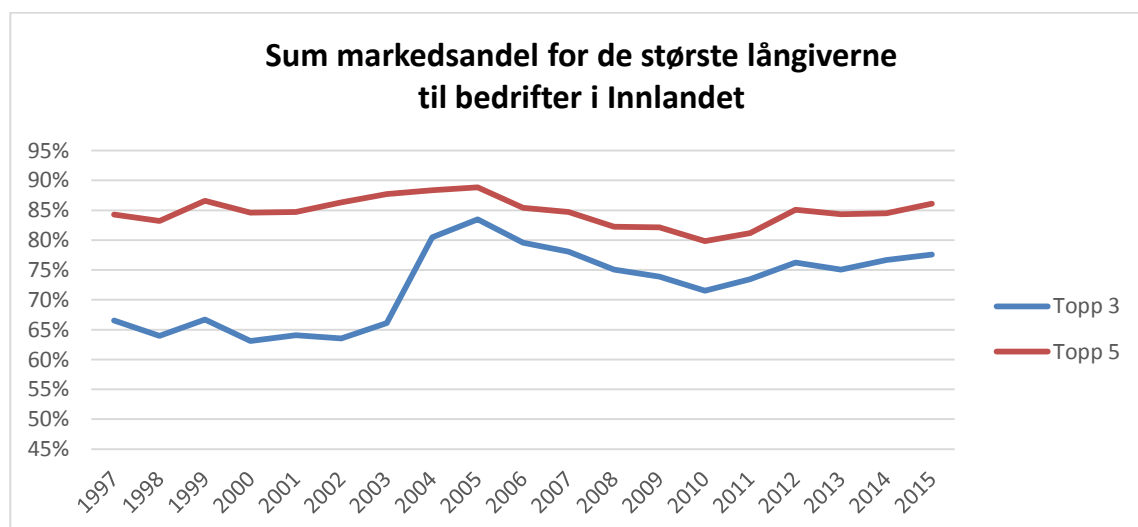
FIGUR 0-12

FIGUR 0-13

FIGUR 0-14

FIGUR 0-15

Bedriftsutlån-Innlandet

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	5864	66,5%	66,5%	1-3	30459	77,6%	77,6%	17 %
4	1285	14,6%	81,1%	4	1878	4,8%	82,4%	-67 %
5	278	3,2%	84,3%	5	1473	3,8%	86,1%	19 %
6	214	2,4%	86,7%	6	843	2,2%	88,3%	-12 %
7	138	1,6%	88,3%	7	782	2,0%	90,3%	27 %
8	115	1,3%	89,6%	8	632	1,6%	91,9%	24 %
9	113	1,3%	90,9%	9	617	1,6%	93,5%	22 %
10	99	1,1%	92,0%	10	318	0,8%	94,3%	-28 %
Øvrige	707	8,0%		Øvrige	2253	5,7%		-28 %
Total	8817			Total	39251			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		345,2%	8,6%
					Reell		211,2%	6,5%

Forretningsvolum-Innlandet

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	8602	66,4%	66,4%	1-3	44463	76,4%	76,4%	15 %
4	1817	14,0%	80,4%	4	2376	4,1%	80,5%	-71 %
5	424	3,3%	83,7%	5	2118	3,6%	84,1%	11 %
6	294	2,3%	85,9%	6	1370	2,4%	86,5%	4 %
7	214	1,7%	87,6%	7	1349	2,3%	88,8%	41 %
8	167	1,3%	88,9%	8	1031	1,8%	90,6%	37 %
9	164	1,3%	90,2%	9	782	1,3%	91,9%	6 %
10	158	1,2%	91,4%	10	680	1,2%	93,1%	-4 %
Øvrige	1118	8,6%		Øvrige	4033	6,9%		-20 %
Total	12955			Total	58198			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		349,2%	8,7%
					Reell		214,0%	6,6%

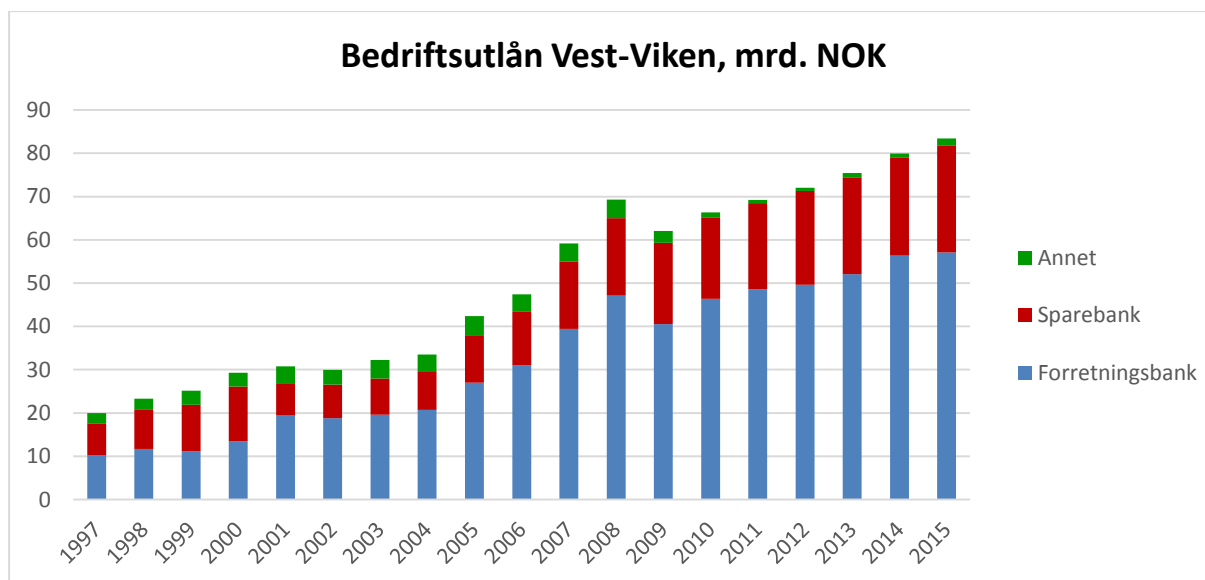
Antall kunder-Innlandet

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	5256	56,2%	56,2%	1-3	12561	64,2%	64,2%	14 %
4	1314	14,0%	70,2%	4	980	5,0%	69,2%	-64 %
5	1141	12,2%	82,4%	5	751	3,8%	73,0%	-69 %
6	285	3,0%	85,5%	6	539	2,8%	75,7%	-10 %
7	150	1,6%	87,1%	7	456	2,3%	78,1%	45 %
8	132	1,4%	88,5%	8	447	2,3%	80,4%	62 %
9	131	1,4%	89,9%	9	353	1,8%	82,2%	29 %
10	124	1,3%	91,2%	10	301	1,5%	83,7%	16 %
Øvrige	824	8,8%		Øvrige	3192	16,3%		85 %
Total	9357			Total	19580			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		109,3%	4,2%

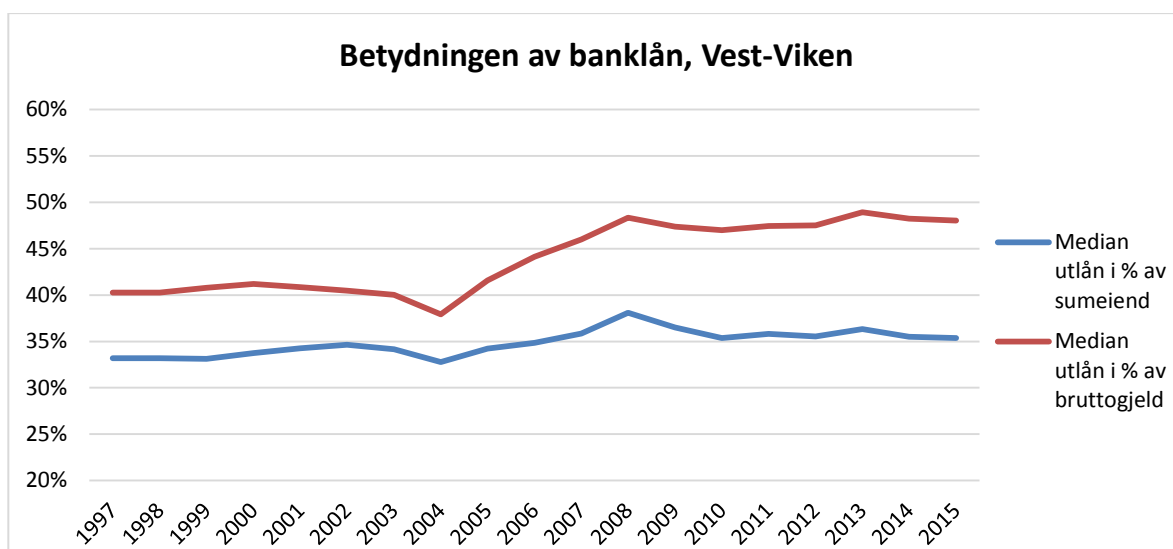
TABELL 0-2

11.4.3 VEST-VIKEN

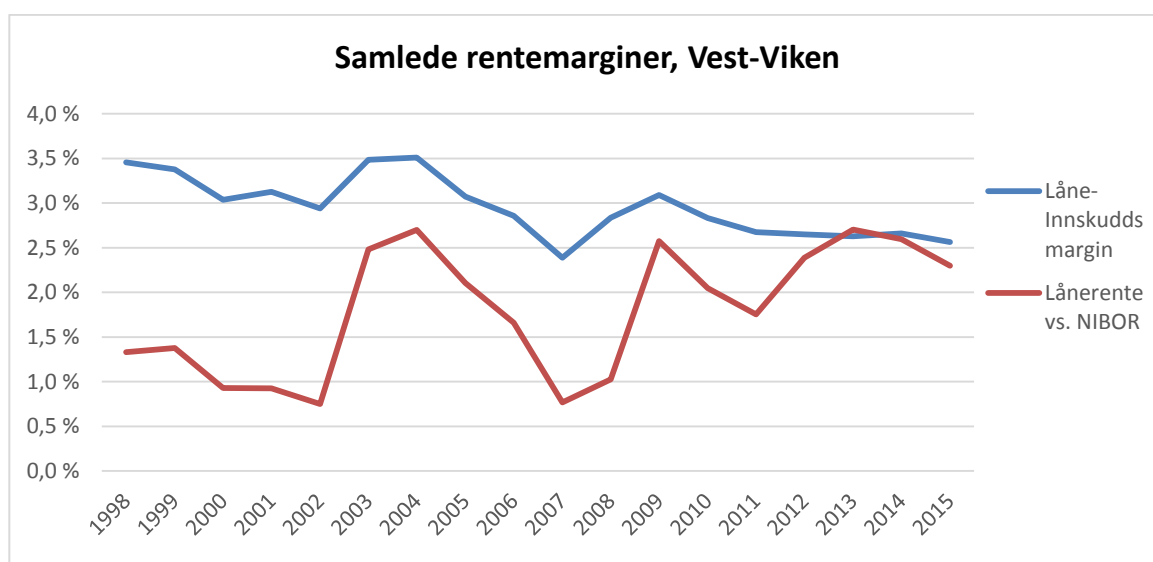
- Vest-Viken utgjør 7 % av utlånsmarkedet og har hatt en vekst noe over landsgjennomsnittet.
- Banklån har forholdsvis stor og økende betydning for bedriftenes gjeldsfinansiering.
- Rentemarginene på lån ligger noe over landsgjennomsnittet selv om de er fallende i perioden fram til 2007. Variasjonen i rentemarginer er mindre enn for andre landsdeler, men har samme variasjon over tid.
- Markedskonsentrasjonen både målt med indekser og markedsandeler er lavere enn i andre landsdeler og bortsett fra et hopp i 2003/2004 så er den stabil for utlån og fallende for innskudd.
- Markedsstrukturtabellen viser fallende relativ markedsandel for Topp 3 bankene og stort sett økende for alle andre banker.

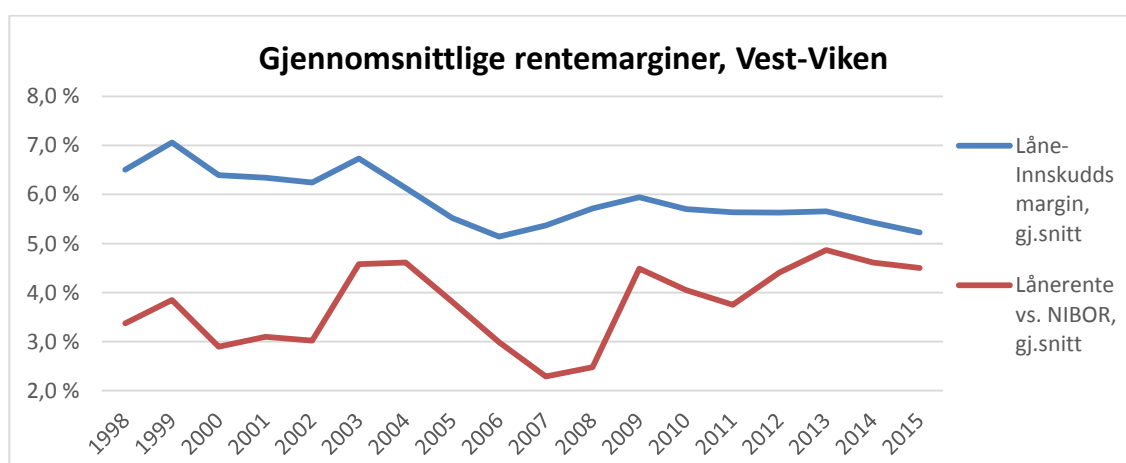
FIGUR 0-16

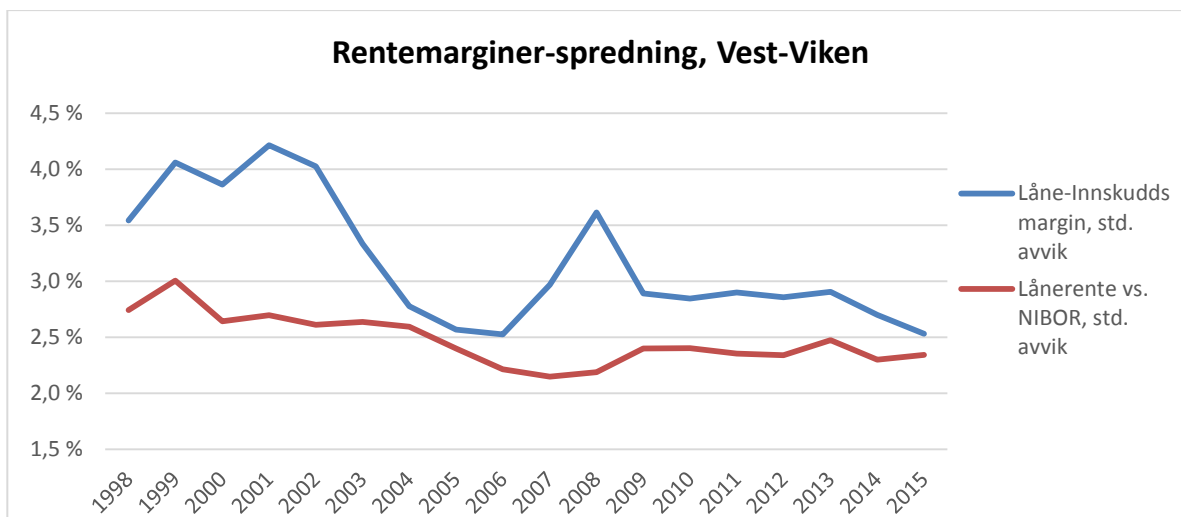
FIGUR 0-17

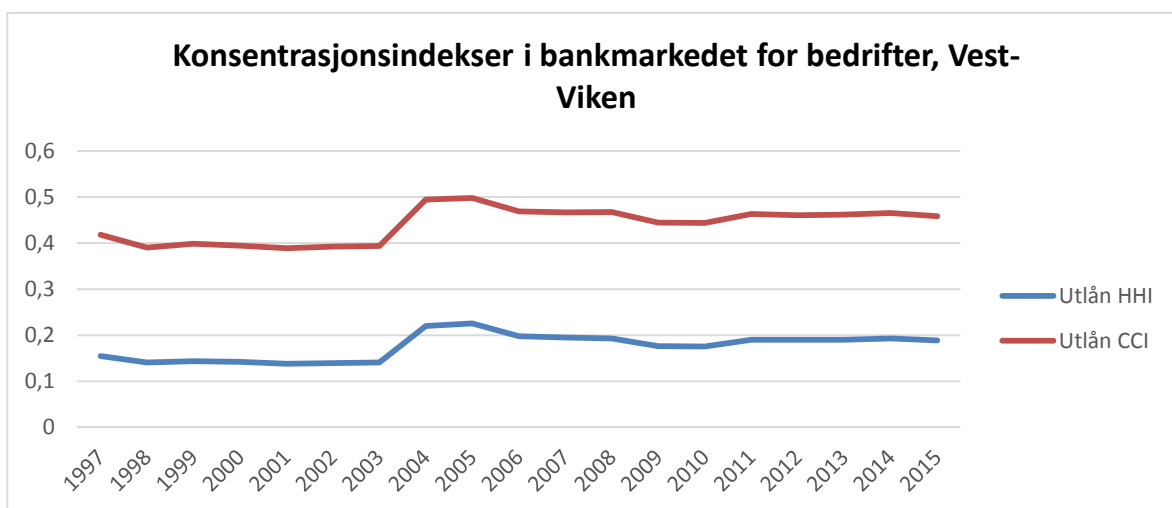
FIGUR 0-18

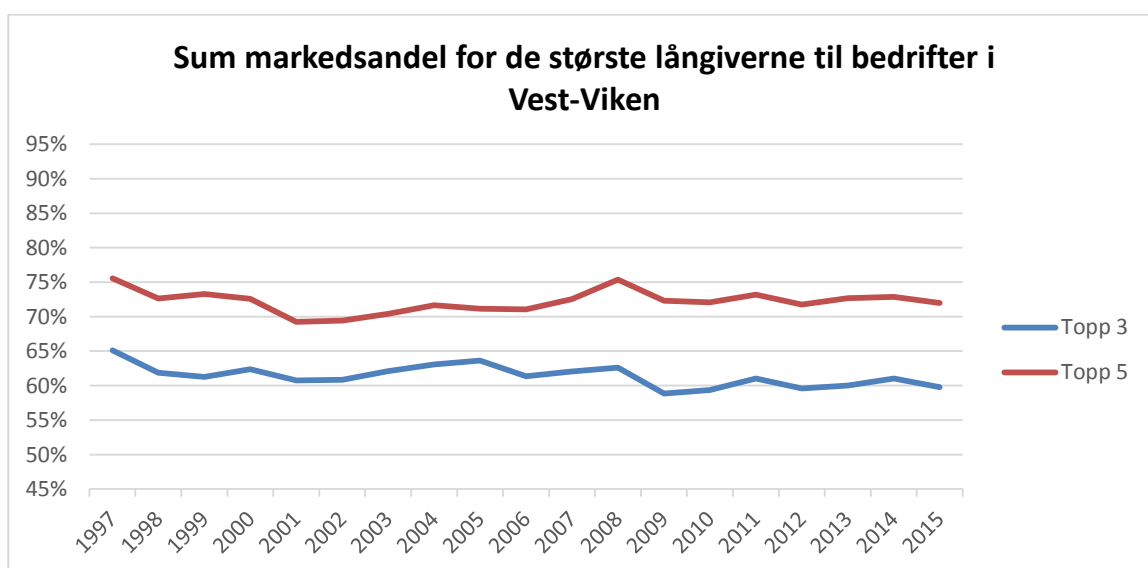
FIGUR 0-19

FIGUR 0-20

FIGUR 0-21

FIGUR 0-22

Bedriftsutlån-Vest-Viken

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	13333	65,5%	65,5%	1-3	49875	59,7%	59,7%	-9 %
4	1109	5,5%	71,0%	4	5457	6,5%	66,3%	20 %
5	1004	4,9%	75,9%	5	4770	5,7%	72,0%	16 %
6	483	2,4%	78,3%	6	3380	4,1%	76,0%	71 %
7	427	2,1%	80,4%	7	3164	3,8%	79,8%	80 %
8	355	1,7%	82,1%	8	1912	2,3%	82,1%	32 %
9	297	1,5%	83,6%	9	1485	1,8%	83,9%	22 %
10	250	1,2%	84,8%	10	1351	1,6%	85,5%	32 %
Øvrige	3098	15,2%		Øvrige	12091	14,5%		-5 %
Total	20355			Total	83500			
						Samlet		Årlig
				Vekst:	Nominell	310,2%		8,2%
					Reell	186,7%		6,0%

Forretningsvolum-Vest-Viken

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	20109	65,0%	65,0%	1-3	79030	60,2%	60,2%	-7 %
4	1760	5,7%	70,7%	4	7561	5,8%	65,9%	1 %
5	1710	5,5%	76,2%	5	7521	5,7%	71,6%	4 %
6	520	1,7%	77,9%	6	5032	3,8%	75,5%	128 %
7	500	1,6%	79,5%	7	4383	3,3%	78,8%	107 %
8	486	1,6%	81,1%	8	3070	2,3%	81,1%	49 %
9	483	1,6%	82,6%	9	2843	2,2%	83,3%	38 %
10	392	1,3%	83,9%	10	2104	1,6%	84,9%	27 %
Øvrige	4987	16,1%		Øvrige	19853	15,1%		-6 %
Total	30937			Total	131389			
						Samlet		Årlig
				Vekst:	Nominell	324,7%		8,4%
					Reell	196,9%		6,2%

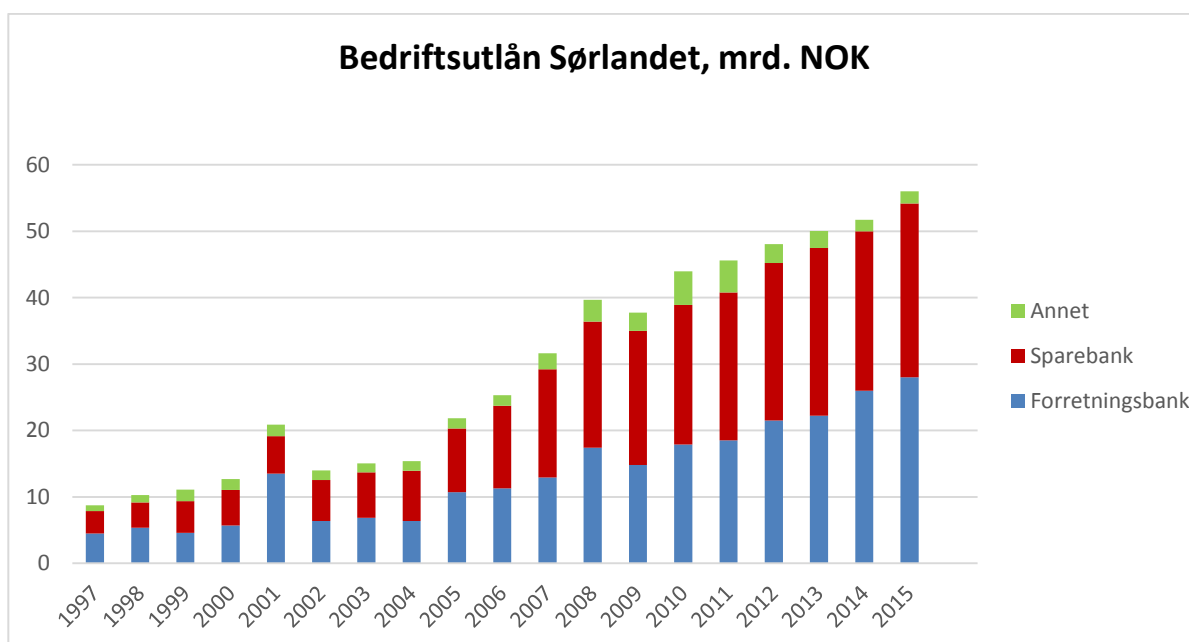
Antall kunder-Vest-Viken

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	12131	55,1%	55,1%	1-3	23380	50,2%	50,2%	-9 %
4	2091	9,5%	64,7%	4	2009	4,3%	54,5%	-55 %
5	1496	6,8%	71,5%	5	1986	4,3%	58,8%	-37 %
6	830	3,8%	75,2%	6	1923	4,1%	62,9%	9 %
7	544	2,5%	77,7%	7	1910	4,1%	67,0%	66 %
8	379	1,7%	79,4%	8	1303	2,8%	69,8%	62 %
9	322	1,5%	80,9%	9	1177	2,5%	72,3%	73 %
10	304	1,4%	82,3%	10	1051	2,3%	74,6%	63 %
Øvrige	3900	17,7%		Øvrige	11828	25,4%		43 %
Total	21997			Total	46567			
						Samlet		Årlig
				Vekst:	Nominell	111,7%		4,3%

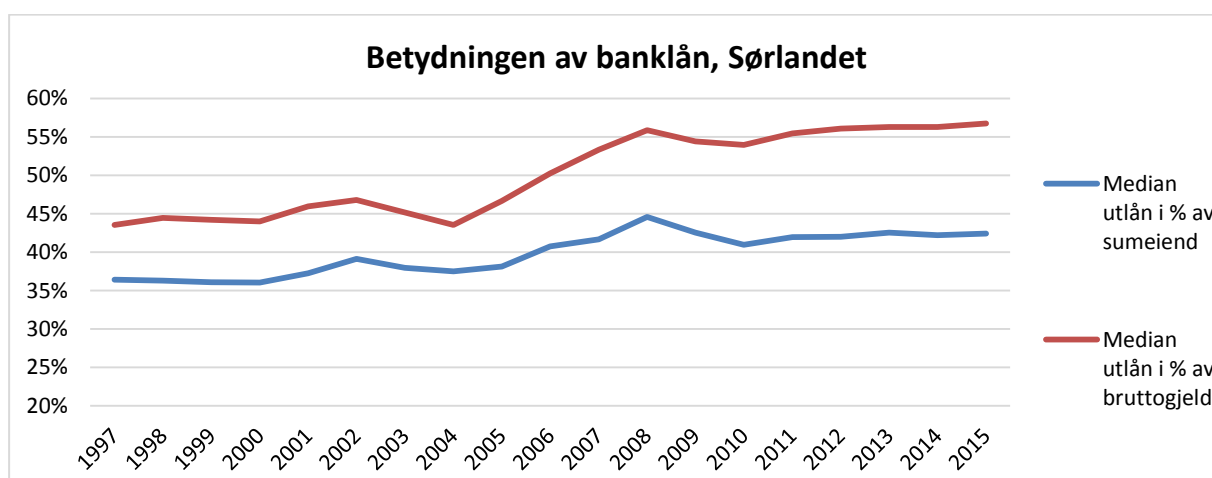
TABELL 0-3

11.4.4 SØRLANDET

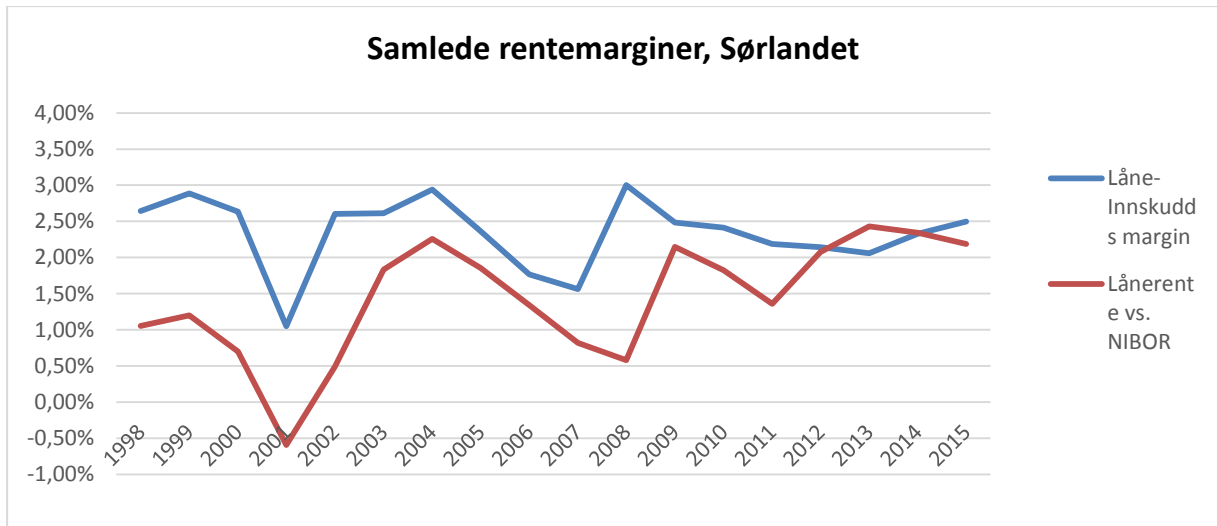
- Sørlandet utgjør 5 % av utlånsmarkedet. Utlånsveksten har vært klart større enn landsgjennomsnittet, men fra et lavt nivå. Sparebankene har samlet over halvparten av utlånsmarkedet.
- Utlån betyr mer for selskapene enn landsgjennomsnittet.
- Rentemarginene er noe mindre enn landsgjennomsnittet, men gjennomsnittet svinger samtidig en god del mer. Standardavviket rundt gjennomsnittene er noe lavere, svinger mindre og er fallende sammenlignet med andre landsdeler.
- Markedskonsentrasjonen er klart fallende over hele perioden. Konsentrasjonen er i 2009 blant de laveste i landet.
- Markedsstrukturtabellen viser også at omtrent alle andre banker enn Topp 3 har økende relativ markedsandel.

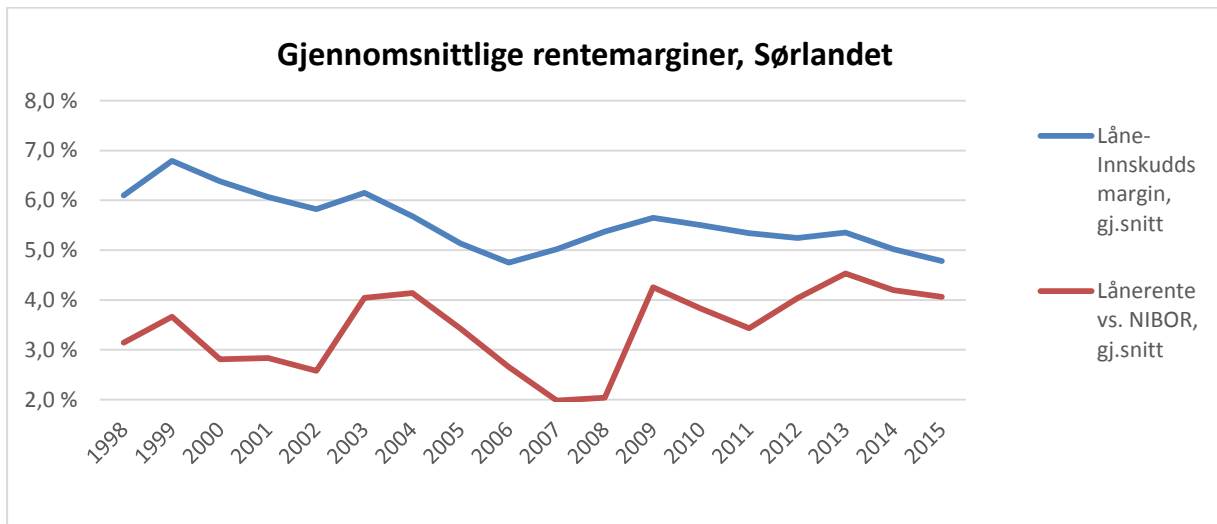
FIGUR 0-23

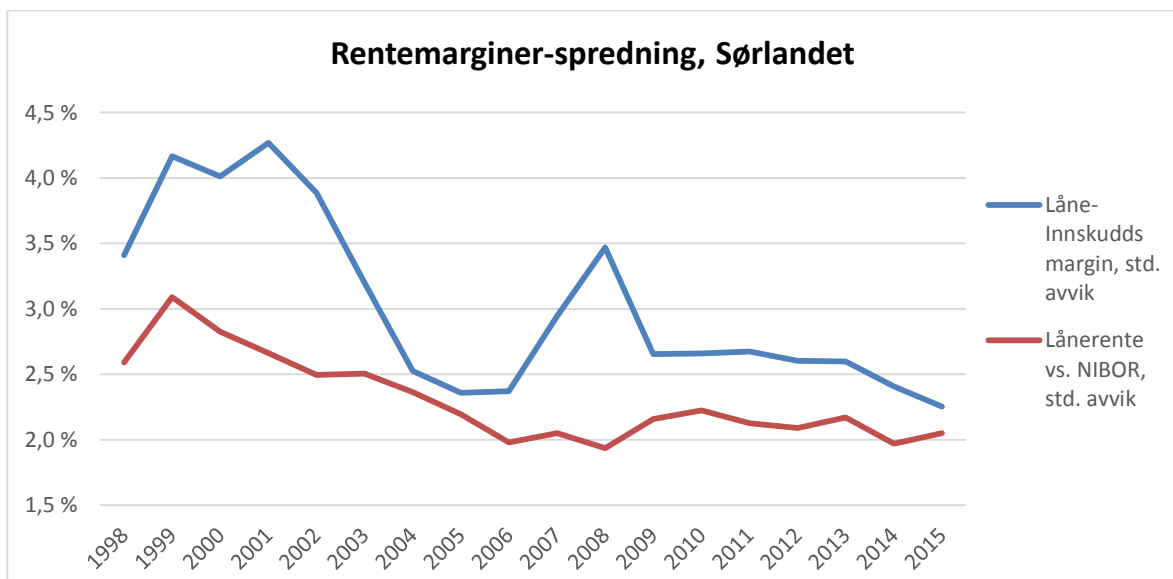
FIGUR 0-24

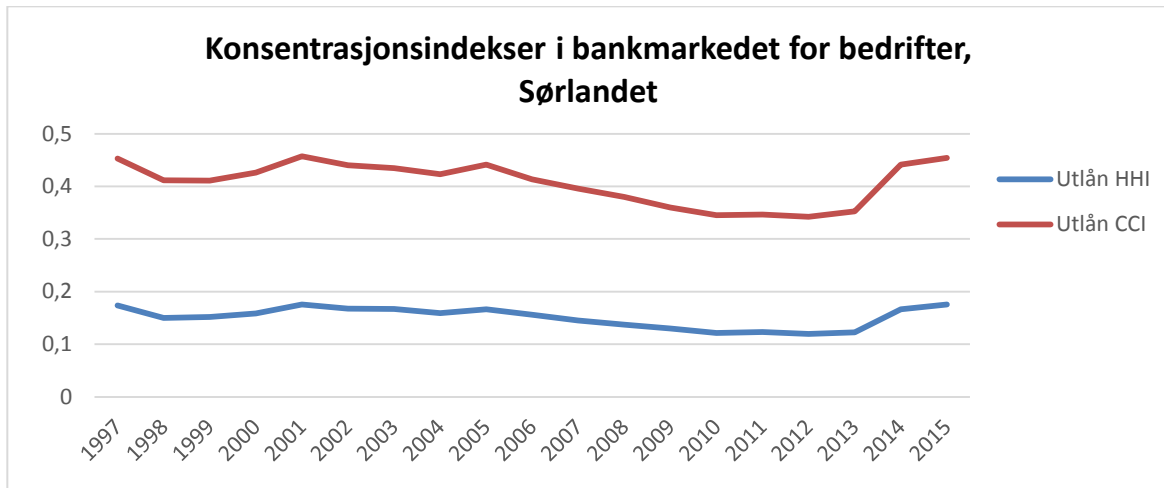
FIGUR 0-25

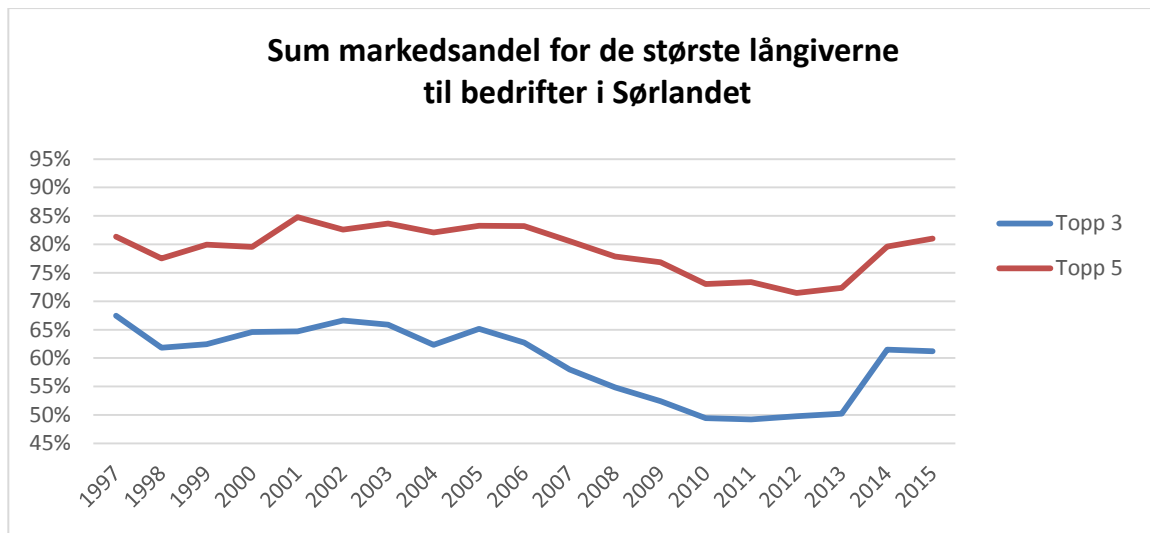
FIGUR 0-26

FIGUR 0-27

FIGUR 0-28

FIGUR 0-29

Bedriftsutlån - Sørlandet

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	5903	67,4%	67,4%	1-3	34291	61,2%	61,2%	-9 %
4	900	10,3%	77,7%	4	5636	10,1%	71,3%	-2 %
5	313	3,6%	81,3%	5	5487	9,8%	81,1%	173 %
6	286	3,3%	84,5%	6	3536	6,3%	87,4%	94 %
7	228	2,6%	87,2%	7	1380	2,5%	89,9%	-6 %
8	184	2,1%	89,3%	8	988	1,8%	91,6%	-17 %
9	173	2,0%	91,2%	9	795	1,4%	93,0%	-28 %
10	112	1,3%	92,5%	10	650	1,2%	94,2%	-9 %
Øvrige	655	7,5%		Øvrige	3250	5,8%		-22 %
Total	8759			Total	56031			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		539,7%	10,9%
					Reell		347,2%	8,7%

Forretningsvolum - Sørlandet

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	10355	70,7%	70,7%	1-3	57080	65,6%	65,6%	-7 %
4	1453	9,9%	80,6%	4	6149	7,1%	72,7%	-29 %
5	364	2,5%	83,1%	5	5956	6,8%	79,5%	175 %
6	295	2,0%	85,1%	6	5636	6,5%	86,0%	222 %
7	290	2,0%	87,1%	7	2681	3,1%	89,1%	56 %
8	284	1,9%	89,1%	8	1511	1,7%	90,8%	-10 %
9	215	1,5%	90,5%	9	1380	1,6%	92,4%	7 %
10	158	1,1%	91,6%	10	984	1,1%	93,5%	5 %
Øvrige	1230	8,4%		Øvrige	5656	6,5%		-23 %
Total	14647			Total	87012			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		494,1%	10,4%
					Reell		315,2%	8,2%

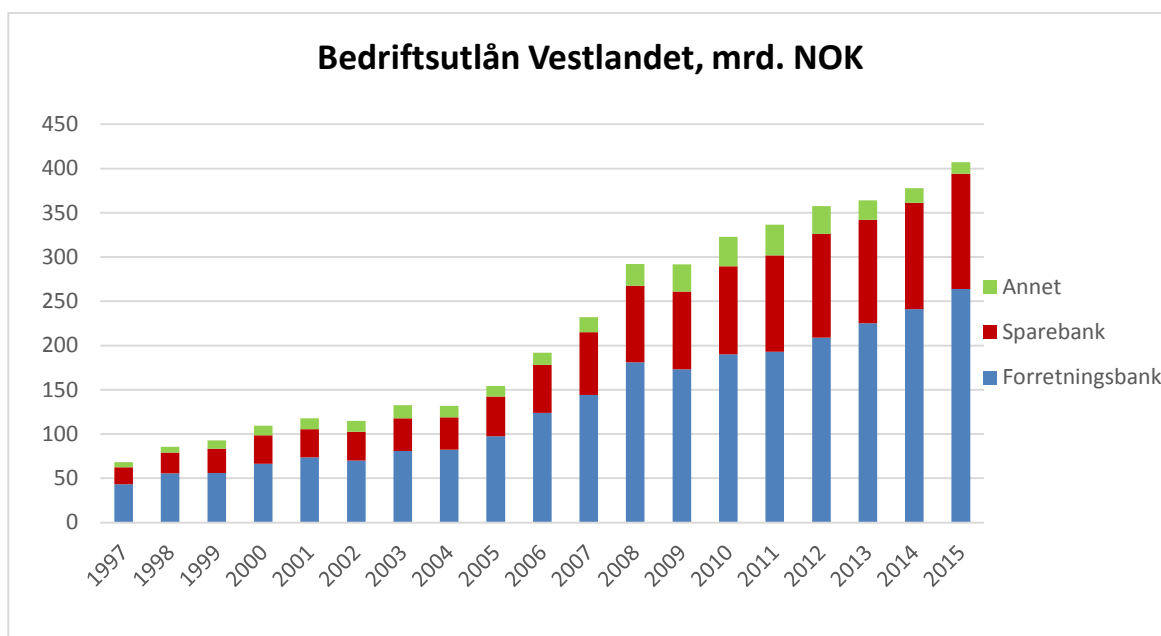
Antall kunder - Sørlandet

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	4568	55,5%	55,5%	1-3	12937	62,0%	62,0%	12 %
4	1289	15,7%	71,1%	4	1656	7,9%	69,9%	-49 %
5	905	11,0%	82,1%	5	864	4,1%	74,1%	-62 %
6	144	1,7%	83,9%	6	702	3,4%	77,4%	92 %
6	144	1,7%	85,6%	7	457	2,2%	79,6%	25 %
8	133	1,6%	87,2%	8	424	2,0%	81,6%	26 %
9	102	1,2%	88,5%	9	364	1,7%	83,4%	41 %
9	102	1,2%	89,7%	10	308	1,5%	84,9%	19 %
Øvrige	847	10,3%		Øvrige	3159	15,1%		47 %
Total	8234			Total	20871			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		153,5%	5,3%

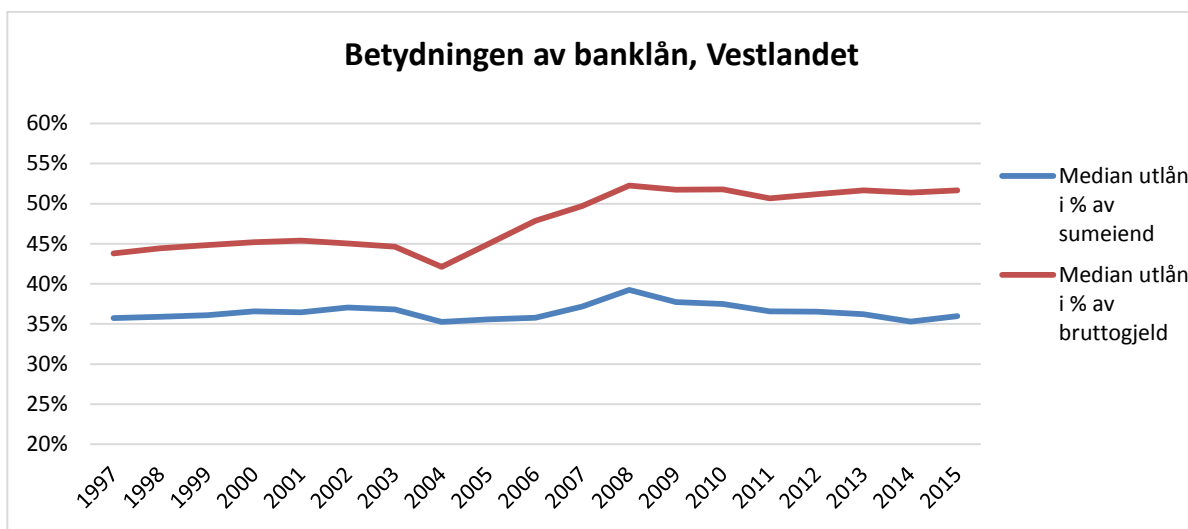
TABELL 0-4

11.4.5 VESTLANDET

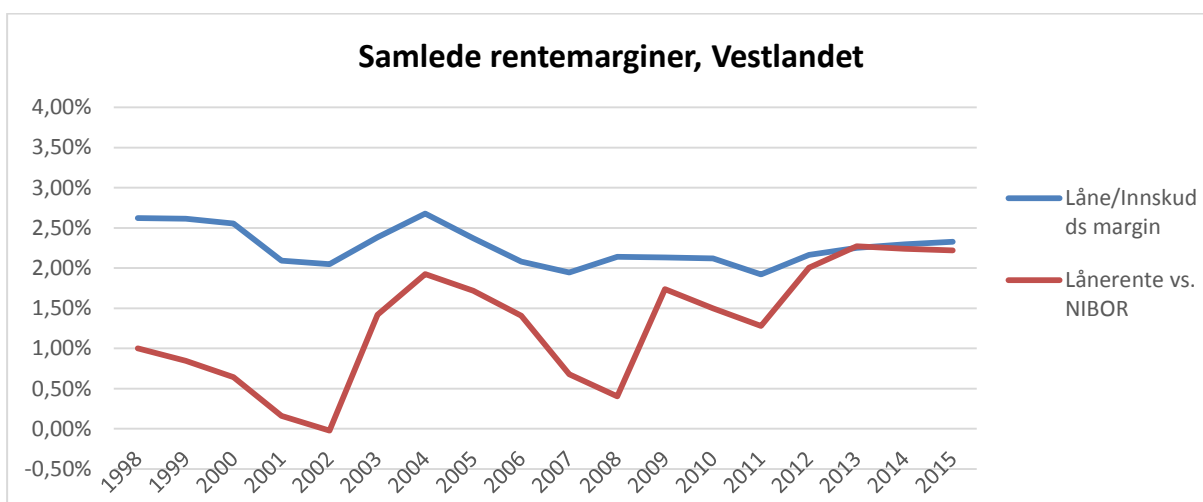
- Vestlandet er nest største bank-landsdelen i landet med 36 % av utlånsvolumet. Veksten har vært vesentlig større enn landsgjennomsnittet. Veksten har vært forholdsvis jevn og det er kun marginal tilbakegang i utlån fra 2008-2009.
- Banklån har en gjennomsnittlig og stabil betydning for bedriftene på Vestlandet.
- Rentemarginene er mindre, de er fallende over perioden, og gjennomsnittet svinger noe mindre, sammenlignet med landsgjennomsnittet. Standardavviket for rentemarginene er lavere enn landsgjennomsnittet over hele perioden.
- Markedskonsentrasjonen er på et moderat nivå, men har vært noe økende over perioden. Markedsandelsgrafen viser at Topp 3 bankene har mistet markedsandeler på utlån siden 2005.
- Markedsstrukturtabellen viser at over perioden har Topp 3 bankene tapt noe av utlånene der de også er på et vesentlig lavere nivå. Andre aktører blant Topp 10 bankene har stort sett økt sine relative markedsandeler.

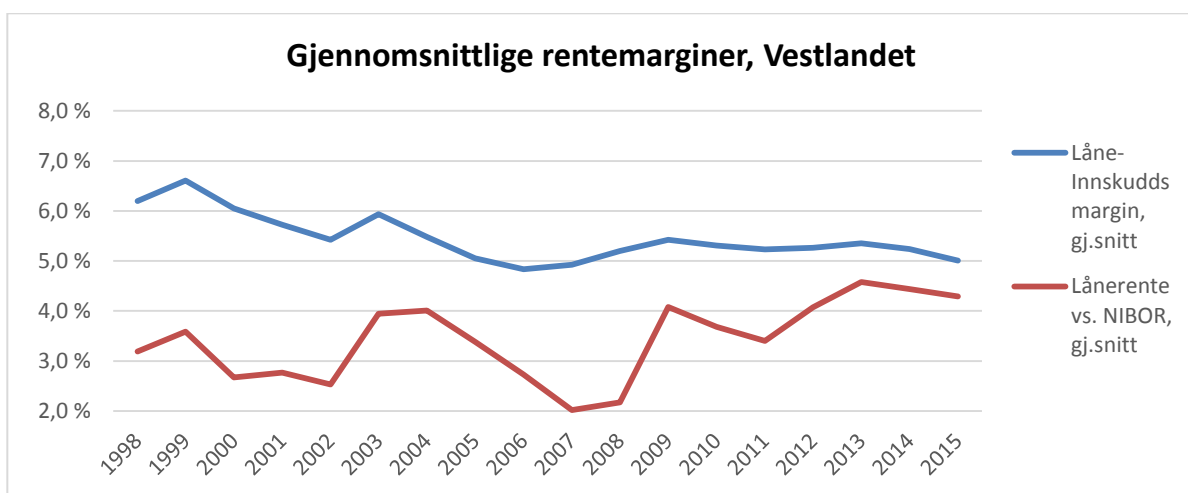
FIGUR 0-30

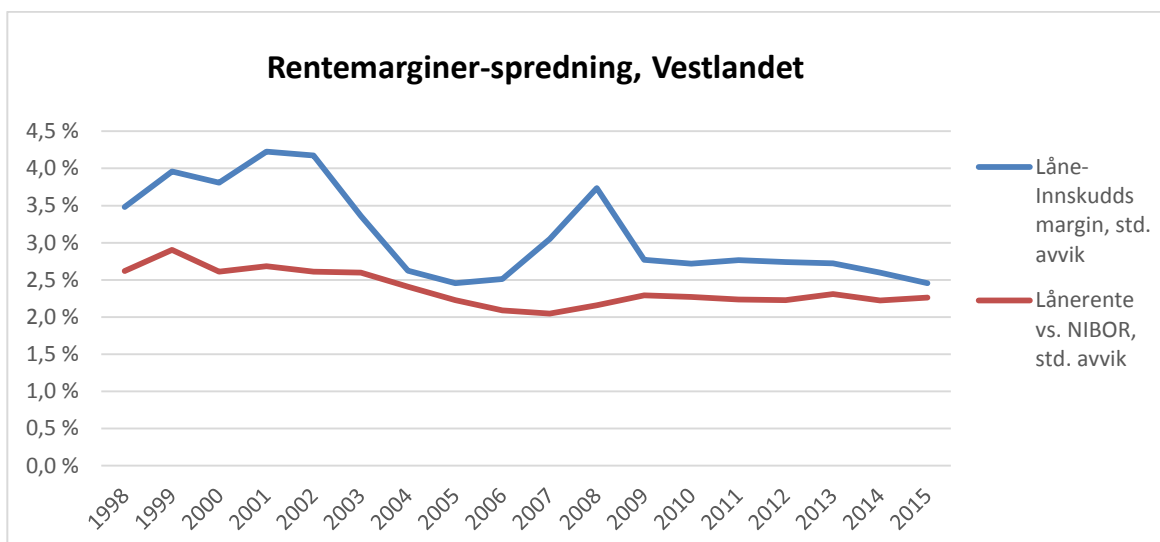
FIGUR 0-31

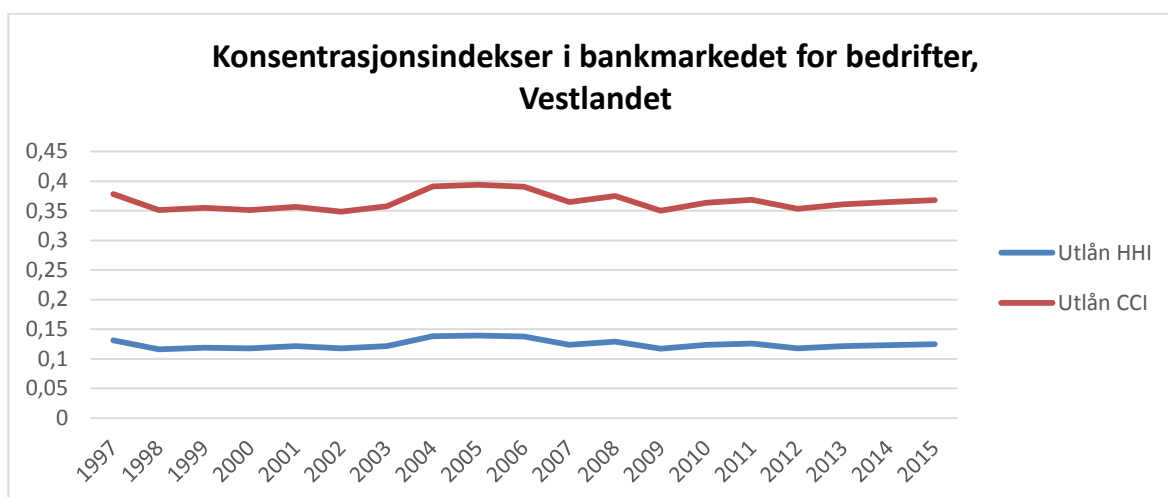
FIGUR 0-32

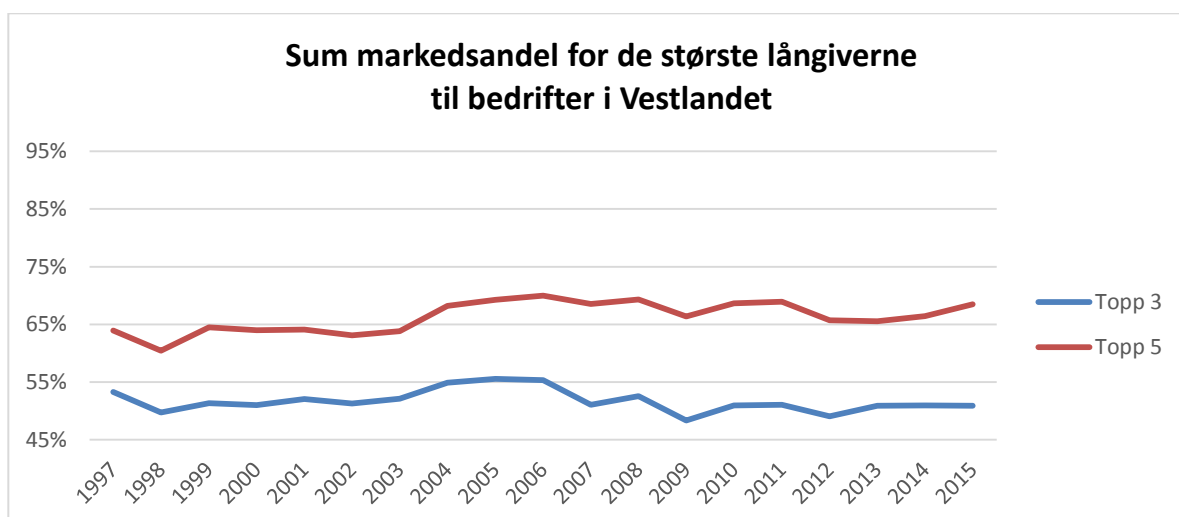
FIGUR 0-33

FIGUR 0-34

FIGUR 0-35

FIGUR 0-36

Bedriftsutlån-Vestlandet

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	36877	53,2%	53,2%	1-3	207021	50,8%	50,8%	-5 %
4	3977	5,8%	59,0%	4	36768	9,0%	59,8%	57 %
5	3601	5,2%	64,2%	5	34865	8,6%	68,4%	65 %
6	3117	4,5%	68,7%	6	26789	6,6%	75,0%	46 %
7	3093	4,5%	73,2%	7	22000	5,4%	80,4%	21 %
8	2870	4,2%	77,3%	8	16032	3,9%	84,3%	-5 %
9	1741	2,5%	79,8%	9	12298	3,0%	87,4%	20 %
10	1636	2,4%	82,2%	10	10794	2,7%	90,0%	12 %
Øvrige	12345	17,8%		Øvrige	40711	10,0%		-44 %
Total	69278			Total	407521			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		488,2%	10,3%
					Reell		311,2%	8,2%

Forretningsvolum-Vestlandet

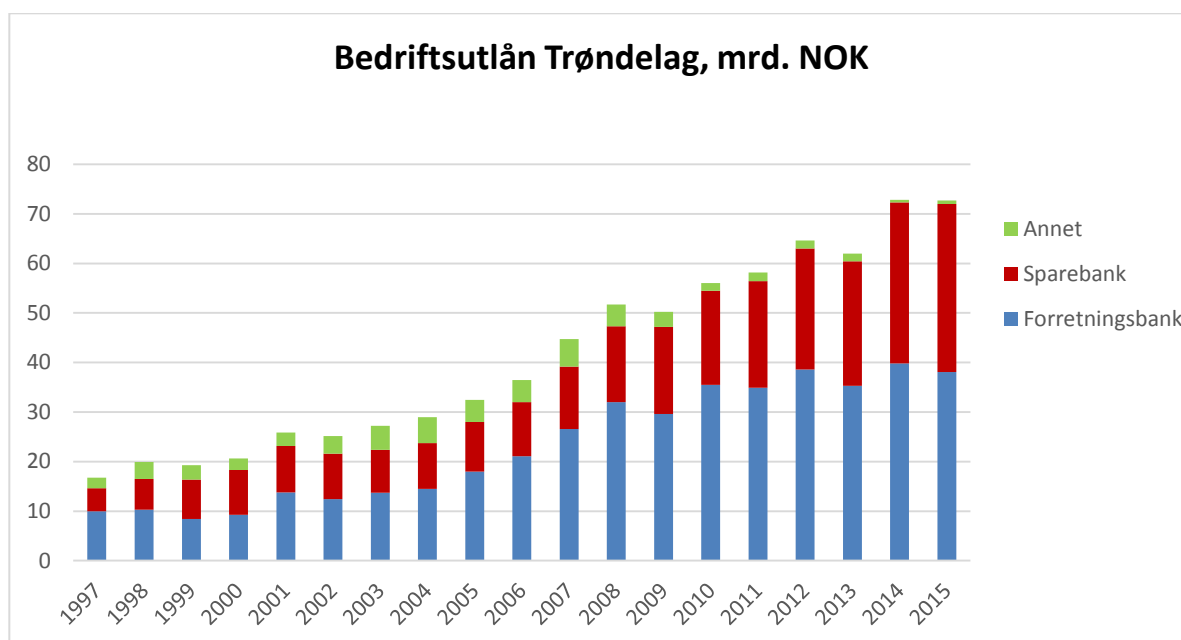
1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	53929	54,8%	54,8%	1-3	318158	53,3%	53,3%	-3 %
4	5368	5,5%	60,2%	4	44572	7,5%	60,8%	37 %
5	4902	5,0%	65,2%	5	41314	6,9%	67,7%	39 %
6	4722	4,8%	70,0%	6	34865	5,8%	73,5%	22 %
7	4705	4,8%	74,8%	7	34142	5,7%	79,2%	19 %
8	3575	3,6%	78,4%	8	24134	4,0%	83,3%	11 %
9	2359	2,4%	80,8%	9	18752	3,1%	86,4%	31 %
10	1766	1,8%	82,6%	10	13113	2,2%	88,6%	22 %
Øvrige	17159	17,4%		Øvrige	68109	11,4%		-35 %
Total	98500			Total	596920			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		506,0%	10,5%
					Reell		323,6%	8,4%

Antall kunder-Vestlandet

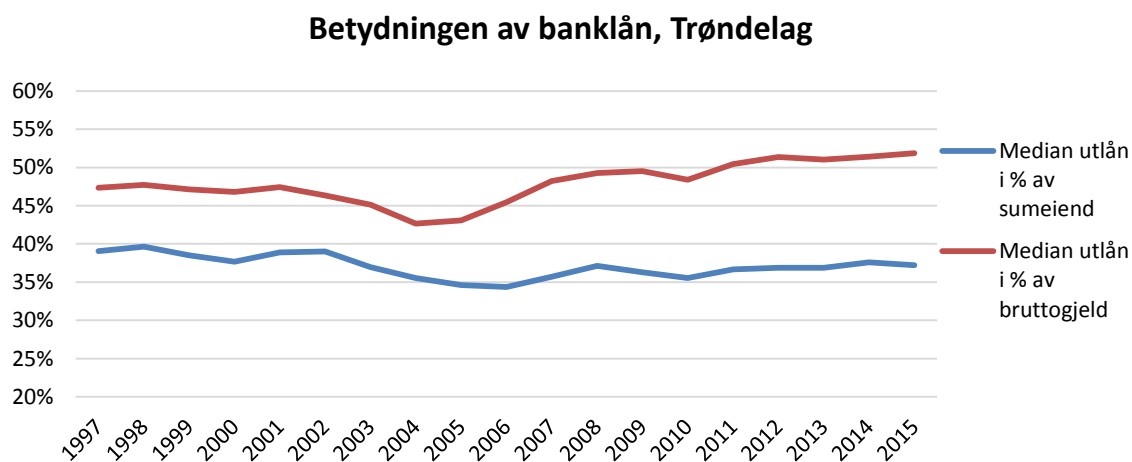
1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	18736	45,4%	45,4%	1-3	40951	44,9%	44,9%	-1 %
4	3416	8,3%	53,7%	4	8705	9,5%	54,4%	15 %
5	3279	7,9%	61,6%	5	6656	7,3%	61,7%	-8 %
6	2191	5,3%	66,9%	6	4182	4,6%	66,3%	-14 %
7	1908	4,6%	71,5%	7	3659	4,0%	70,3%	-13 %
8	1582	3,8%	75,4%	8	3352	3,7%	74,0%	-4 %
9	824	2,0%	77,4%	9	2432	2,7%	76,6%	34 %
10	806	2,0%	79,3%	10	2287	2,5%	79,1%	28 %
Øvrige	8545	20,7%		Øvrige	19037	20,9%		1 %
Total	41287			Total	91261			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		121,0%	4,5%

11.4.6 TRØNDELAG

- Trøndelag utgjør 6 % av utlånsmarkedet og har hatt en jevn vekst på nivå med landsgjennomsnittet.
- Banklån utgjør en stor og stabil del av bedriftenes bruttogjeld.
- Rentemarginene er noe høyere enn landsgjennomsnittet, men standardavvikene er lavere og faller noe mer enn i andre landsdeler.
- Markedskonsentrasjonen stabil og fallende fra 2007.
- Markedsstrukturtabellen viser en liten økning i relativ markedsandel for Topp 3 bankene, mens særlig de fra rank 5/6 og nedover har til dels store reduksjoner i sine markedsandeler.

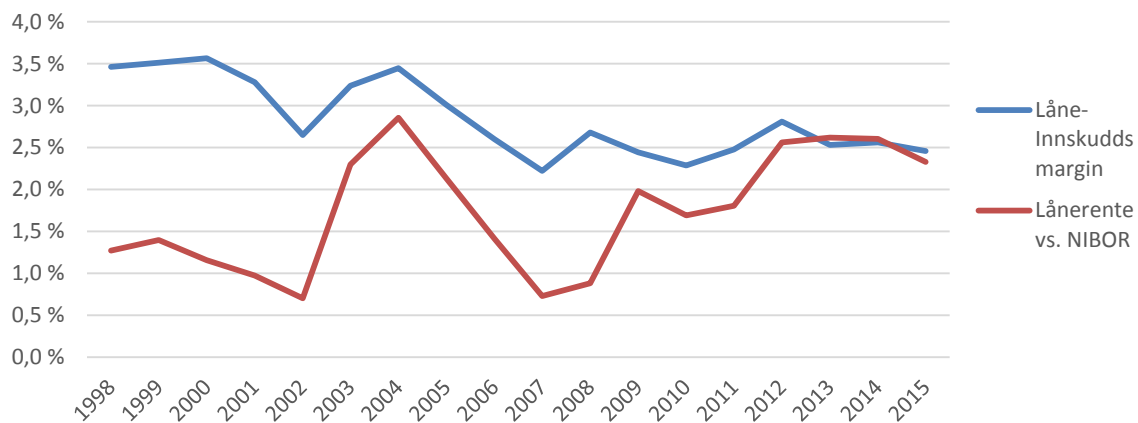

FIGUR 0-37

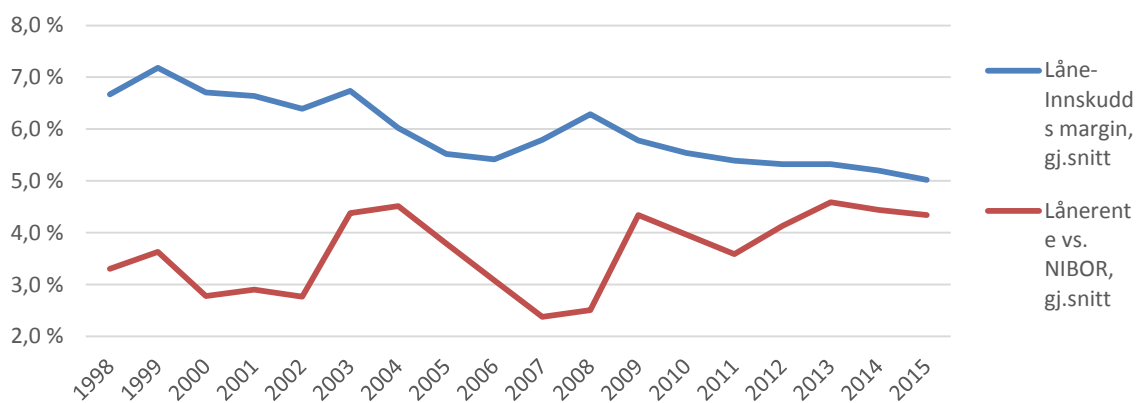
FIGUR 0-38

Samlede rentemarginer, Trøndelag

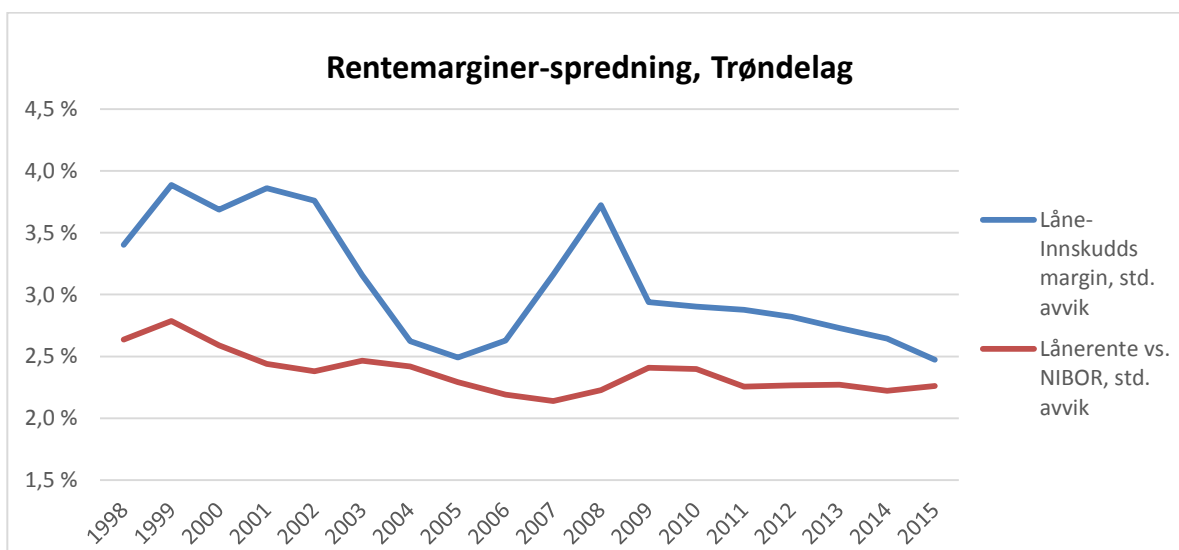
FIGUR 0-39

Gjennomsnittlige rentemarginer, Trøndelag

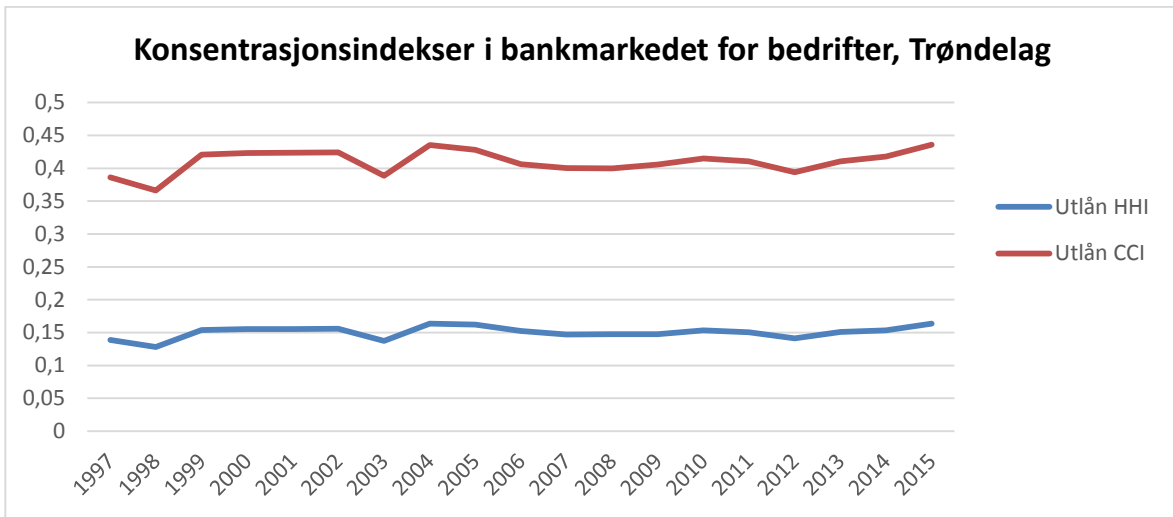

FIGUR 0-40

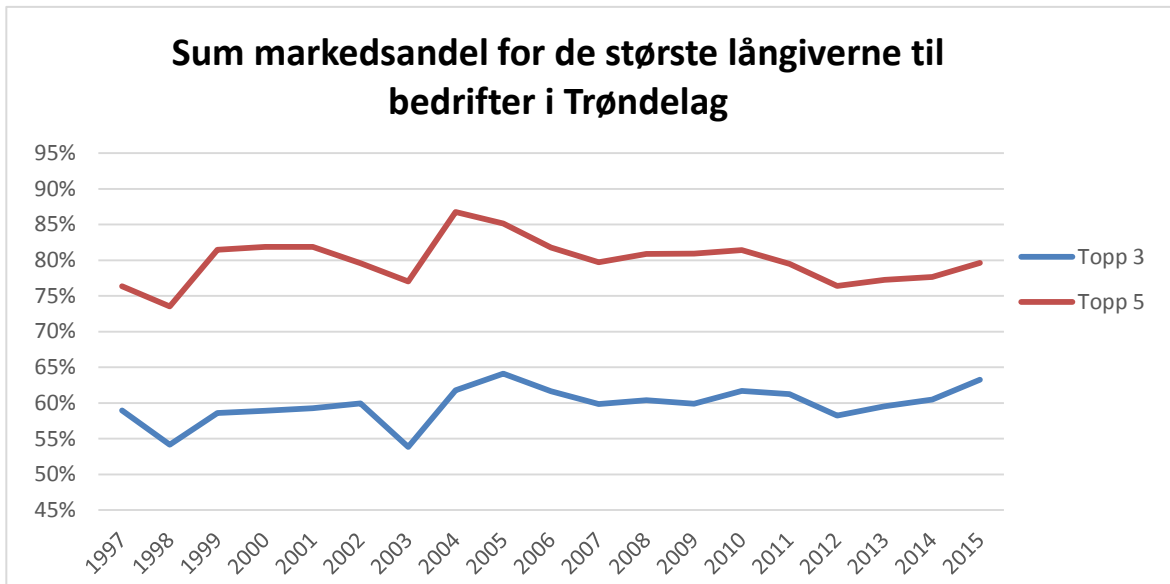
Rentemarginer-spredning, Trøndelag

FIGUR 0-41

FIGUR 0-42

FIGUR 0-43

Bedriftsutlån- Trøndelag

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	9932	59,1%	59,1%	1-3	46012	63,2%	63,2%	7 %
4	1517	9,0%	68,1%	4	6864	9,4%	72,6%	5 %
5	1403	8,3%	76,5%	5	5060	7,0%	79,6%	-17 %
6	1036	6,2%	82,6%	6	1912	2,6%	82,2%	-57 %
7	760	4,5%	87,1%	7	1093	1,5%	83,7%	-67 %
8	411	2,4%	89,6%	8	1048	1,4%	85,2%	-41 %
9	185	1,1%	90,7%	9	1038	1,4%	86,6%	30 %
10	176	1,0%	91,7%	10	805	1,1%	87,7%	7 %
Øvrige	1391	8,3%		Øvrige	8962	12,3%		49 %
Total	16805			Total	72803			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		333,2%	8,5%
					Reell		202,8%	6,3%

Forretningsvolum- Trøndelag

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	14200	61,5%	61,5%	1-3	67694	64,3%	64,3%	5 %
4	2096	9,1%	70,6%	4	10817	10,3%	74,6%	13 %
5	1734	7,5%	78,1%	5	5871	5,6%	80,2%	-26 %
6	1149	5,0%	83,1%	6	2719	2,6%	82,8%	-48 %
7	760	3,3%	86,4%	7	1502	1,4%	84,2%	-57 %
8	474	2,1%	88,4%	8	1052	1,0%	85,2%	-51 %
9	328	1,4%	89,8%	9	1051	1,0%	86,2%	-30 %
10	260	1,1%	91,0%	10	1048	1,0%	87,2%	-12 %
Øvrige	2090	9,1%		Øvrige	13507	12,8%		42 %
Total	23089			Total	105278			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		356,0%	8,8%
					Reell		218,7%	6,7%

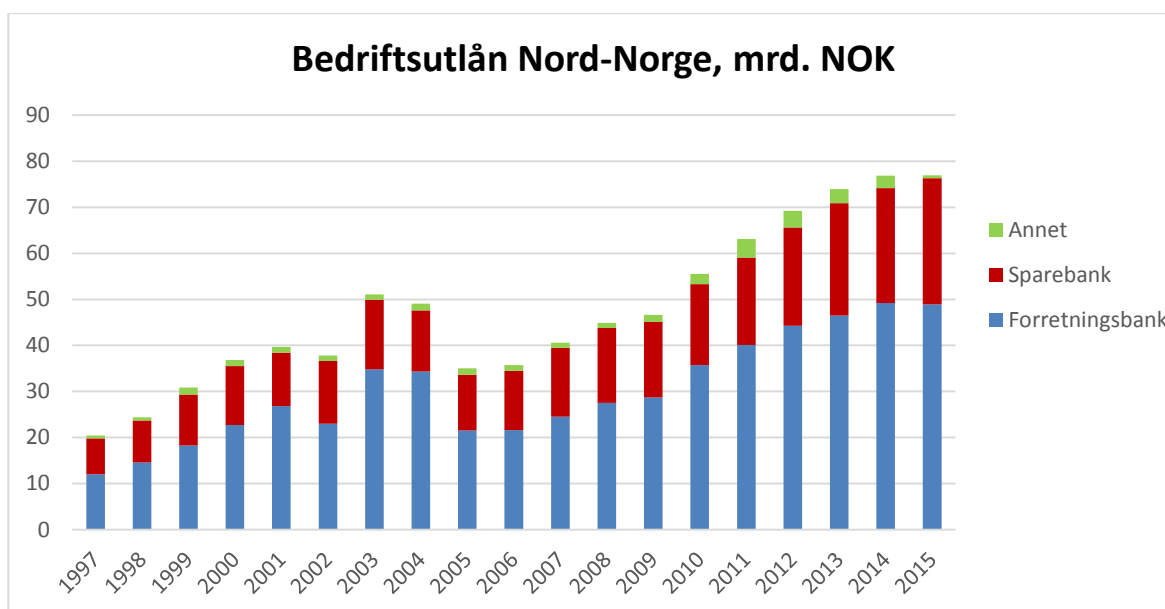
Antall kunder- Trøndelag

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	7813	62,9%	62,9%	1-3	15834	58,6%	58,6%	-7 %
4	843	6,8%	69,7%	4	1739	6,4%	65,1%	-5 %
5	803	6,5%	76,2%	5	997	3,7%	68,8%	-43 %
6	425	3,4%	79,6%	6	936	3,5%	72,2%	1 %
7	401	3,2%	82,9%	7	599	2,2%	74,5%	-31 %
8	318	2,6%	85,4%	8	422	1,6%	76,0%	-39 %
9	158	1,3%	86,7%	9	419	1,6%	77,6%	22 %
10	149	1,2%	87,9%	10	398	1,5%	79,0%	23 %
Øvrige	1502	12,1%		Øvrige	5658	21,0%		73 %
Total	12412			Total	27002			
							Samlet	Årlig
				Vekst:	Nominell		117,5%	4,4%

TABELL 0-6

11.4.7 NORD-NORGE

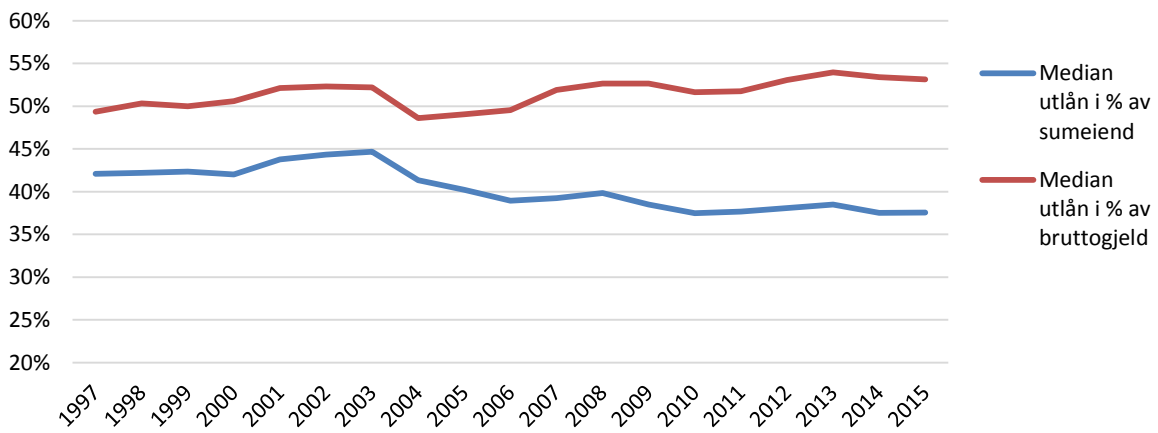
- Nord-Norge utgjør 7 % av utlånsmarkedet og hadde en klart svakere vekst over perioden 1997-2009 enn landsgjennomsnittet, men denne har tatt seg opp de siste årene.¹²
- Utlån er en vesentlig del av selskapenes bruttogjeld, selv om den er fallende over perioden.
- Gjennomsnittlige rentemarginene viser et sammensatt bilde der gjennomsnittlig låne/-innskuddsmargin tidlig i perioden er klart høyest i landet for så å normaliseres. Lånerente vs. NIBOR svinger rundt landsgjennomsnittet, men ligger i lange perioder over. Innskuddsrente vs. NIBOR viser en større margin enn landsgjennomsnittet, særlig tidlig i perioden. Selskapsvise rentemarginer viser langt mindre avvik. Standardavviket for rentemarginene er lavere og fallende, sammenlignet med landsgjennomsnittet.
- Markedskonsentrasjonen er markert stigende gjennom perioden, selv om den stabiliseres fra ca. 2005. Utlånsmarkedet preges av at Topp 3-bankene har en markert vekst 2001- 2004 stort sett på bekostning av nr 4 og 5.
- Markedsstrukturtabellen viser markert økt andel for Topp 3-bankene på alle måltall og stort sett alle andre aktører mister relativ markedsandel.

FIGUR 0-44

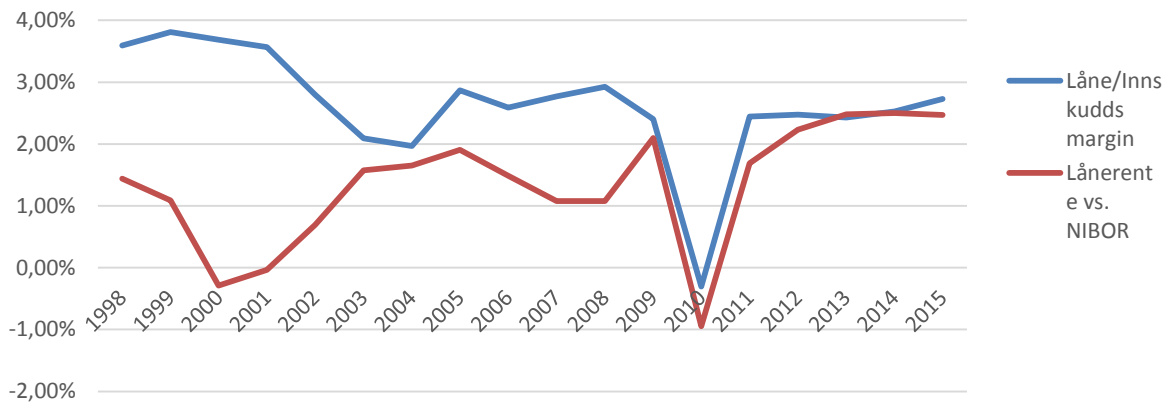
¹² Vi mistenker at det er datafeil bak disse volumene, men har ikke hatt anledning til å kryssjekke tallene.

Betydningen av banklån, Nord-Norge

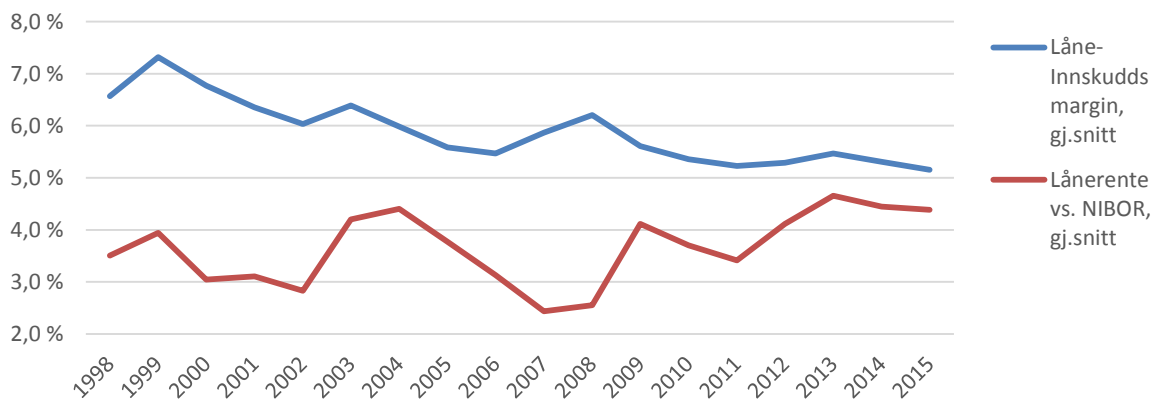
FIGUR 0-45

Samlede rentemarginer, Nord-Norge

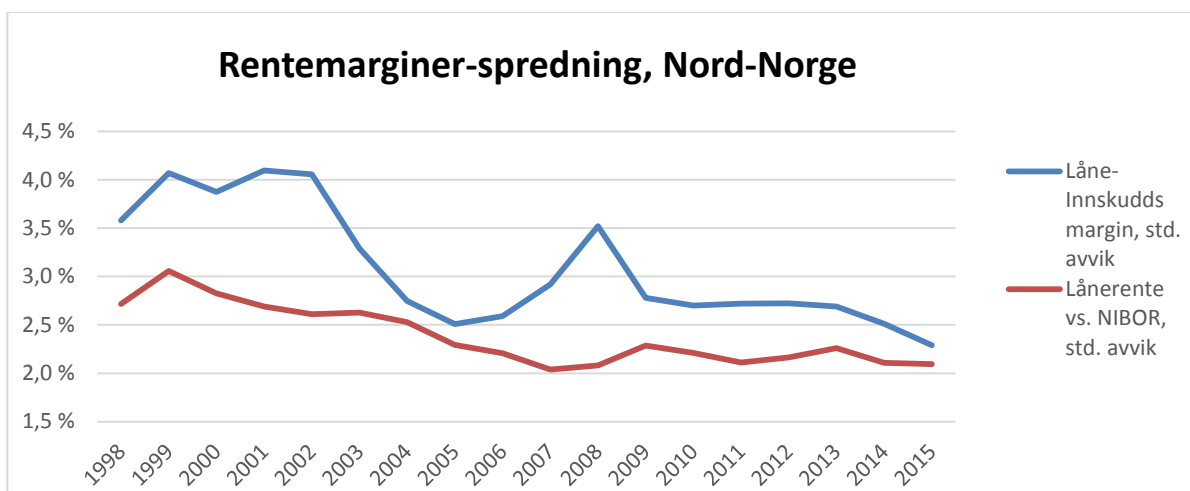

FIGUR 0-46

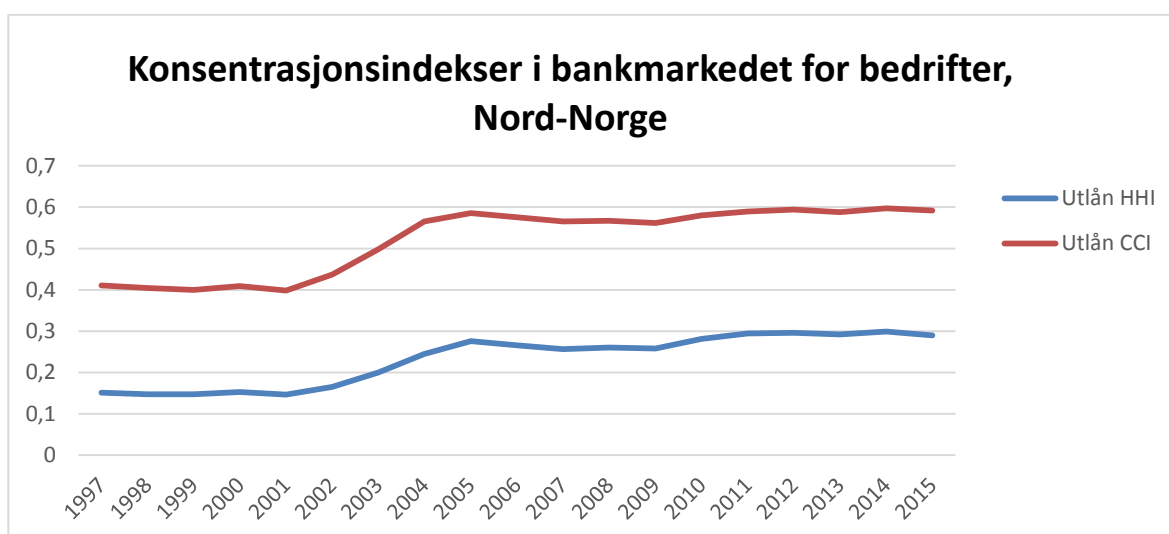
Gjennomsnittlige rentemarginer, Nord-Norge

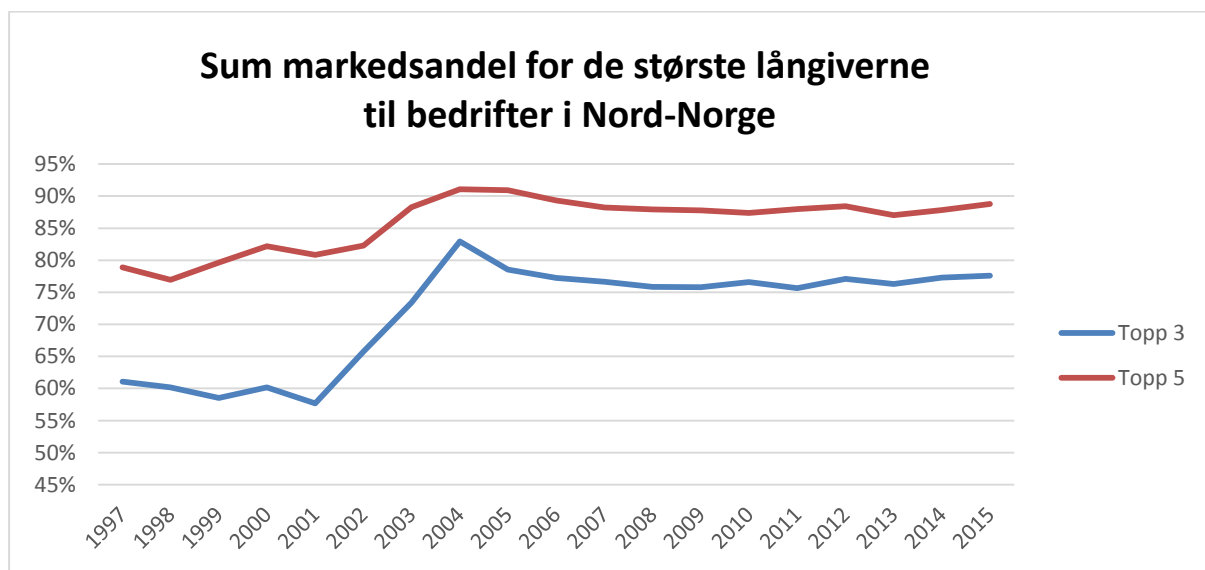
FIGUR 0-47

FIGUR 0-48

FIGUR 0-49

FIGUR 0-50

Bedriftsutlån - Nord-Norge

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	12564	61,0%	61 %	1-3	59740	77,7%	77,7%	27 %
4	2275	11,0%	72 %	4	4669	6,1%	83,7%	-45 %
5	1391	6,8%	79 %	5	3957	5,1%	88,9%	-24 %
6	1242	6,0%	85 %	6	2238	2,9%	91,8%	-52 %
7	729	3,5%	88 %	7	866	1,1%	92,9%	-68 %
8	496	2,4%	91 %	8	830	1,1%	94,0%	-55 %
9	463	2,3%	93 %	9	807	1,1%	95,0%	-53 %
10	388	1,9%	95 %	10	776	1,0%	96,0%	-46 %
Øvrige	1061	5,2%		Øvrige	3054	4,0%		-23 %
Total	20596			Total	76925			
				Vekst:	Nominell		273,5%	7,6%
					Reell		161,1%	5,5%

Forretningsvolum - Nord-Norge

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	MNOK	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	16571	61,9%	61,9%	1-3	85319	77,1%	77,1%	25 %
4	2765	10,3%	72,2%	4	7721	7,0%	84,1%	-32 %
5	1589	5,9%	78,1%	5	4846	4,4%	88,5%	-26 %
6	1583	5,9%	84,1%	6	3701	3,3%	91,8%	-43 %
7	973	3,6%	87,7%	7	1666	1,5%	93,3%	-59 %
8	674	2,5%	90,2%	8	1219	1,1%	94,4%	-56 %
9	591	2,2%	92,4%	9	1128	1,0%	95,4%	-54 %
10	480	1,8%	94,2%	10	807	0,7%	96,2%	-59 %
Øvrige	1553	5,8%		Øvrige	4238	3,8%		-34 %
Total	26770			Total	110617			
				Vekst:	Nominell		313,2%	8,2%
					Reell		188,8%	6,1%

Antall kunder - Nord-Norge

1997				2015				Relativ andels- endring
Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	Rank	Antall	Markedsandel	Akk.ma.	
1-3	8874	59,5%	59,5%	1-3	19443	70,8%	70,8%	19 %
4	1443	9,7%	69,1%	4	1875	6,8%	77,6%	-29 %
5	1215	8,1%	77,3%	5	1239	4,5%	82,1%	-45 %
6	719	4,8%	82,1%	6	876	3,2%	85,3%	-34 %
7	502	3,4%	85,5%	7	561	2,0%	87,3%	-39 %
8	446	3,0%	88,5%	8	522	1,9%	89,2%	-36 %
9	380	2,5%	91,0%	9	497	1,8%	91,0%	-29 %
10	233	1,6%	92,6%	10	240	0,9%	91,9%	-44 %
Øvrige	1110	7,4%		Øvrige	2223	8,1%		9 %
Total	14922			Total	27476			
				Vekst:	Nominell		Samlet	Årlig
							84,1%	3,4%

TABELL 0-7

11.5 RENTETABELLER

11.5.1 RENTER - NASJONALT

År	Lånerenter					Låne/innskuddsmargin						Lånerente vs. NIBOR					
	Gj.snitt	Gj.snitt seksk.	p25	Median	p75	Gj.snitt	Gj.snitt seksk.	Std.avvik	p25	Median	p75	Gj.snitt	Gj.snitt seksk.	Std.avvik	p25	Median	p75
1998	6.99%	9.66%	7.17%	8.71%	11.19%	2.78%	6.46%	4.62%	3.75%	6.24%	8.94%	0.93%	3.60%	3.55%	1.11%	2.65%	5.13%
1999	7.53%	10.77%	8.13%	9.87%	12.53%	2.83%	6.96%	5.17%	3.94%	6.94%	9.86%	0.75%	3.99%	3.89%	1.35%	3.09%	5.75%
2000	7.61%	10.10%	7.74%	9.21%	11.64%	2.68%	6.33%	4.95%	3.61%	6.47%	9.12%	0.58%	3.07%	3.47%	0.71%	2.18%	4.61%
2001	7.76%	10.66%	8.44%	9.87%	12.16%	2.28%	5.97%	5.39%	3.09%	6.41%	9.13%	0.23%	3.13%	3.46%	0.91%	2.34%	4.63%
2002	7.33%	10.13%	8.09%	9.43%	11.62%	2.21%	5.80%	5.15%	2.99%	6.28%	8.83%	0.13%	2.93%	3.38%	0.89%	2.23%	4.42%
2003	5.93%	8.64%	6.49%	7.92%	10.13%	2.61%	6.40%	4.26%	3.79%	6.37%	8.73%	1.72%	4.43%	3.40%	2.28%	3.71%	5.92%
2004	4.18%	6.63%	4.32%	5.93%	8.11%	2.86%	6.02%	3.44%	3.67%	5.52%	7.78%	2.13%	4.58%	3.19%	2.27%	3.88%	6.06%
2005	4.10%	6.14%	3.96%	5.36%	7.43%	2.61%	5.51%	3.23%	3.33%	4.95%	7.07%	1.83%	3.87%	2.96%	1.69%	3.09%	5.16%
2006	4.58%	6.32%	4.32%	5.49%	7.43%	2.21%	5.20%	3.30%	3.14%	4.76%	6.79%	1.40%	3.14%	2.79%	1.14%	2.31%	4.25%
2007	5.81%	7.53%	5.69%	6.71%	8.58%	2.01%	5.31%	3.94%	3.05%	5.36%	7.43%	0.69%	2.41%	2.75%	0.57%	1.59%	3.46%
2008	7.04%	9.03%	7.27%	8.30%	10.12%	2.40%	5.57%	4.75%	2.91%	6.01%	8.32%	0.57%	2.56%	2.91%	0.80%	1.83%	3.65%
2009	4.34%	7.01%	4.84%	6.42%	8.38%	2.35%	5.83%	3.60%	3.40%	5.62%	7.77%	1.83%	4.50%	3.01%	2.33%	3.91%	5.87%
2010	3.79%	6.65%	4.51%	5.97%	7.95%	1.98%	5.64%	3.60%	3.27%	5.33%	7.47%	1.23%	4.09%	3.06%	1.95%	3.41%	5.39%
2011	4.38%	6.74%	4.69%	6.00%	7.95%	2.21%	5.54%	3.66%	3.18%	5.26%	7.37%	1.43%	3.79%	3.01%	1.74%	3.05%	5.00%
2012	4.45%	6.73%	4.64%	6.06%	7.95%	2.39%	5.54%	3.59%	3.18%	5.28%	7.37%	2.16%	4.44%	2.98%	2.35%	3.77%	5.66%
2013	4.11%	6.64%	4.49%	5.98%	7.90%	2.36%	5.59%	3.60%	3.24%	5.31%	7.35%	2.36%	4.89%	3.13%	2.74%	4.23%	6.15%
2014	4.03%	6.41%	4.38%	5.74%	7.55%	2.46%	5.44%	3.42%	3.25%	5.11%	7.08%	2.33%	4.71%	2.99%	2.68%	4.04%	5.85%
2015	3.57%	5.91%	3.84%	5.15%	7.05%	2.51%	5.27%	3.26%	3.18%	4.75%	6.71%	2.28%	4.62%	3.01%	2.55%	3.86%	5.76%
Gj.snitt	5.42%	7.87%	5.72%	7.12%	9.20%	2.43%	5.80%	4.05%	3.33%	5.66%	7.95%	1.37%	3.82%	3.16%	1.67%	3.06%	5.15%

TABELL 0-8

11.5.2 RENTER – LANDSDELER (1)

År	Østviken						Innlandet						Vest-Viken						Sørlandet		
	Låne/Innskudds margin			Lånerente vs. NIBOR			Låne/Innskudds margin			Lånerente vs. NIBOR			Låne/Innskudds margin			Lånerente vs. NIBOR			Låne/Innskudds margin		
	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik
1998	2.48%	6.47%	4.14%	0.64%	3.53%	3.29%	3.36%	6.40%	3.45%	1.13%	3.19%	2.61%	3.46%	6.51%	3.54%	1.33%	3.37%	2.74%	2.64%	6.10%	3.41%
1999	2.54%	7.03%	4.51%	0.34%	3.90%	3.45%	3.06%	6.96%	3.83%	1.30%	3.63%	2.86%	3.38%	7.06%	4.06%	1.38%	3.85%	3.00%	2.89%	6.79%	4.17%
2000	2.46%	6.36%	4.17%	0.57%	2.99%	2.99%	2.60%	6.44%	3.62%	0.72%	2.71%	2.55%	3.04%	6.40%	3.86%	0.93%	2.89%	2.64%	2.64%	6.38%	4.01%
2001	1.97%	5.96%	4.44%	0.13%	2.94%	2.89%	3.11%	6.24%	4.14%	1.06%	3.00%	2.64%	3.13%	6.34%	4.21%	0.93%	3.10%	2.70%	1.05%	6.06%	4.27%
2002	1.86%	5.98%	4.18%	-0.21%	2.89%	2.81%	2.92%	6.13%	3.98%	0.95%	2.92%	2.55%	2.94%	6.25%	4.02%	0.75%	3.02%	2.61%	2.60%	5.82%	3.89%
2003	2.60%	6.42%	3.72%	1.69%	4.41%	2.91%	3.23%	6.54%	3.30%	2.36%	4.41%	2.55%	3.49%	6.74%	3.33%	2.48%	4.58%	2.64%	2.61%	6.15%	3.20%
2004	2.96%	6.03%	3.08%	2.17%	4.57%	2.89%	3.23%	6.03%	2.60%	2.44%	4.49%	2.41%	3.51%	6.14%	2.78%	2.70%	4.61%	2.59%	2.94%	5.68%	2.52%
2005	2.56%	5.40%	2.90%	1.78%	3.73%	2.64%	3.07%	5.54%	2.46%	2.00%	3.79%	2.27%	3.07%	5.52%	2.57%	2.11%	3.81%	2.40%	2.37%	5.14%	2.36%
2006	2.07%	5.01%	2.93%	1.31%	2.95%	2.44%	2.92%	5.27%	2.40%	1.53%	3.02%	2.05%	2.86%	5.14%	2.52%	1.66%	2.98%	2.21%	1.76%	4.75%	2.37%
2007	1.88%	5.20%	3.33%	0.60%	2.18%	2.29%	2.83%	5.70%	2.84%	0.87%	2.37%	2.10%	2.39%	5.37%	2.97%	0.77%	2.29%	2.15%	1.56%	5.02%	2.95%
2008	2.27%	5.55%	4.07%	0.45%	2.44%	2.48%	3.16%	6.29%	3.45%	1.22%	2.71%	2.30%	2.84%	5.72%	3.61%	1.03%	2.48%	2.19%	3.00%	5.37%	3.47%
2009	2.29%	5.86%	3.23%	1.63%	4.48%	2.66%	2.98%	6.15%	2.83%	2.47%	4.65%	2.40%	3.09%	5.95%	2.89%	2.58%	4.49%	2.40%	2.49%	5.65%	2.66%
2010	2.34%	5.59%	3.25%	1.47%	4.01%	2.72%	2.89%	5.77%	2.74%	2.15%	4.12%	2.33%	2.83%	5.70%	2.85%	2.05%	4.05%	2.40%	2.42%	5.50%	2.66%
2011	2.25%	5.53%	3.31%	1.38%	3.75%	2.68%	2.56%	5.69%	2.78%	1.82%	3.77%	2.28%	2.67%	5.64%	2.90%	1.75%	3.75%	2.35%	2.19%	5.34%	2.67%
2012	2.49%	5.49%	3.21%	2.18%	4.38%	2.63%	2.21%	5.73%	2.82%	2.21%	4.49%	2.33%	2.65%	5.63%	2.86%	2.39%	4.41%	2.34%	2.14%	5.25%	2.60%
2013	2.37%	5.41%	3.21%	2.29%	4.67%	2.80%	2.47%	5.68%	2.79%	2.64%	4.87%	2.39%	2.63%	5.66%	2.90%	2.70%	4.86%	2.47%	2.06%	5.35%	2.60%
2014	2.51%	5.32%	3.06%	2.25%	4.56%	2.68%	2.41%	5.52%	2.64%	2.61%	4.65%	2.32%	2.66%	5.43%	2.70%	2.60%	4.61%	2.30%	2.33%	5.02%	2.41%
2015	2.59%	5.18%	2.88%	2.27%	4.49%	2.69%	2.55%	5.32%	2.52%	2.43%	4.56%	2.32%	2.57%	5.23%	2.53%	2.30%	4.50%	2.34%	2.50%	4.78%	2.25%
Gj.snitt	2.36%	5.77%	3.53%	1.28%	3.71%	2.77%	2.86%	5.97%	3.07%	1.77%	3.74%	2.40%	2.96%	5.91%	3.17%	1.80%	3.76%	2.47%	2.34%	5.56%	3.03%

TABELL 0-9

11.5.3 RENTER – LANDSDELER (2)

År	Sørlandet			Vestlandet						Trøndelag						Nord-Norge					
	Lånerente vs. NIBOR			Låne/Innskudds margin			Lånerente vs. NIBOR			Låne/Innskudds margin			Lånerente vs. NIBOR			Låne/Innskudds margin			Lånerente vs. NIBOR		
	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik	Samlede	gj.snitt	Std. avvik
1998	1.05%	3.14%	2.59%	2.62%	6.20%	3.48%	1.00%	3.19%	2.62%	3.46%	6.67%	3.40%	1.27%	3.30%	2.64%	3.59%	6.57%	3.58%	1.44%	3.51%	2.71%
1999	1.20%	3.66%	3.09%	2.61%	6.61%	3.96%	0.85%	3.59%	2.91%	3.51%	7.18%	3.89%	1.40%	3.63%	2.79%	3.81%	7.32%	4.07%	1.09%	3.94%	3.06%
2000	0.70%	2.81%	2.83%	2.56%	6.05%	3.81%	0.64%	2.67%	2.61%	3.57%	6.71%	3.69%	1.16%	2.78%	2.59%	3.69%	6.77%	3.87%	-0.29%	3.05%	2.82%
2001	-0.59%	2.84%	2.66%	2.09%	5.72%	4.23%	0.16%	2.76%	2.69%	3.28%	6.64%	3.86%	0.97%	2.90%	2.44%	3.57%	6.35%	4.10%	-0.03%	3.11%	2.69%
2002	0.49%	2.58%	2.50%	2.05%	5.42%	4.17%	-0.02%	2.53%	2.61%	2.65%	6.39%	3.76%	0.70%	2.77%	2.38%	2.79%	6.03%	4.06%	0.70%	2.83%	2.61%
2003	1.83%	4.04%	2.51%	2.38%	5.93%	3.36%	1.42%	3.95%	2.60%	3.24%	6.74%	3.16%	2.30%	4.38%	2.46%	2.09%	6.39%	3.29%	1.57%	4.20%	2.63%
2004	2.26%	4.14%	2.36%	2.68%	5.48%	2.63%	1.93%	4.01%	2.41%	3.45%	6.02%	2.62%	2.86%	4.51%	2.42%	1.97%	5.98%	2.75%	1.65%	4.41%	2.53%
2005	1.85%	3.43%	2.20%	2.37%	5.05%	2.45%	1.72%	3.38%	2.23%	3.01%	5.52%	2.49%	2.13%	3.79%	2.29%	2.87%	5.58%	2.51%	1.91%	3.77%	2.29%
2006	1.34%	2.66%	1.98%	2.08%	4.83%	2.51%	1.41%	2.73%	2.09%	2.60%	5.42%	2.63%	1.41%	3.08%	2.19%	2.59%	5.47%	2.59%	1.49%	3.13%	2.21%
2007	0.82%	1.98%	2.05%	1.94%	4.92%	3.05%	0.68%	2.02%	2.05%	2.22%	5.79%	3.16%	0.73%	2.38%	2.14%	2.77%	5.87%	2.92%	1.08%	2.44%	2.04%
2008	0.58%	2.04%	1.94%	2.14%	5.20%	3.74%	0.40%	2.17%	2.16%	2.68%	6.28%	3.72%	0.88%	2.51%	2.23%	2.92%	6.21%	3.52%	1.08%	2.56%	2.08%
2009	2.15%	4.25%	2.16%	2.13%	5.42%	2.77%	1.74%	4.08%	2.29%	2.44%	5.78%	2.94%	1.98%	4.34%	2.41%	2.40%	5.61%	2.78%	2.10%	4.11%	2.28%
2010	1.82%	3.82%	2.23%	2.12%	5.31%	2.72%	1.50%	3.68%	2.27%	2.29%	5.54%	2.90%	1.69%	3.96%	2.40%	-0.30%	5.36%	2.70%	-0.94%	3.70%	2.21%
2011	1.36%	3.43%	2.13%	1.92%	5.23%	2.77%	1.28%	3.40%	2.23%	2.48%	5.39%	2.88%	1.80%	3.59%	2.26%	2.44%	5.23%	2.72%	1.69%	3.41%	2.11%
2012	2.08%	4.04%	2.09%	2.16%	5.27%	2.74%	2.01%	4.08%	2.23%	2.81%	5.33%	2.82%	2.56%	4.13%	2.27%	2.48%	5.29%	2.72%	2.23%	4.12%	2.16%
2013	2.43%	4.53%	2.17%	2.25%	5.35%	2.72%	2.27%	4.58%	2.31%	2.53%	5.32%	2.73%	2.62%	4.59%	2.27%	2.43%	5.47%	2.69%	2.48%	4.66%	2.26%
2014	2.34%	4.19%	1.97%	2.30%	5.24%	2.60%	2.24%	4.43%	2.22%	2.56%	5.20%	2.64%	2.61%	4.44%	2.22%	2.53%	5.31%	2.51%	2.50%	4.45%	2.11%
2015	2.19%	4.06%	2.05%	2.33%	5.01%	2.46%	2.22%	4.29%	2.26%	2.46%	5.02%	2.47%	2.33%	4.34%	2.26%	2.73%	5.15%	2.29%	2.47%	4.39%	2.10%
Gj.snitt	1.44%	3.43%	2.31%	2.26%	5.46%	3.12%	1.30%	3.42%	2.38%	2.85%	5.94%	3.10%	1.74%	3.63%	2.37%	2.63%	5.89%	3.09%	1.34%	3.65%	2.38%

TABELL 0-10

11.6 GEOGRAFISK INNDELING

Komm. nr	Kommune	Landsdel	SSB-region	Komm. nr	Kommune	Landsdel	SSB-region
0101	Halden	Østvik	Halden	0516	Nord-Fron	Innlandet	Midt-Gudbrandsdalen
0104	Moss	Østvik	Moss	0517	Sel	Innlandet	Nord-Gudbrandsdalen
0105	Sarpsborg	Østvik	Fredrikstad/Sarpsborg	0519	Sør-Fron	Innlandet	Midt-Gudbrandsdalen
0106	Fredrikstad	Østvik	Fredrikstad/Sarpsborg	0520	Ringebu	Innlandet	Midt-Gudbrandsdalen
0111	Hvaler	Østvik	Fredrikstad/Sarpsborg	0521	Øyer	Innlandet	Lillehammer
0118	Aremark	Østvik	Halden	0522	Gausdal	Innlandet	Lillehammer
0119	Marker	Østvik	Askim/Mysen	0528	Østre Toten	Innlandet	Gjøvik
0121	Rømskog	Østvik	Askim/Mysen	0529	Vestre Toten	Innlandet	Gjøvik
0122	Trøgstad	Østvik	Askim/Mysen	0532	Jevnaker	Innlandet	Hadeland
0123	Spydeberg	Østvik	Askim/Mysen	0533	Lunner	Innlandet	Hadeland
0124	Askim	Østvik	Askim/Mysen	0534	Gran	Innlandet	Hadeland
0125	Eidsberg	Østvik	Askim/Mysen	0536	Søndre Land	Innlandet	Gjøvik
0127	Skiptvet	Østvik	Askim/Mysen	0538	Nordre Land	Innlandet	Gjøvik
0128	Rakkestad	Østvik	Fredrikstad/Sarpsborg	0540	Sør-Aurdal	Innlandet	Valdres
0135	Råde	Østvik	Moss	0541	Etnedal	Innlandet	Valdres
0136	Rygge	Østvik	Moss	0542	Nord-Aurdal	Innlandet	Valdres
0137	Våler	Østvik	Moss	0543	Vestre Slidre	Innlandet	Valdres
0138	Hobøl	Østvik	Askim/Mysen	0544	Øystre Slidre	Innlandet	Valdres
0211	Vestby	Østvik	Follo	0545	Vang	Innlandet	Valdres
0213	Ski	Østvik	Follo	0602	Drammen	Vest-Viken	Drammen
0214	Ås	Østvik	Follo	0604	Kongsberg	Vest-Viken	Kongsberg
0215	Frogn	Østvik	Follo	0605	Ringerike	Vest-Viken	Hønefoss
0216	Nesodden	Østvik	Follo	0612	Hole	Vest-Viken	Hønefoss
0217	Oppegård	Østvik	Follo	0615	Flå	Vest-Viken	Hallingdal
0219	Bærum	Østvik	Bærum/Asker	0616	Nes	Vest-Viken	Hallingdal
0220	Asker	Østvik	Bærum/Asker	0617	Gol	Vest-Viken	Hallingdal
0221	Aurskog-Høland	Østvik	Lillestrøm	0618	Hemsedal	Vest-Viken	Hallingdal
0226	Sørum	Østvik	Lillestrøm	0619	Ål	Vest-Viken	Hallingdal
0227	Fet	Østvik	Lillestrøm	0620	Hol	Vest-Viken	Hallingdal
0228	Rælingen	Østvik	Lillestrøm	0621	Sigdal	Vest-Viken	Drammen
0229	Enebakk	Østvik	Lillestrøm	0622	Krødsherad	Vest-Viken	Hønefoss
0230	Lørenskog	Østvik	Lillestrøm	0623	Modum	Vest-Viken	Drammen
0231	Skedsmo	Østvik	Lillestrøm	0624	Øvre Eiker	Vest-Viken	Drammen
0233	Nittedal	Østvik	Lillestrøm	0625	Nedre Eiker	Vest-Viken	Drammen
0234	Gjerdrum	Østvik	Lillestrøm	0626	Lier	Vest-Viken	Drammen
0235	Ullensaker	Østvik	Ullensaker/Eidsvoll	0627	Røyken	Vest-Viken	Drammen
0236	Nes	Østvik	Lillestrøm	0628	Hurum	Vest-Viken	Drammen
0237	Eidsvoll	Østvik	Ullensaker/Eidsvoll	0631	Flesberg	Vest-Viken	Kongsberg
0238	Nannestad	Østvik	Ullensaker/Eidsvoll	0632	Rollag	Vest-Viken	Kongsberg
0239	Hurdal	Østvik	Ullensaker/Eidsvoll	0633	Nore og Uvdal	Vest-Viken	Kongsberg
0301	Oslo	Østvik	Oslo	0701	Horten	Vest-Viken	Tønsberg/Horten
0402	Kongsvinger	Innlandet	Kongsvinger	0702	Holmestrand	Vest-Viken	Holmestrand
0403	Hamar	Innlandet	Hamar	0704	Tønsberg	Vest-Viken	Tønsberg/Horten
0412	Ringsaker	Innlandet	Hamar	0709	Larvik	Vest-Viken	Sandefjord/Larvik
0415	Løten	Innlandet	Hamar	0710	Sandefjord	Vest-Viken	Sandefjord/Larvik
0417	Stange	Innlandet	Hamar	0711	Svelvik	Vest-Viken	Sande/Svelvik
0418	Nord-Odal	Innlandet	Kongsvinger	0713	Sande (V.)	Vest-Viken	Sande/Svelvik
0419	Sør-Odal	Innlandet	Kongsvinger	0714	Hof	Vest-Viken	Holmestrand
0420	Eidskog	Innlandet	Kongsvinger	0716	Re	Vest-Viken	Tønsberg/Horten
0423	Grue	Innlandet	Kongsvinger	0722	Nøtterøy	Vest-Viken	Tønsberg/Horten
0425	Åsnes	Innlandet	Kongsvinger	0723	Tjøme	Vest-Viken	Tønsberg/Horten
0426	Våler	Innlandet	Elverum	0728	Lardal	Vest-Viken	Sandefjord/Larvik
0427	Elverum	Innlandet	Elverum	0805	Porsgrunn	Vest-Viken	Skien/Porsgrunn
0428	Trysil	Innlandet	Elverum	0806	Skien	Vest-Viken	Skien/Porsgrunn
0429	Åmot	Innlandet	Elverum	0807	Notodden	Vest-Viken	Notodden/Bø
0430	Stor-Elvdal	Innlandet	Elverum	0811	Siljan	Vest-Viken	Skien/Porsgrunn
0432	Rendalen	Innlandet	Tynset	0814	Bamble	Vest-Viken	Skien/Porsgrunn
0434	Engerdal	Innlandet	Elverum	0815	Kragerø	Vest-Viken	Kragerø
0436	Tolga	Innlandet	Tynset	0817	Drangedal	Vest-Viken	Kragerø
0437	Tynset	Innlandet	Tynset	0819	Nome	Vest-Viken	Skien/Porsgrunn
0438	Alvdal	Innlandet	Tynset	0821	Bø	Vest-Viken	Notodden/Bø
0439	Folldal	Innlandet	Tynset	0822	Sauherad	Vest-Viken	Notodden/Bø
0441	Os (Hedmark)	Innlandet	Tynset	0826	Tinn	Vest-Viken	Rjukan
0501	Lillehammer	Innlandet	Lillehammer	0827	Hjartdal	Vest-Viken	Notodden/Bø
0502	Gjøvik	Innlandet	Gjøvik	0828	Seljord	Vest-Viken	Vest-Telemark
0511	Dovre	Innlandet	Nord-Gudbrandsdalen	0829	Kviteseid	Vest-Viken	Vest-Telemark
0512	Lesja	Innlandet	Nord-Gudbrandsdalen	0830	Nissedal	Vest-Viken	Vest-Telemark
0513	Skjåk	Innlandet	Nord-Gudbrandsdalen	0831	Fyresdal	Vest-Viken	Vest-Telemark
0514	Lom	Innlandet	Nord-Gudbrandsdalen	0833	Tokke	Vest-Viken	Vest-Telemark
0515	Vågå	Innlandet	Nord-Gudbrandsdalen	0834	Vinje	Vest-Viken	Vest-Telemark

SNF-rapport nr. 06/17

Komm. nr	Kommune	Landsdel	SSB-region	Komm. nr	Kommune	Landsdel	SSB-region
0901	Risar	Sørlandet	Risar	1241	Fusa	Vestlandet	Bergen
0904	Grimstad	Sørlandet	Arendal	1242	Samnanger	Vestlandet	Bergen
0906	Arendal	Sørlandet	Arendal	1243	Os (Hordaland)	Vestlandet	Bergen
0911	Gjerstad	Sørlandet	Risar	1244	Austevoll	Vestlandet	Bergen
0912	Vegårshei	Sørlandet	Arendal	1245	Sund	Vestlandet	Bergen
0914	Tvedestrand	Sørlandet	Arendal	1246	Fjell	Vestlandet	Bergen
0919	Froland	Sørlandet	Arendal	1247	Askøy	Vestlandet	Bergen
0926	Lillesand	Sørlandet	Lillesand	1251	Vaksdal	Vestlandet	Bergen
0928	Birkenes	Sørlandet	Lillesand	1252	Modalen	Vestlandet	Bergen
0929	Åmli	Sørlandet	Arendal	1253	Osterøy	Vestlandet	Bergen
0935	Iveland	Sørlandet	Setesdal	1256	Meland	Vestlandet	Bergen
0937	Evje og Hornes	Sørlandet	Setesdal	1259	Øygarden	Vestlandet	Bergen
0938	Bygland	Sørlandet	Setesdal	1260	Radøy	Vestlandet	Bergen
0940	Valle	Sørlandet	Setesdal	1263	Lindås	Vestlandet	Bergen
0941	Bykle	Sørlandet	Setesdal	1264	Austrheim	Vestlandet	Bergen
1001	Kristiansand	Sørlandet	Kristiansand	1265	Fedje	Vestlandet	Bergen
1002	Mandal	Sørlandet	Mandal	1266	Masfjorden	Vestlandet	Bergen
1003	Farsund	Sørlandet	Lyngdal/Farsund	1401	Flora	Vestlandet	Florø
1004	Flekkefjord	Sørlandet	Flekkefjord	1411	Gulen	Vestlandet	Høyanger
1014	Vennesla	Sørlandet	Kristiansand	1412	Solund	Vestlandet	Høyanger
1017	Songdalen	Sørlandet	Kristiansand	1413	Hyllestad	Vestlandet	Førde
1018	Søgne	Sørlandet	Kristiansand	1416	Høyanger	Vestlandet	Høyanger
1021	Marnardal	Sørlandet	Mandal	1417	Vik	Vestlandet	Sogndal/Årdal
1026	Åseral	Sørlandet	Mandal	1418	Balestrand	Vestlandet	Høyanger
1027	Audnedal	Sørlandet	Mandal	1419	Leikanger	Vestlandet	Sogndal/Årdal
1029	Lindesnes	Sørlandet	Mandal	1420	Sogndal	Vestlandet	Sogndal/Årdal
1032	Lyngdal	Sørlandet	Lyngdal/Farsund	1421	Aurland	Vestlandet	Sogndal/Årdal
1034	Hægebostad	Sørlandet	Lyngdal/Farsund	1422	Lærdal	Vestlandet	Sogndal/Årdal
1037	Kvinesdal	Sørlandet	Flekkefjord	1424	Årdal	Vestlandet	Sogndal/Årdal
1046	Sirdal	Sørlandet	Flekkefjord	1426	Luster	Vestlandet	Sogndal/Årdal
1101	Eigersund	Vestlandet	Eigersund	1428	Askvoll	Vestlandet	Førde
1102	Sandnes	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1429	Fjaler	Vestlandet	Førde
1103	Stavanger	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1430	Gaular	Vestlandet	Førde
1106	Haugesund	Vestlandet	Haugesund	1431	Jølster	Vestlandet	Førde
1111	Sokndal	Vestlandet	Egersund	1432	Førde	Vestlandet	Førde
1112	Lund	Vestlandet	Egersund	1433	Naustdal	Vestlandet	Førde
1114	Bjerkreim	Vestlandet	Egersund	1438	Bremanger	Vestlandet	Florø
1119	Hå	Vestlandet	Jæren	1439	Vågsøy	Vestlandet	Nordfjord
1120	Klepp	Vestlandet	Jæren	1441	Selje	Vestlandet	Nordfjord
1121	Time	Vestlandet	Jæren	1443	Eid	Vestlandet	Nordfjord
1122	Gjesdal	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1444	Hornindal	Vestlandet	Nordfjord
1124	Sola	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1445	Gloppen	Vestlandet	Nordfjord
1127	Randaberg	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1449	Stryn	Vestlandet	Nordfjord
1129	Forsand	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1502	Molde	Vestlandet	Molde
1130	Strand	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1504	Ålesund	Vestlandet	Ålesund
1133	Hjelmeland	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1505	Kristiansund	Vestlandet	Kristiansund
1134	Suldal	Vestlandet	Haugesund	1511	Vanylven	Vestlandet	Ulsteinvik
1135	Sauda	Vestlandet	Haugesund	1514	Sande (M.R.)	Vestlandet	Ulsteinvik
1141	Finnøy	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1515	Herøy (M.R.)	Vestlandet	Ulsteinvik
1142	Rennesøy	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1516	Ulstein	Vestlandet	Ulsteinvik
1144	Kvitsøy	Vestlandet	Stavanger/Sandnes	1517	Hareid	Vestlandet	Ulsteinvik
1145	Bokn	Vestlandet	Haugesund	1519	Volda	Vestlandet	Ørsta/Volda
1146	Tysvær	Vestlandet	Haugesund	1520	Ørsta	Vestlandet	Ørsta/Volda
1149	Karmøy	Vestlandet	Haugesund	1523	Ørskog	Vestlandet	Ålesund
1151	Utsira	Vestlandet	Haugesund	1524	Norddal	Vestlandet	Ålesund
1160	Vindafjord	Vestlandet	Haugesund	1525	Stranda	Vestlandet	Ålesund
1201	Bergen	Vestlandet	Bergen	1526	Stordal	Vestlandet	Ålesund
1211	Etne	Vestlandet	Sunnhordland	1528	Sykkylven	Vestlandet	Ålesund
1216	Sveio	Vestlandet	Sunnhordland	1529	Skodje	Vestlandet	Ålesund
1219	Bømlo	Vestlandet	Sunnhordland	1531	Sula	Vestlandet	Ålesund
1221	Stord	Vestlandet	Sunnhordland	1532	Giske	Vestlandet	Ålesund
1222	Fitjar	Vestlandet	Sunnhordland	1534	Haram	Vestlandet	Ålesund
1223	Tysnes	Vestlandet	Sunnhordland	1535	Vestnes	Vestlandet	Molde
1224	Kvinnherad	Vestlandet	Sunnhordland	1539	Rauma	Vestlandet	Molde
1227	Jondal	Vestlandet	Odda	1543	Nesset	Vestlandet	Molde
1228	Odda	Vestlandet	Odda	1545	Midsund	Vestlandet	Molde
1231	Ullensvang	Vestlandet	Odda	1546	Sandøy	Vestlandet	Ålesund
1232	Eidfjord	Vestlandet	Odda	1547	Aukra	Vestlandet	Molde
1233	Ulvik	Vestlandet	Voss	1548	Fræna	Vestlandet	Molde
1234	Granvin	Vestlandet	Voss	1551	Eide	Vestlandet	Molde
1235	Voss	Vestlandet	Voss	1554	Averøy	Vestlandet	Kristiansund
1238	Kvam	Vestlandet	Bergen	1557	Gjemnes	Vestlandet	Molde

SNF-rapport nr. 06/17

Komm. nr	Kommune	Landsdel	SSB-region	Komm. nr	Kommune	Landsdel	SSB-region
1560	Tingvoll	Vestlandet	Sunnalsøra	1833	Rana	Nord-Norge	Mo i Rana
1563	Sunnal	Vestlandet	Sunnalsøra	1834	Lurøy	Nord-Norge	Sandnessjøen
1566	Surnadal	Vestlandet	Surnadal	1835	Træna	Nord-Norge	Sandnessjøen
1567	Rindal	Vestlandet	Surnadal	1836	Rødøy	Nord-Norge	Bodø
1571	Halsa	Vestlandet	Surnadal	1837	Meløy	Nord-Norge	Bodø
1573	Smøla	Vestlandet	Kristiansund	1838	Gildeskål	Nord-Norge	Bodø
1576	Aure	Vestlandet	Kristiansund	1839	Beiarn	Nord-Norge	Bodø
1601	Trondheim	Trøndelag	Trondheim	1840	Saltdal	Nord-Norge	Bodø
1612	Hemne	Trøndelag	Orkanger	1841	Fauske	Nord-Norge	Bodø
1613	Snillfjord	Trøndelag	Orkanger	1845	Sørfold	Nord-Norge	Bodø
1617	Hitra	Trøndelag	Frøya/Hitra	1848	Steigen	Nord-Norge	Bodø
1620	Frøya	Trøndelag	Frøya/Hitra	1849	Hamarøy	Nord-Norge	Bodø
1621	Ørland	Trøndelag	Brekstad	1850	Tysfjord	Nord-Norge	Narvik
1622	Agdenes	Trøndelag	Orkanger	1851	Lødingen	Nord-Norge	Narvik
1624	Rissa	Trøndelag	Trondheim	1852	Tjeldsund	Nord-Norge	Narvik
1627	Bjugn	Trøndelag	Brekstad	1853	Evenes	Nord-Norge	Narvik
1630	Åfjord	Trøndelag	Brekstad	1854	Ballangen	Nord-Norge	Narvik
1632	Roan	Trøndelag	Brekstad	1856	Røst	Nord-Norge	Lofoten
1633	Osen	Trøndelag	Brekstad	1857	Værøy	Nord-Norge	Lofoten
1634	Oppdal	Trøndelag	Oppdal	1859	Flakstad	Nord-Norge	Lofoten
1635	Rennebu	Trøndelag	Oppdal	1860	Vestvågøy	Nord-Norge	Lofoten
1636	Meldal	Trøndelag	Orkanger	1865	Vågan	Nord-Norge	Lofoten
1638	Orkdal	Trøndelag	Orkanger	1866	Hadsel	Nord-Norge	Vesterålen
1640	Røros	Trøndelag	Røros	1867	Bø (N.)	Nord-Norge	Vesterålen
1644	Holtålen	Trøndelag	Røros	1868	Øksnes	Nord-Norge	Vesterålen
1648	Midtre Gauldal	Trøndelag	Trondheim	1870	Sortland	Nord-Norge	Vesterålen
1653	Melhus	Trøndelag	Trondheim	1871	Andøy	Nord-Norge	Vesterålen
1657	Skaun	Trøndelag	Trondheim	1874	Moskenes	Nord-Norge	Lofoten
1662	Klæbu	Trøndelag	Trondheim	1902	Tromsø	Nord-Norge	Tromsø
1663	Malvik	Trøndelag	Trondheim	1903	Harstad	Nord-Norge	Harstad
1664	Selbu	Trøndelag	Trondheim	1911	Kvæfjord	Nord-Norge	Harstad
1665	Tydal	Trøndelag	Trondheim	1913	Skånland	Nord-Norge	Harstad
1702	Steinkjer	Trøndelag	Steinkjer	1917	Ibestad	Nord-Norge	Harstad
1703	Namsos	Trøndelag	Namsos	1919	Gratangen	Nord-Norge	Andselv
1711	Meråker	Trøndelag	Stjørdalshalsen	1920	Lavangen	Nord-Norge	Andselv
1714	Stjørdal	Trøndelag	Stjørdalshalsen	1922	Bardu	Nord-Norge	Andselv
1717	Frosta	Trøndelag	Levanger/Verdalsøra	1923	Salangen	Nord-Norge	Andselv
1718	Leksvik	Trøndelag	Steinkjer	1924	Målselv	Nord-Norge	Andselv
1719	Levanger	Trøndelag	Levanger/Verdalsøra	1925	Sørreisa	Nord-Norge	Finnsnes
1721	Verdal	Trøndelag	Levanger/Verdalsøra	1926	Dyrøy	Nord-Norge	Finnsnes
1724	Verran	Trøndelag	Steinkjer	1927	Tranøy	Nord-Norge	Finnsnes
1725	Namdalseid	Trøndelag	Steinkjer	1928	Torsken	Nord-Norge	Finnsnes
1736	Snåsa	Trøndelag	Steinkjer	1929	Berg	Nord-Norge	Finnsnes
1738	Lierne	Trøndelag	Grong	1931	Lenvik	Nord-Norge	Finnsnes
1739	Røyrvik	Trøndelag	Grong	1933	Balsfjord	Nord-Norge	Tromsø
1740	Namsskogan	Trøndelag	Grong	1936	Karlsøy	Nord-Norge	Tromsø
1742	Grong	Trøndelag	Grong	1938	Lyngen	Nord-Norge	Tromsø
1743	Høylandet	Trøndelag	Namsos	1939	Storfjord	Nord-Norge	Tromsø
1744	Overhalla	Trøndelag	Namsos	1940	Kåfjord	Nord-Norge	Nord-Troms
1748	Fosnes	Trøndelag	Namsos	1941	Skjervøy	Nord-Norge	Nord-Troms
1749	Flatanger	Trøndelag	Namsos	1942	Nordreisa	Nord-Norge	Nord-Troms
1750	Vikna	Trøndelag	Rørvik	1943	Kvænangen	Nord-Norge	Nord-Troms
1751	Nærøy	Trøndelag	Rørvik	2002	Vardø	Nord-Norge	Vadsø
1755	Leka	Trøndelag	Rørvik	2003	Vadsø	Nord-Norge	Vadsø
1756	Inderøy	Trøndelag	Steinkjer	2004	Hammerfest	Nord-Norge	Hammerfest
1804	Bodø	Nord-Norge	Bodø	2011	Kautokeino	Nord-Norge	Alta
1805	Narvik	Nord-Norge	Narvik	2012	Alta	Nord-Norge	Alta
1811	Bindal	Nord-Norge	Brønnøysund	2014	Loppa	Nord-Norge	Alta
1812	Sømna	Nord-Norge	Brønnøysund	2015	Hasvik	Nord-Norge	Alta
1813	Brønnøy	Nord-Norge	Brønnøysund	2017	Kvalsund	Nord-Norge	Hammerfest
1815	Vega	Nord-Norge	Brønnøysund	2018	Måsøy	Nord-Norge	Hammerfest
1816	Vevelstad	Nord-Norge	Brønnøysund	2019	Nordkapp	Nord-Norge	Hammerfest
1818	Herøy (N.)	Nord-Norge	Sandnessjøen	2020	Porsanger	Nord-Norge	Hammerfest
1820	Alstahaug	Nord-Norge	Sandnessjøen	2021	Karasjok	Nord-Norge	Hammerfest
1822	Leirfjord	Nord-Norge	Sandnessjøen	2022	Lebesby	Nord-Norge	Hammerfest
1824	Vefsn	Nord-Norge	Mosjøen	2023	Gamvik	Nord-Norge	Hammerfest
1825	Grane	Nord-Norge	Mosjøen	2024	Berlevåg	Nord-Norge	Vadsø
1826	Hattfjell	Nord-Norge	Mosjøen	2025	Deatnu Tana	Nord-Norge	Vadsø
1827	Dønna	Nord-Norge	Sandnessjøen	2027	Unjargga Nesseby	Nord-Norge	Vadsø
1828	Nesna	Nord-Norge	Mo i Rana	2028	Båtsfjord	Nord-Norge	Vadsø
1832	Hernes	Nord-Norge	Mo i Rana	2030	Sør-Varanger	Nord-Norge	Kirkenes

Herfindal er en liten bygd i Vaksdal, rett øst for Bergen. Økonomen Orris C. Herfindahl levde 1918 – 72 og er den ene som anerkjennes som opphavsmannen til Herfindahl-Hirschmann – indeksen for markedskonsentrasjon.

«Det norske bedriftsbankmarkedet» (Bedriftsbankboka) dokumenterer bankmarkedet for norske bedrifter som benytter banklån. Datagrunnlaget er kundeinformasjon fra norskrapporterende banker til Skatteetaten for årene 1997-2015, samt supplerende regnskaps- og foretaksdata primært fra Brønnøysundsregistrene. Bedriftsbankboka viser både den høye veksten i banklån fram til finanskrisen, men også veksten etterpå. Utviklingen er analysert etter nye-/etablerte låntakere, bedriftsstørrelse, alder, lokalisering, bransje, banktyper, banknasjonalitet og bankstørrelse. Bedriftsbankboka analyserer også endringene i kredittilgang etter finanskrisen for bedrifter som generelt har vanskelig for å få banklån, og finner tegn til at denne har blitt svekket. Første utgave av Bedriftsbankboka kom i 2011 som SNF-Rapport 04/11 av Aksel Mjøs og John Phan. Den nye Bedriftsbankboka er gjort av Ove R. Hetland, Aksel Mjøs og Li Zhang på oppdrag fra Kapitaltilgangsutvalget.

SNF

Samfunns- og næringslivsforskning AS

Centre for Applied Research at NHH

Helleveien 30
NO-5045 Bergen
Norway

P +47 55 95 95 00
E snf@snf.no
W snf.no

Trykk: Allkopi Bergen